

TÜRKİYE'DE
LAZCANIN
MEVCUT DURUMU
2018

PROF. DR. BELMA HAZNEDAR

Laz Enstitüsü: Yaşayan Lazca Projesi

Laz Dilinde Anadili Temelli Çok Dilli Eğitimin Geliştirilmesi
(Referans: EuropeAid/136297/DD/ACT/TR)

Türkiye'de Lazcanın Mevcut Durumu-2018
Prof. Dr. Belma Haznedar

Proje Yürütücüsü : Laz Enstitüsü

Proje Koordinatörü: Eylem Bostancı Avcı

Proje Asistanları: Adnan Avcı, Özge Bakay

Türkiye’de Lazcanın Mevcut Durumu-2018

Prof. Dr. Belma Haznedar

Laz Enstitüsü: Yaşayan Lazca Projesi

Laz Dilinde Anadili Temelli Çok Dilli Eğitimin Geliştirilmesi

Türkiye’de Lazcanın Mevcut Durumu-2018

Prof. Dr. Belma Haznedar

Mizanpaj : İsmail Avcı Bucaklışı

Kapak Tasarım : Şendoğan Yazıcı

Birinci Basım: Nisan 2018

Baskı : Sena Ofset, Sertifika No: 21023

Gümüşsuyu Cd. Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi,

B blok, 6. kat , 4NB7-9-11 Zetincburnu/İstanbul

Tel: 0212 6130321

Laz Enstitüsü ©

Halitağa Cad. No:32/28 Kadıköy - İstanbul

Tel: 05413851992

lazenstitu@lazenstitu.com, info@lazenstitu.com

“Laz Dilinde Anadili Temelli Çokdilli Eğitimin Geliştirilmesi”
projesi, Laz Enstitüsü tarafından Avrupa Birliği Türkiye
Delegasyonu’nun mali desteği ile yürütülmüştür.
Proje kapsamında hazırlanan bu kitaptaki görüş ve öneriler
yazarlara aittir. Hiçbir şekilde Avrupa Birliği görüşlerini
yansıtmaz ve Avrupa Birliğini bağlamaz.

Türkiye'de Lazcanın Mevcut Durumu-2018

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR DİZİNİ	10
ŞEKİLLER DİZİNİ	12
TEŞEKKÜR	16
SUNUŞ	17
ÖNSÖZ	19
1. GİRİŞ	21
2. LAZCA VE LAZCA KONUŞAN TOPLULUKLAR	26
2.1. Lazcanın Tarihsel Geçmişi	26
2.2. Lazca Üzerine Yapılmış İlk Çalışmalar	29
3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	33
3.1. İki Dillilik ve İki Dilli Topluluklar	33
3.2. İki Dilliliğin Bilişsel Avantajları	35
3.3. İki Dilliliğin Sosyal Avantajları	38
3.4. İki Dilli Topluluklar: Dilin Farklı Bağlamlarda Kullanımı	39
3.5. İki Dillilik: Dil Değişimi	41
3.5.1. Kuşaklararası Dil Aktarımı	41
3.5.2. Dil Yitimi/Kaybı	44
3.6. İki Dillilik: Dilin Korunması	48
3.7. Lazca Üzerine Önceki Çalışmalar	50
4. YÖNTEM: ANKET ÇALIŞMASI	51
4.1. Anket Çalışması	51
4.1.1. Anketin Coğrafi Kapsamı	51
4.1.2. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri	52
4.2. Anketin İçeriği	56

4.3. Veri Toplama	58
4.4. Veri Analizi	58
5. SONUÇLAR: ANKET ÇALIŞMASI	59
5.1 Dil Yeterliği: Lazca ve Türkçedeki Sözel ve Yazınsal Beceriler.....	59
5.1.1 Dil Tercihi	59
5.1.2 Lazca ve Türkçede Dil Yeterliği	63
5.1.3 Sosyo-Demografik Etkenler Açısından Dil Becerileri	67
5.2. Kuşaklararası Dil Aktarımı	76
5.2.1. Ailede Konuşulan Dil ve Ailede Lazca Konuşanlar.....	76
5.2.2. Çocukların Lazca Bilgisi	80
5.2.3 Çocuklarla Lazca konuşmama nedenleri	84
5.3. Günlük Hayatta Lazca ve Türkçe Kullanımı	86
5.3.1 Muhataba göre dil kullanımı	86
5.3.2. Sosyal alana göre dil kullanımı	98
5.3.3 Eğitimde ve Medyada Lazca kullanımı	106
5.3.4 Lazca sözel dil becerilerindeki değişiklikler	117
5.4. Laz Topluluğunda Lazcaya Yönelik İnanç ve Tutumlar	120
5.4.1 Ana Dilin Algılanışı	120
5.4.2. Lazcanın Sözlü ve Yazılı Dilde Kullanılmasına Yönelik Algılar	130
5.4.3 Lazcanın tehlike altındaki durumunu değerlendirme ve Lazcanın korunması	134
5.4.4. Lazcanın Katılımcılara Hatırlattıkları	141
6. YÖNTEM: DERİNLEMESİNE GÖRÜŞMELER	143
6.1. Çalışmanın Coğrafi Kapsamı	143

6.2. Katılımcılar	143
6.3. Derinlemesine Görüşmeler	144
6.3.1 Veri Toplama	144
7. SONUÇLAR: DERİNLEMESİNE GÖRÜŞMELER	149
7.1. Anadil	149
7.2. Lazca Yeterlik Seviyesi	150
7.3. Türkçe Yeterlik Seviyesi	151
7.4. Lazcanın Öğrenildiği Bağlamlar	152
8. TARTIŞMA	154
8.1. Lazca Yeterlik Seviyesi	154
8.2. Kuşaklararası Lazca Aktarımı	155
8.3. Ailedeki dil kullanımı	156
8.4. Lazcaya Yönelik İnanç Ve Tutumlar	159
SONSÖZ	167
KAYNAKÇA	170

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Kuşaklararası Dil Transferi Ölçekleri	43
Tablo 2. Etno-dilsel canlılıkta başlıca faktörler	49
Tablo 3. Katılımcıların 'Karadeniz' ve 'Marmara' içindeki dağılımı	52
Tablo 4. Katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılımı	53
Tablo 5. Katılımcıların yaşlarına göre dağılımı	54
Tablo 6. Katılımcıların mesleğe göre dağılımı	54
Tablo 7. Katılımcıların eğitim durumu	55
Tablo 8. Katılımcıların ikamet yeri	56
Tablo 9. Katılımcıların Lazca ve Türkçe konuşurken ne kadar rahat hissettikleri (%)	63
Tablo 10. Sosyo-demografik değişkenlere göre Lazcadaki sözel yeterlik 1 (%)	74
Tablo 11. Sosyo-demografik değişkenler açısından Lazcadaki sözel yeterlik 2 (%)	75
Tablo 12. Çocuklukta ailede konuşulan dil (%)	79
Tablo 13. Sosyo-demografik değişkenlere göre çocukların Lazca bilgisi (%)	82
Tablo 14. Çocuklarla Lazca kullanım sıklığı (%)	83
Tablo 15. Muhataba göre günlük hayatta Lazca kullanımı 1 (%)	94
Tablo 16. Muhataba göre günlük hayatta dil kullanımı 2 (%)	97
Tablo 17. Sosyal medyada Lazca içeriği takip etme oranı (sosyo-demografik değişkenler) (%)	109
Tablo 18. Lazca dergi veya kitap okuma oranı (%)	111
Tablo 19. Yazılı Lazca kullanım oranı (%)	113

Tablo 20. Coğrafi yer isimlerinde kullanılan dil (%)	116
Tablo 21. Çocukluktan beri Lazca sözlü dil becerilerindeki değişiklikler (%)	119
Tablo 22. Sosyo-demografik faktörlere göre anadilin algılanışı (%)	123
Tablo 23. Anadilin kullanımı ile ilgili görüşler (%)	126
Tablo 24. Çocuklarda Lazca öğrenimi (%)	129
Tablo 25. Sosyo-demografik özelliklere göre Lazca okuryazarlığa yönelik tutumlar (%)	132
Tablo 26. Sosyo-demografik özelliklere göre dilin yok olma tehlikesi (%)	137
Tablo 27. Görüşülen kişilerin demografik bilgileri	145

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Lazca konuşulan bölgeler (Bellér-Hann ve Hann 2001:3)	27
Şekil 2. Dil Tercihi (%)	59
Şekil 3. Karadeniz ve Marmara bölgelerinde dil tercihi (%)	60
Şekil 4. Sosyo-demografik değişkenlere ilişkin dil tercihleri (%)	61
Şekil 5. Lazca ve Türkçedeki dil yeterliği (5-en yüksek, 1-en düşük seviye)	63
Şekil 6. Lazca ve Türkçe yeterlik düzeyleri (%)	65
Şekil 7. Lazca yeterlik düzeyi (%)	66
Şekil 8. Karadeniz ve Marmara bölgesinde Lazca bilmeyen katılımcılar (%)	67
Şekil 9. Cinsiyet açısından yeterlik düzeyi (1-en düşük, 5-en yüksek seviye)	68
Şekil 10. Katılımcıların dil yeterliğindeki yaş etkeninin rolü (1-en düşük, 5-en yüksek seviye)	69
Şekil 11. Dil yeterliğinde eğitimin rolü (1-en düşük, 5-en yüksek seviye)	70
Şekil 12. Dil yeterliğinde mesleğin rolü (1-en düşük, 5-en yüksek seviye)	71
Şekil 13. Dil yeterliğinde yerleşim alanının rolü (1-en düşük, 5-en yüksek seviye)	72
Şekil 14. Çocuklukta evde kullanılan dil (Karadeniz ve Marmara) (%)	77

Şekil 15. Ailede Lazca konuşanlar (Karadeniz ve Marmara Bölgesinde, %)	80
Şekil 16. Çocukların Lazca bilgisi (%)	81
Şekil 17. İki bölgede de katılımcıların çocuklarıyla Lazca konuşmama nedenleri (%)	85
Şekil 18. Muhataba göre dil kullanımı (Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)	87
Şekil 19. İkamet edilen yere göre dil kullanımı (Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)	88
Şekil 20. Muhataba ve cinsiyete göre dil kullanımı (Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)	88
Şekil 21. Yaşa göre dil kullanımı (Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)	89
Şekil 22. Muhataba göre dil kullanımı (Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)	90
Şekil 23. Mesleğe göre dil kullanımı (Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)	91
Şekil 24. Yerleşim yerine göre Lazca konuşma eğilimi (Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)	92
Şekil 25. Sosyal alana göre dil kullanımı (Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)	99
Şekil 26. Sosyal alanlardaki dil kullanımı (Karadeniz ve Marmara) (Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)	100
Şekil 27. Cinsiyete göre sosyal alanlarda dil kullanımı (Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)	101
Şekil 28. Yaşa göre sosyal alanlardaki dil kullanımı (Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)	102
Şekil 29. Eğitim alanlarına göre sosyal alanlardaki dil kullanımı (Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)	103

Şekil 30. Mesleğe göre sosyal alanlardaki dil kullanımı (Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)	104
Şekil 31. Sosyal alanlarda ikamet yerine göre dil kullanımı (Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)	105
Şekil 32. TV izlerken ve müzik dinlerken dil tercihi (%)	107
Şekil 33. Sosyal medyada Lazca içerik takip etme oranı (%)..	107
Şekil 34. Lazca dergi veya kitap okuma oranı (%)	110
Şekil 35. Yazılı Lazca kullanım oranı (%)	112
Şekil 36. Yazılı Lazca kullanım oranı (%)	114
Şekil 37. Coğrafi yer isimlerinde dil kullanımı (%)	115
Şekil 38. Çocukluktan beri Lazca sözlü dil becerilerindeki değişiklikler (%)	117
Şekil 39. Çocukluktan beri Lazca sözel ve anlama becerilerindeki değişiklikler (%)	118
Şekil 40. Anadil algısı (%)	120
Şekil 41. Anadilin Karadeniz'de vs. Marmara'da algılanışı (%)	121
Şekil 42. Anadil kullanma motivasyonu (%)	124
Şekil 43. Lazca okuryazarlığa yönelik algılar (%)	130
Şekil 44. Lazca'yı günlük hayatta kullanmayla ilgili görüşler (%)	134
Şekil 45. Dilin yok olma tehlikesi ile ilgili algı (%)	135
Şekil 46. Karadeniz ve Marmara'da dilin yok olma tehlikesinin algılanışı (%)	136
Şekil 47. Lazcanın yok olmasına yönelik tutumlar (%)	138

Şekil 48. Karadeniz ve Marmara'da Lazcanın yok olmasına yönelik tutumlar (%)	139
Şekil 49. Lazcanın korunması için önleyici eylemler (%)	140
Şekil 50. Lazcanın korunması ve yaşarlığı için ilgili paydaşların sorumluluğu (%)	141
Şekil 51. Lazcanın Katılımcılara Hatırlattıkları (%)	142

TEŞEKKÜR

Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı (DİHAA)'na, bu raporun hazırlanması için sağladığı finansal desteği için teşekkür ederiz (Referans: EuropeAid/136297/DD/ACT/TR). Ayrıca Lazcanın son durumu hakkındaki bilgiye ulaşmamızı sağlayan, Karadeniz ve Marmara Bölgesi'ndeki tüm katılımcılara da minnetlerimizi sunarız.

Projenin bütün aşamalarında büyük bir titizlikle görevini yürüten proje koordinatörümüz Eylem Bostancı'ya Saha çalışmasında derinlemesine görüşmeler kısmını yürüten Özlem Şendeniz'e (Vitze - Fındıklı), Müge Tuzcuoğlu'na (Xopa - Hopa) ve bu bölümü raporlaştıran Ayşenur Emer'e, sahada gönüllü destekleri ile işlerin yolunda yürütmesine katkı sunan Osman Şafak Büyüklü, Azmi Karadeniz ve Saniye Bostancı'ya, saha çalışmasının gönüllüleri Mehmet Alper ve Öznur Demirkıran'a, saha çalışmasının başında desteğini esirgemeyen Şerif Derince ve Ergin Öpengin'e, araştırmamızın her aşamasında çalışan ve gönüllü olarak aktif desteğinden faydalandığımız Özge Bakay'a, kolaylaştırıcı önerileri ile bize yön veren danışmanımız Doç. Dr. Balkız Öztürk Başaran'a ve "Türkiye'de Lazcanın mevcut durumu - 2018" raporunu büyük bir titizlikle ortaya çıkaran Prof. dr. Belma Haznedar'a Laz Enstitüsü adına teşekkür ederiz.

SUNUŞ

Laz Enstitüsü, resmi olarak kurulduğu 17 Mayıs 2013 tarihinden bu yana, Lazcanın yaşayan bir dil olarak varlığını sürdürmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması için çalışmalar yürütmektedir. Bu amaçla, kuruluşundan kısa bir süre sonra, Lazca müfredat hazırlanmış ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından müfredatın kabulü ile Eylül 2013’de ortaokullarda seçmeli Lazca dersler okutulmaya başlandı.

Akabinde, Milli Eğitim Bakanlığı ile bir bağış protokolü yaparak, seçmeli Lazca dersler için gerekli olan 5, 6, 7, ve 8. sınıflar için Lazuri 5, Lazuri 6, Lazuri 7 ve Lazuri 8 adları ile Lazca ders kitapları hazırlanmıştır.

Bu çabaların diğer önemli ayağı ise öğretmenlere seçmeli Lazca dersleri okutabilmeleri için gerekli olan “Lazcanın nasıl öğretilbileceğine dair” formasyonun kazandırılmasıdır.

Laz Enstitüsü tarafından Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu’nun mali desteği ile yürütülmekte olan ve Yaşayan Lazca projesi olarak adlandırdığımız, “Laz Dilinde Anadili Temelli Çokdilli Eğitimin Geliştirilmesi” projesi kapsamında T.C. Milli Eğitim Bakanlığı ile bir bağış protokolu ile Lazca bilen öğretmenlere Laz Enstitüsü tarafından beş gün süreli bir eğitim verilmiştir. Bu eğitici eğitiminin sonunda katılımcılara M.E.B tarafından sertifikaları verilmiştir. Bu eğitimlerin devamı olarak düzenlenen ikinci eğitici eğitimi ile katılımcılara Laz Enstitüsü tarafından sertifikaları verilmiştir.

Bu süreçte, Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Eğitim Genel Müdürlüğüne halk eğitim merkezlerinde Lazca kurslar açılabilmesi için Lazca müfredat ve sonrasında eğitici eğitimi programı hazırlanmıştır. Bu kapsamdaki eğitimlerin kısa dönemde hayata geçirilmesi planlanmaktadır.

Öteyandan, eğitici eğitimlerine materyal sağlanması amacıyla Türkçe-Lazca-İngilizce sözlük, Lazca eğitici eğitimi kitabı ve “Lazuri Daviguram” adını taşıyan Lazca ders kitabı hazırlanarak kitabı oluşturan ünitelerin videoları çekilmiş ve Laz Enstitüsü’nün sosyal

medya hesaplarına yüklenmiştir.

Bununla birlikte, Lazları tanıtan, Laz Enstitüsünü tanıtan ve Lazcanın tehlike altında oluşuna dikkat çeken farklı kısa filmler hazırlanarak sosyal medya hesaplarına yüklenmiştir.

Yaşayan Lazca projesinin önemli iki ayağından biri eğitici eğitimi ise diğeri Lazca konuşulan alanlarda kapsamlı bir saha araştırması ile hazırlanan “Türkiye’de Lazcanın mevcut durumu-2018” raporudur. Rapora dayanak oluşturan araştırmalar, Lazcanın tarihsel olarak varlığını sürdürdüğü Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Rize iline bağlı Pazar (Atina), Ardeşen (Artaşeni), Çamlıhemşin (Vica), Fındıklı (Vitze), Artvin iline bağlı Arhavi (Arkabi), Hopa (Xopa), Kemalpaşa (Noğedi/ Makriyali) ve Borçka (Boçxa) ilçelerinde yapılmıştır. Ayrıca, karşılaştırma yapılabilmesi açısından 93 Harbi muhaciri Lazlar’ın toplu olarak yaşadığı Marmara Bölgesi’nde bulunan Sapanca ve Düzce’de anket yöntemi ile veriler toplanmıştır.

Saha araştırması esas olarak birbirini destekleyen iki aşamada yürütülmüştür. Bunlar 50 kişi ile yapılan derinlemesine görüşmeler ve 600 kişi yapılan yüzyüze anketlerdir. Ayrıca, araştırmayı desteklemek amacıyla sahada gözlemler yapılmış ve Lazcanın sosyal medyadaki kullanımını analiz edilmiştir.

Türkiye’de Lazcanın Mevcut Durumu-2018 raporu, Lazca açısından bir ilk olmakla birlikte Türkiye’de bu alanda yapılan örnek çalışma niteliğindedir. Raporun tehlike altında bir dil olan Lazcanın yaşaması için bundan sonra atılması gereken adımlar konusunda, bu alanda çalışan sivil toplum örgütlerine, karar alıcı durumdaki aktörlere ve hepimize yol gösterici olacağı inancındayız.

Laz Enstitüsü, Lazcanın yaşayan bir dil olarak varlığını sürdürmesine, aynı zamanda Türkiye’de çok dilli eğitimin gelişmesine katkıda bulunmaya devam edecektir.

İsmail Avcı Bucaklışı
Laz Enstitüsü Başkanı

ÖNSÖZ

Bu rapor, Lazca ve Türkiye’de Lazca konuşan topluluklar üzerine yapılan bir anket çalışmasının sonuçlarını sunmaktadır. Rapor, Yaşayan Lazca projesi kapsamında toplanan verilerin ışığında, sosyodilbilimsel, tarihsel ve eğitimsel açılardan, evde ve toplumda konuşulan Lazcanın şu an içinde bulunduğu durumu göstermeyi hedeflemektedir.

Bu proje kapsamında elde edilen bilgi, Türkiye’de Lazcanın yaygın konuşulduğu iki ayrı coğrafi bölgede yürütülen detaylı bir röportaj ve anket çalışması ile elde edilmiştir. Projeyi benzerlerinden ayıran en önemli özellik, Lazca konuşan nüfusun yoğun olduğu Doğu Karadeniz Bölgesi ve Marmara Bölgesi’nde yer alan kentlerde yaşayan Lazlarla ilgili en güncel ve sistematik bilgilere dayanıyor olmasıdır. Lazcanın kullanımı hakkında şu ana kadar çok az bilginin rapor edildiği düşünülduğünde, Yaşayan Lazca, Lazcanın kullanımı üzerine yapılan ilk geniş çaplı çalışmadır. Amaç, Lazca ile ilgili olarak insanların bilinçlenmesini sağlamak ve Türkiye’de Lazca ve Laz kültürünün eğitimde yer almasını sağlayacak dil politikalarını oluşturmak üzere farkındalık yaratmaktır.

UNESCO’nun Tehlike Altındaki Dünya Dilleri Atlası’nda Lazca ‘kesinlikle tehlike altında’ olan diller arasında yer almaktadır. UNESCO’nun sınıflandırması doğrultusunda, projede dilin yeterliği ve kullanımı üzerine yapılan araştırma sonucu Lazca yeterliklerin Lazca konuşan topluluklarda ciddi derecede düştüğünü ve sadece günlük konuşmayla sınırlı kaldığını göstermiştir. Bu durum, kuşaklar boyu süregelen dil değişimine işaret etmektedir.

Bu projede elde edilen sonuçlar, insan hakları ve dil politikaları açısından düşünüldüğünde, Lazcanın içinde bulunduğu kırılgan durumun dikkatle ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu, etnik veya göçmen toplulukların iki veya çok dilli özelliklerinin korunması için gereken tedbirlerin alınmasını sağlayacak olan taleplerin karşılanması konusunda ihtiyaç duyulan önemli bir adımdır.

Prof. Dr. Belma Haznedar

1. GİRİŞ

Zeki, Aslı, Gülhan, Halil, Gürsel, Volkan, Birol:

Zeki, Karadeniz Bölgesinde Lazca konuşan toplulukların bulunduğu Pazar bölgesinde yaşıyor, 20'li yaşların ortasında. Ona ana dilinin ne olduğu sorulduğunda şöyle yanıtladı:

“Bana sorarsanız ana dilim Lazca ama konuştuğum dili sorarsanız Türkçe.”

Aslı da Pazar'da yaşıyor ve 26 yaşında.

“Ana dilim tabi ki de Lazca. Ancak bazı ortamlarda Türkçeye de ihtiyaç duyuyoruz. Bir yerde çalışıyorsanız insanlar aksanınıza dikkat ediyor.”

Gülhan da Pazar'da yaşıyor ve orta yaşlı (58).

“Bizim ana dilimiz Lazca. Laz olarak doğduk ve Lazca konuşarak büyüdük. Türkçeyi de sağdan soldan öğrendik. İdare ediyoruz.”

Halil en yaşlı katılımcı, 91 yaşında ve Hopa'da yaşıyor. Ana dilini Türkçe olarak ifade ederken, okula başladıktan sonra ana dilinin değiştiğini vurguladı.

“Ana dilim Türkçe. Lazca da biliyorum. Lazca'yı ailemden öğrendim. Doğduğum zaman sadece Lazca konuşuluyordu. Okula başladığımda hatta okula başlamadan bile biraz Türkçe konuşabiliyorduk. Ama o zamanlar ana dilimiz Lazcaydı.”

Gürsel 54 yaşında ve Fındıklı'dan.

“Lazca seviyem ortalama. Bizim nesilde bile Lazca konuşanlar azalıyor.”

Gürsel'in bahsettiği Lazca konuşanların azaldığı ifadesi, 20'li yaşlardaki diğer bazı katılımcılar tarafından da vurgulandı.

Arhavi'den 22 yaşındaki Volkan görüşlerini şöyle ifade etti:

“Lazcam akıcı değil ancak anlayabiliyorum.”

Benzer şekilde Aslı da:

“Lazca biliyorum ama konuşamıyorum.”

Fındıklı'da yaşayan 25 yaşındaki Birol annesini göstererek:

“Ben Lazca bilmiyorum ama babam Laz'dır. Annem de Hemşinli. Evde fazla Lazca konuşulmuyordu, Lazca konuşacak fazla ortamımız olmuyordu.”

Pazar'dan diğer orta yaşlarında bir katılımcı İrfan (69) da şöyle söyledi:

“Lazca yazıp okuyamıyorum ancak bazı harfleri öğrendim. Lazca bir kitap vardı, oradan X ve 3 gibi bazı harfler öğrendim ama harfler çok farklı olduğu için Lazca yazamıyorum. Harfler dolayısıyla da diğerleri yazamıyor.”

Bu kişiler, bilgi toplama sürecinde derinlemesine görüşmelere katkı sağlayan katılımcılardan bazılarıdır. Tüm bu kişilerin ortak noktaları nedir? Çok az Lazca anlamaktan, Lazca hakkında dayanımlı bilgi sahibi olmaya değil, bu insanlar Lazca ile ilgili ortak bir şey paylaşıyorlar. Neredeyse tüm katılımcılar için Lazca kendilerini ifade ederken daha rahat hissettikleri Türkçe ile birlikte var olmuştur. Hepsi, tüm örgün eğitimlerini Türkçe aldılar ve herhangi bir Lazca örgün eğitim almadılar. Muhtemelen 35 yıl önce bu insanlar için yarı-iki dilli (Dorian,1981), eksik-edinen (Montrul, 2008; Polinsky, 2006) veya dengelenmemiş-sözde iki dilli (Baker & Jones, 1998) gibi terimler kullanılacaktı. Dili kullananların ana dilleri hakkında ne bildikleri ve onların dil becerilerinin nasıl en iyi biçimde ifade edilebileceği konusunda araştırmacılar arasında ortak bir görüş sağlanamaması, terimsel tanımlamalarda göremediğimiz bütünlüğe yansımıştır. Bugün, Zeki, Halil, Gürsel ve Birol gibi, ben-

zer veya farklı hikayelere sahip milyonlarca insan 1990'ların ortasında dilbilimcilerce çokça kullanılan bir terim olarak; miras dil konuşucusu (Cumming, 2005) olmuştur.

Dilbilimsel açıdan, çoğunluğun kullandığı dilden farklı bir dilin kullanıldığı bir ev ortamında büyüyen kişilere miras dil konuşucusu denir. Genellikle bu durum ilk kuşak göçmenlerde veya bir iki kuşak sonrasında miras dile maruz kalsa da o dili kullanma ihtimali olan veya olmayan etnik guruplarda görülür (Valdés, 2000). Yukarıda Zeki, Aslı, Gürsel ve Birol'un alıntılarında görüldüğü gibi bu insanlar iki dilli; ancak dünya çapında diğer birçok insanın miras dillerine, önceki kuşaklardan veya toplumda o dili kullanan diğer insanlarla konuşarak ulaşabilmesine rağmen, bu insanların anadilleri hakkında bildikleri oldukça kısıtlı kalmıştır. Bu insanlar, birçok durumda, miras dillerini, daha sonra daha güçlü dilleri olacak baskın dile beraber öğrenmeye başlarlar. Türkiye'deki Lazca bilenler baz alınarak toplanan bilgi doğrultusunda bu projede incelenen iki dillilik türü yukarıda belirtildiği gibidir.

Bu rapor, iki farklı çalışmadan bir araya getirilmiş bilgiler üzerinden Lazcanın durumu hakkında detaylı bir analiz sunar. İlk çalışmada, Marmara ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan 450 Lazca konuşucusundan nicel veriler toplanmıştır. İkinci çalışma da Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan 50 katılımcının derinlemesine görüşmelere katılması ile gerçekleşmiştir.

Projede incelenmesi amaçlanan hususlar:

- a) Lazcanın evde ve toplumsal alanlarda nasıl kullanıldığı,
- b) Zaman içinde gelecek kuşaklara nasıl aktarıldığı,
- c) Lazca konuşan insanların kendilerini nasıl tanımladıkları,
- d) Bu insanların günlük hayatta hangi dili kullanmayı tercih ettikleri,
- e) Bu insanların Lazcanın geleceği üzerine düşüncelerinin ne olduğudur.
- f) Bugüne kadar, Lazca ve Lazca konuşan topluluklar birkaç folk-

lorik öge dışında, akademik ve eğitim alanlarında çok az dikkat çekmiştir. Bu proje, hem Doğu Karadeniz’de hem de Marmara Bölgesi’nde yaşayan Lazca konuşucularından toplanan geniş çaplı veriler ve karşılaştırmalı araştırma planıyla bu dikkat boşluğunu doldurmayı amaçlamaktadır.

Kısa bir girişin ardından, ikinci bölümde; Türkiye’de günlük hayatta Lazcanın kullanımı ve dil-birey arasındaki ilişkiyi temel alan daha önce yapılmış çalışmalar referans alınarak; Lazlar, Lazların miras dili ve toplumsal tarihi sunulmaktadır.

Bu projenin katılımcılarının Lazca-Türkçe iki dilli bireyler olduğu düşünülünce, iki dilliliğin de temel unsurlarının incelenmesinde fayda vardır. Bu sebeple, üçüncü bölümde, projenin kavramsal çerçevesi sunulmakta ve iki dilliliğin ve iki dilli toplulukların anlaşılmasındaki önemli faktörler tartışılmaktadır. Bu bölümde iki dillilik türleri, iki dilliliğin bilişsel ve sosyal avantajları, iki dillilikte değişkenlik (dilini farklı bağlamlarda kullanımı) algısı, dil değişimi ve dil korunmasına odaklanılmıştır. Tüm bu kavramlar iki dilli bireyler ve topluluklar için ortak noktalar. Bölümün sonunda daha önce Lazca üzerine yapılmış çalışmaların tartışılmasına yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde, Marmara ve Karadeniz Bölgelerinden katılan 450 katılımcının sosyo-demografik özelliklerini, anketin içeriğini ve veri toplama yöntemini içeren metodolojiye yer almaktadır. Bu bölümde ayrıca Karadeniz Bölgesi’nde yaşayan 50 katılımcıdan toplanan derinlemesine görüşme verileri de bulunmaktadır.

Beşinci bölümde, katılımcıların dil tercihleri, Türkçe ve Lazca yetileri, günlük hayattaki Türkçe ve Lazca kullanımları ve diğer konuşmacılar arasında Lazcaya yönelik düşünceleri, anadil algısı ve dil korunması kavramları üzerinden sunulmaktadır.

Aynı kavramsal temellerle, altıncı bölümde, derinlemesine görüşme verilerinin sonuçları, katılımcıların Lazca yeterlik dereceleri, genç kuşaklara Lazcanın kuşaklararası aktarımı ve ailede Lazcanın ne oranda kullanıldığı referans alınarak tartışılmıştır.

İki dillilik ve çok dillilik kavramlarının yanında, rapor, Lazcanın ve Laz topluluğunun Türkiye toplumunda zenginleştirilmesi ve

daha görünür hale gelmesi konusunda birtakım öneriler ile sonlanır. Bu amaçla, rapor, Lazca ve Laz topluluğu üzerine ileriye dönük araştırma konuları için birçok öneriler içermektedir. Eklerde; raporda geçen istatistik veriler, tablolar ve şekiller yer almaktadır. Son olarak da kaynakça bölümünde, okuyucuların daha fazla bilgiye ulaşabilecekleri ve bu raporun hazırlanmasında kullanılan yazılar yer alır.

2. LAZCA VE LAZCA KONUŞAN TOPLULUKLAR

2.1 Lazcanın Tarihsel Geçmişi

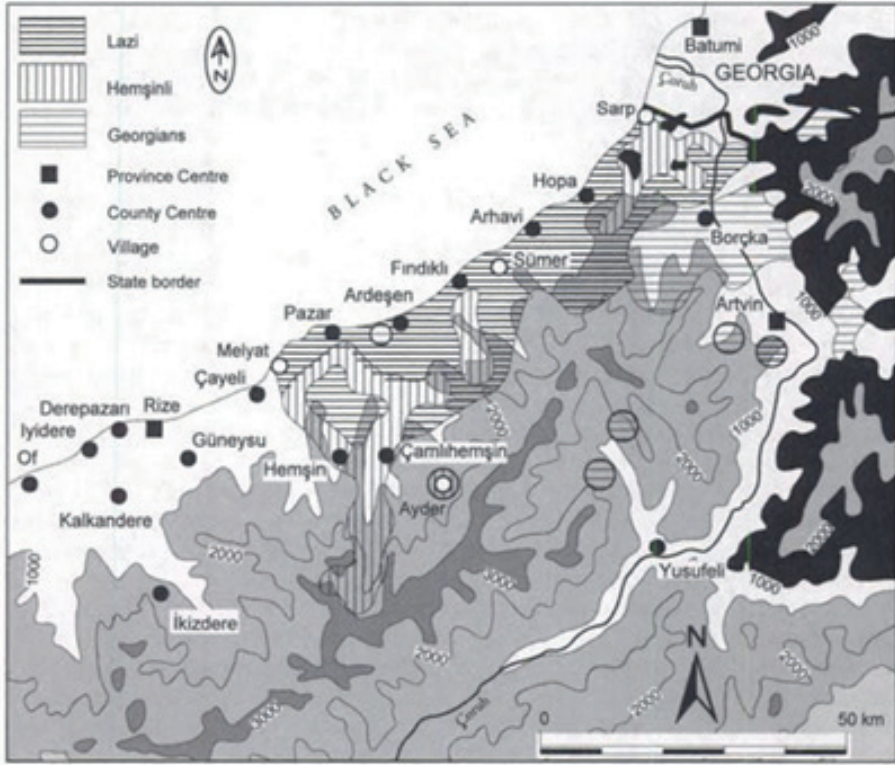
Lazlar daha çok Türkiye'de Doğu Karadeniz Bölgesi'nde ve Gürcistan'ın Türkiye sınırında yaşayan etnik bir gruptur. Dilleri Lazca, Türkiye'de Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan bazı şehirlerde ve Gürcistan'ın Batum şehri ile Türkiye sınırındaki Sarpi, Kvariati ve Gonia gibi küçük yerleşim birimlerinde konuşulan Güney Kafkas dillerinden biridir (Karimova & Deverell, 2001; Lacroix, 2007, Benninghaus, 1989). Svanca, Gürcüce ve Megrelce gibi diğer tüm Güney Kafkas dillerinin aksine, Lazca Türkiye'de konuşulan tek Kafkas dilidir (Kutscher, 2008:83).

Lazca, Türkçeye benzer şekilde özne-nesne-yüklem dizisine sahiptir (Kojima & Bucaklışı, 2003). Ad, zamir ve sıfatlarda cinsiyet ayrımı yoktur. Adlarda belirtilen iki özellik sayısallık ve durum halidir. Lazcada fiiller şahıs, sayı, zaman ve kiplere göre çekimlenir (Willis, 2010). Çok sayıda Türkçeden alınmış sözcük vardır ve bu sözcükler Lazcaya geçerken farklı fonolojik adaptasyonlar göstermişlerdir (Lacroix, 2007).

Lazların anavatanları Karadeniz Bölgesi'nin doğu parçasıdır. Doğu Karadeniz'de Lazların tarihi hakkında detaylı bilgiye sahip olunamasa da (bkz. Minordky 1952), bölgenin yerel halkını oluşturan bir parça oldukları çok iyi bilinmektedir (Bredemoen, 1990). Son milenyum içinde bölge önce Pontus Rum Devleti ardından da Osmanlı İmparatorluğu tarafından yönetilmiştir. Bölgedeki yönetimlerin değişmesi sonucu Lazlar bölgelerinden çıkarılmış ve onbinlerce Laz Türkiye'nin batı bölgelerine yerleşmiştir. 1877-78'deki Osmanlı-Rus Savaşı dolayısıyla Lazlar Batum bölgesinden Marmara Bölgesi'ne göç etmiş ve İstanbul, Sakarya, Adapazarı, Akçakoca, Bolu, Düzce, Yalova, Karamürsel, Sapanca ve Balıkesir gibi şehirlere yerleşmişlerdir. Halen, az sayıdaki Laz nüfusu Gürcistan sınırları içinde, Batum'un yakınlarındaki bazı köylerde varlığını sürdürmektedir.

Karadeniz Bölgesi'ndeki Lazlar bugün başlıca iki şehirde yaşar-

lar (Şekil 1): Rize’de Pazar, Ardeşen, Çamlıhemşin ve Fındıklı’da; Artvin’de Arhavi, Borçka, Kemalpaşa ve Hopa’da. Bu proje kapsamında bu şehirlerden veri toplandı. Şekil 1’de Rize’den başlayarak Gürcistan’ın Sarpi şehrine kadar uzanan Laz yerleşimleri gösterilmektedir.

Şekil 1. Lazca konuşulan bölgeler (Bellér-Hann ve Hann 2001:3)

Şimdiye kadar Lazların Lazca'yı yaygın olarak Türkçenin Karadeniz şivesiyle konuştuğu düşünülürdü. Lazların özellikle 'naif' ve 'komik' halleri, hala televizyon dizilerinde ve filmlerde Lazlar tasvir edilirken kullanılmaktadır.

Bazı antropologlara göre Lazlar kendilerini yaşadıkları bölge, köy ve çevresindeki Müslüman topluluklar ile tanımlarlar. Daha geleneksel bir söylemle, bölgede Türklük ve Müslümanlık her za-

man el ele varlığını sürdürmüştür. Hatta bazı araştırmacılara göre, Lazlar kimliklerini ifade ederken dini etnik kökenin önüne koyarlar. Çoğunun kimliklerini hem Lazlık hem de Türklük ile ilişkilendirdiği görülür (Beller-Hann 2001:38).

Osmanlı İmparatorluğu 1461'de Trabzon İmparatorluğu'nu ortadan kaldırdığında bölgede yaşayan tüm Laz halkı sosyo-politik açıdan Osmanlı'nın egemenliği altına girdi. Belki de bu olay Lazların İslam ile karşılaşmasının ve Hristiyanlık'tan İslam'a geçişlerinin başlangıcıydı. İmparatorluk merkezine uzak kalan diğer bölgeler gibi Osmanlı Laz Sancağı da yarı özerk bir güçle yönetiliyordu. Laz Sancağı'nın mihrabı Trabzon'da yer alıyordu (Minorsky 1985:1).

Son Osmanlı ve modern Türkiye Cumhuriyeti döneminde başlayan merkezi hükümet Lazca'yı diğer etnik milletler ve dillerden daha savunmasız halde yakaladı. 1923'de imzalanan Lozan Antlaşması çerçevesinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde, Ermeniler ve Yunanlar hariç, diğer etnik milletlere verilen yasal haklar Lazlara verilmedi. Ermeniler ve Yunanlara 'azınlık' statüsü verilmişti ve bu milletler bazı vatandaşlık haklarına sahiplerdi. 1924 Anayasası'na göre Türkçe ülkenin tek resmi dili olarak kabul edilmişti (e.g. Çolak, 2004; Haig 2004). Daha sonraki yıllarda Lazca sosyal ortamda yok hükmünde bir dildi. 1940'lardan başlayarak 1959'a kadar Lazca olarak bilinen yer isimleri Türkçeleştirildi (Tunçel 2000). 1961 Anayasası'nda ise diğer tüm diller yasaklandı ve tek resmi dil Türkçe olarak kaldı. Benzer şekilde 1982 Anayasası da Türkçeyi 'Türk Devleti'nin dili' olarak tanımlayarak diğer dillerin eğitim öğretimde ve vatandaşlık kurumlarında kullanılmasını yasakladı. Bu yasak Kürt ve Arap gibi diğer tüm etnik dilleri kapsıyordu.

1991'de 2932 sayılı kanunun kaldırılmasıyla, devletin azınlık dillerine olan yaklaşımında birtakım değişiklikler meydana geldi. Bunu takiben 2001'de Avrupa Birliği'ne girme şartlarını karşılamak amacıyla bazı yasal değişiklikler yapıldı. Yapılan değişiklikler ise şöyle; çocuklara azınlık dilden ad verme yasağı kaldırıldı, yerel dillerde özel dersler vermeye başlandı ve yerel dillerde basım yapma özgürlüğü getirildi (Bayır 2013:163-185). Son yıllarda meydana gelen sembolik çabalara rağmen, Türkiye'de etnik dillerin yaşatılması adına yeterli önlemler alınamadı.

Lazların sayısı demografik anlamda bilinmemektedir. Cumhuriyet öncesi dönemi kapsayan veriler Cuinet'ye (1891-1894) dayanır ve bu verilere göre bölgedeki 6 şehrin 4 kasabasında 138,467 Laz yaşamaktadır. 689'u Ortodoks Yunanlar olmak üzere geri kalanlar Müslüman Laz, Türkleşmiş Laz, Türk ve Hemşinlerdi. Minorsky'nin tahminlerine göre Laz nüfusunun toplam nüfusun yarısından fazlasının üzerinde olması mümkün değildi (Minorsky, 1952:1). Cumhuriyet kurulduktan sonra yapılan nüfus sayımları kesin ve kapsayıcı nitelikte değildi. Lazlar Sünni Müslüman toplulukların içinde oldukları için, nüfus sayımlarında azınlık olarak varsayılmıyor ve dolayısıyla sayım sonuçlarında 'Laz' ifadesine yer verilmiyordu. 1935 nüfus sayımında "Laz"lara da yer verilmişti ve bu sayım sonuçlarına göre anadili Lazca olan kişi sayısı 63,253, ikinci dili Lazca olan kişi sayısı da 5,061 idi. Lazca konuşan nüfusun neredeyse tamamı taşralarda yaşıyorlardı. 1965 nüfus sayımında, anadili Lazca olan kişi sayısı düşmüş ancak ikinci dili Lazca olan kişi sayısı artmıştı. Bu sayıma göre 81,165 kişiden 26,007'sinin anadili Lazca, diğer 55,158'in de ikinci dili Lazcaydı. 3,943 kişi Lazcadan başka bir dil konuşmuyordu. 26,000 kişiden 5,754'ü Rize'de, 12,000'i ise Artvin'de de yaşıyordu. Kocaeli, Sakarya ve Bolu'da çok az Laz vardı. Türkiye'de Etnik Gruplar adlı bir çalışmaya göre de sonuçlar aynıydı (Andrews 1992). Daha güncel bir çalışmaya göre ise Lazca konuşan insan sayısı 250.000 ile 500.000 arasındadır. (Feurstein,1983; Kutscher, 2008; Holisky, 1991)

2.2. Lazca Üzerine Yapılmış İlk Çalışmalar

1920'lerin sonuna doğru yazılı Lazcanın ortaya çıkmasından önce, Lazca üzerine yapılan çalışmalar Batılı ve Rus araştırmacılar tarafından, 19. yüzyılın ortalarından başlayarak, Lazca dil bilgisi ve folklorik çalışmaların derlenmesi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Diğer çalışmalar arasında şu isimleri verebiliriz: Alman araştırmacı Georg Rosen'in *Über die Sprache der Lazen* (1844) adlı kitabı, Fransız dilbilimci Georges Dumézil'in *Contes Lazes* (1937) aslı derlemesi, Rus araştırmacı Nikolay Marr'ın etnografik ve dilbilimsel çalışmaları.

Lazcanın yazılı olarak kullanılması ise ancak İskender Tzitaşi'nin

(1904-1938) çabalarıyla gerçekleşti. İskender Tzitaşi Lazca dili ve kültürü üzerinde önemli bir figürdür ve 1929'da Gürcistan'da Mçita Murutsxi adlı bir gazete yayımlamıştır. Sovyetler Birliği'nin o zamanlardaki dil politikaları sebebiyle Tzitaşi gazetesinde Latin alfabesi kullanmaya başladı. Aynı zamanda okullarda kullanılabilir olacak ders kitapları da yazdı. Böylece Lazcanın yazılı hale gelmesinde temel girişimler başlatılmış oldu.

Baskın Türklük atmosferinde, 1930'larda yapılan bu çalışmaların Türkiye'de Lazca konuşan topluluklar üzerinde ne gibi bir etkisi olduğu bilinememektedir. Yazılı Lazca eserlerin ortaya çıkması ancak 1990'larda başladı. 1980'lerin ortasında Almanya'da Lazebura adlı Laz dili ve kültürünü yaşatma derneği kuruldu. Bu dernek alfabe kitabı basarak Lazcanın yazılması yönünde çaba harcadı. 1992'de birçok Laz entelektüel İstanbul'da biraraya gelerek, ilk sayısı 1993'de yapılan Ogni (Anla, Duy) adlı dergi üzerine çalışmaya başladılar. Latin alfabesi kullanılarak Lazca alfabenin tanıtımı yapıldı. 2008'de de Laz adını taşıyan ilk dernek kuruldu. Türkiye'de yaşayan diller üzerine kursların açılmasını sağlayan yeni düzenlemeler ile resmi kurumlarda Lazcanın kullanılmasına olanak sağlamak ve sistematik bir Laz edebiyatı oluşturmak için 2013'de Laz Enstitüsü kuruldu. Enstitü sadece Lazca öğretmekle kalmıyor aynı zamanda ortaokullarda okutulmak üzere Lazca ders kitapları üretiyor ve Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde çalışan öğretmenlere yönelik Lazca eğitici eğitimleri yapıyor..

Lazca sözcük verisi (leksikon) ve söz dizimi (sentaks) üzerine çok az çalışmanın yapıldığını belirtmemiz gerekir. İsmail Bucaklışi (şimdi Laz Enstitüsü Başkanı) ve Hasan Uzunhasanoğlu 1999'de ilk Lazca sözlüğü yazdılar. 2003'de ise Lazca Gramer kitabı hazırlandı. Bu kitabı İsmail Bucaklışi, Lazca üzerine alan araştırması yapan Japon araştırmacı Gôichi Kojima ile birlikte yazdı. Buna ek olarak 2009'da, Fransız araştırmacı René Lacroix doktora tezinde, Lazcanın Arhavi diyalekti üzerine detaylı bir dil bilgisi analizi sundu. Ne yazık ki yapılan bu ilk çalışmalar yazılı Lazcaya standart dil bilgisi ve sözcük verisi sağlamakta yeterli olamamışlardır. Görünen o ki Lazca dil planlaması gerçekleştirecek herhangi bir kurumsal çalışma yapılmamıştır.

Lazca yayımlara ve yazılı dokümanlara baktığımızda da aynı tablo ile karşılaşırız. Öyle görünüyor ki 1990'larda basılan sınırlı sayıda materyal 2000'lerde önem kazanmaya başladı. 2011'de Lazika Yayın Kolektifi kuruldu ve bu kolektif Lazca edebiyat ve dili üzerine 70'den fazla kitap yayımladı. Son yıllarda dünya klasiklerinin de Lazcaya tercüme edilmesiyle Lazcanın statüsü biraz daha yükseltildi. İlk Lazca dergi Ognî'nin ardından, 2000'de Mjora (Güneş), 2008'de Skani Nena (Senin Dilin) ve 2011'de Tanura (Aydınlanma) adlı dergiler ve 2013'de çıkarılmaya başlayan Lazca gazete Ağani Murutsxi'nin ömrü ise pek uzun olmadı. Ne yazık ki bu dergiler uzun ömürlü olmadılar ve birkaç sayı bastıktan sonra yayım hayatları sona erdi.

Laz aktivistler, son yıllarda, dünya çapında kullanılan internetten faydalanmayı amaçlayarak Lazca internet sayfaları kurdular. Yaşayan Lazca projesi kapsamında yürütülen alan çalışmasının bir parçası olarak Laz Enstitüsü de, sosyal medya üzerinde Lazcanın ne oranda kullanıldığını araştıran bir rapor yayınladı. Amaç; Lazcanın Facebook gibi platformlar üzerinde, farklı gruplar arasında, ne tür konularda, ne miktarda ve ne sıklıkta kullanıldığını saptamaktı. Örneğin; 2016 Mart-Nisan ve 2016 Ağustos-Eylül ayları arasındaki Tüm Facebook yorum, beğeni ve paylaşımları incelendi. Facebook incelemesi beş alanda gerçekleşti: i) günlük ve kültürel/sanatsal paylaşımlar; ii) Lazca popüler paylaşımlar; iii) Lazca videolar yayınlayan Lazika Noğaz Tv; iv) Lazca programlar yayınlayan Lazvine (Lazca dublajlar) ve v) Laz Enstitüsü'nün Facebook sayfası, kar amacı gütmeyen, Laz topluluklar ve Lazca üzerine bilinç geliştirmeyi amaçlayan sivil toplum örgütü. Daha fazla bilgi için Sosyal Medya Raporu'nu inceleyiniz.

Laz müziği kültürel açıdan 1990'lardan beri Lazcanın varlığı devam ettirmesine önemli katkı sağlamıştır. Derlenmiş halk ezgileriyle, Zuğışı Berepe rock grubu ve Kazım Koyuncu, Lazların coğrafya sınırların ötesine geçmesini ve farklı bölgelerde yaşayan insanların da Lazca ile tanışmasını sağlamışlardır. Grup, Lazcanın Türkiye'de Karadeniz Bölgesi'nde konuşulan Türkçenin farklı bir lehçesi olduğu yanlış düşüncesini kısmen de olsa değiştirdi. 2000'lerin or-

tasından başlayarak, birçok genç müzisyen, farklı ve zengin içerikleriyle ortaya çıkararak Laz müzik geleneğini başlattılar. Lazca halk ezgilerinin derleme ve yorumlarına dayanan Laz müziği, Karadeniz Bölgesi müzik geleneğinin bir parçası olarak görölmekte ve ilerlemesi Laz költürü ile i içe devam etmektedir.

Bu bölümde Lazların tarihsel altyapıları hakkında kısaca bilgi verilip ardından Lazcayı toplumsal ortamlarda görünür kılan güncel költürel ve teknolojik gelişmelerden bahsedildi.

Bir sonraki bölümde projenin kavramsal çerçevesi sunulmaktadır.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. İki Dillilik ve İki Dilli Topluluklar

Bugün, dünyanın birçok yerinde iki dillilik, neredeyse tüm yaş gruplarında çok yaygın bir olgudur ve dünyanın her ülkesinde mevcuttur. 200'den fazla ülkede konuşulan yaklaşık 6000-7000 dile bir bakış, iki dilliliğin ne kadar yaygın olduğunu gösteriyor. Milyonlarca çocuk, erken çocukluk döneminde başka bir dil öğrenmeye başlıyor ve son istatistikler, küresel nüfusun neredeyse üçte ikisinin ya iki dilli ya da çok dilli olduğunu gösteriyor (Bhatia & Ritchie, 2013; Grosjean, 2008, 2012). Tek dilli veya tek dillilik politikasını benimsemiş denilen topluluklarda bile, çok sayıda iki dilli/çok dilli birey vardır. Örneğin, Amerikan Sayım Bürosu'na (2015) göre, Amerika'daki evlerde yaklaşık 350 değişik dil konuşuluyor. Amerikan Sayım Bürosu, nüfusun %20'den fazlasının evde farklı bir dil konuştuğunu, en büyük grubun İspanyolca miras dili konuşucuları olduğunu (ABD'deki nüfusun %13'ünü oluşturuyor) tahmin ediyor. Aynı şekilde, çok dilli bir toplum olan Hindistan, 200'den fazla dile ev sahipliği yapıyor. Almanya'da nüfusun yaklaşık %18'i Almanca dışında bir dil konuşuyor (Shin, 2003). Türkiye de bu duruma istisna değildir. Türk, Kafkas, Kürt, Roman ve Balkan kökenli gibi birçok farklı etnik kimliğe sahip milyonlarca insan var. Türkiye'deki etnik kimlikler üzerine yapılan bir araştırmanın sonuçları şu anki dil kullanım oranlarını şu şekilde göstermiştir: Türkçe (% 84,54), Kürtçe-Kirmanci (% 11,97), Zazaca (% 1,01), Ermenice (0, % 07), Yunanca (% 0,06), İbranice (% 0,01), Lazca (% 0,12), Çerkezce (% 0,11) (Ceyhan ve Koçbaş tarafından hazırlanan ERG Raporu, 2009).

Bu raporun Lazca ve Türkçe iki dilli konuşucuları ile ilgilenen birincil amacı göz önüne alındığında, başlangıçtan itibaren iki dillilik kavramının tanımını sağlamak yararlı olacaktır, çünkü tartışmanın bazı bölümleri çalışmanın katılımcılarının deneyimlediği ya da hala deneyimleme aşamasında olduğu iki dillilik türüyle doğrudan ilişkilidir. İki dilliliğin, iki dilin nerede, kiminle, hangi ko-

şullarda kullanıldığına bağlı olarak, farklı bağlamlarda, farklı sebeplerle çeşitli şekillerde kullanımları vardır. Genel anlamda iki dillilik, birden fazla dilin kullanılmasına işaret eder. İki dilliliğin bu katı tanımları altında, beş yaşından sonra ek dil öğrenen biri ikinci dil öğrenen/ikinci dil kullanıcısıdır. İki dilliliğin bir süreç olarak düşünülebilmesine rağmen (Valdés, 2001), katı tanımların benimsenmesi yararlı olabilir, çünkü bu tanım iki ya da daha fazla dilde akıcı ve yüksek düzeyde yeterliğe sahip olanları (veya yerel gibi) ve günlük hayatta düzenli olarak bu dilleri kullananları ayırmaktadır. Literatürde birçok farklı iki dillilik türü tanımlanabilir. Eş zamanlı iki dillilikle iki dile bebeklik döneminden itibaren maruz kalarak öğrenenler kast edilirken (DeHouwer, 2009), ardıl iki dilliler başka bir dile maruz kalmaları, ilk dil öğrenildikten sonra, örneğin üç ila beş yaşlarında, ama okula başlamadan önce olanlar için kullanılır. Görüldüğü gibi, bu projenin bazı katılımcıları, özellikle de maruz kaldıkları dil sadece Lazca olanlar, ardıl iki dilli olarak kategorize edilebilir. Ayrıca, kazançlı iki dillilik ile eksiltmeli iki dillilik ayırımına da dikkat edilmelidir; kazançlı iki dillilikle, öğrenenlerin her iki dilinin de topluluklarında ve okul ortamında desteklendiği durumlar ifade edilirken, eksiltmeli iki dillilikte öğrenenlerin ana dillerini öğrenmelerine, toplumun/çoğunluğun dili öğrenildiği sürece, pek değer verilmez (e.g. Cummins, 2005; Garcia, 2009; Skutnabb-Kangas, 2015). Bu noktada, bir diğer endişe, küresel anlamda dengeli iki dilliliğin eksikliği ile ilgilidir. İki dilli toplulukların çoğunda, çoğunlukla sosyal, eğitimsel ve politik nedenlerden dolayı, dillerden biri diğerinden daha baskın hale gelir (ör. Baetens-Bearmore, 1982). Fishman (1972) bir adım daha ileri giderek iki dilli bireylerin iki dilinin tüm alanlarında nadiren eşit derecede yetkin olduğunu savunur.

Raporun takip eden bölümlerinde daha açık olacağı üzere, mevcut çalışmanın katılımcıları yukarıda tanımlanan iki dilliliğin bu iki kategorisine ayrılmaktadır. Tüm katılımcıların Lazcaya evlerinde aileleri aracılığıyla maruz kaldıkları göz önüne alındığında, katılımcılar miras dili kullanıcılarıdır. Bu, aile iki dilliliği olarak bilinir (ör. Genesee, Paradis, Crago, 2004). Ayrıca, katılımcıların çoğu

Lazcaıı anlayabildiklerini ancak Laz dilinde konuşma, okuma ve yazma konusunda sınırlı dil becerilerine sahip olduklarını beyan etmişlerdir. Alıcı iki dillilik olarak bilinen bu durumda, öğrenenler dili anlayabiliyor ancak tüm sosyal alanlarda -okuma-yazma becerileri de dahil- tüm dil becerilerini tamamıyla hakim olarak kullanmıyor olabilirler.

3.2. İki Dilliliğin Bilişsel Avantajları

Her iki dildeki maruziyet miktarı ve topluluktaki okuryazarlık derecesi gibi sosyolojik çeşitliliklere rağmen, bilişsel anlamda ek dil öğrenmeye yönelik biyolojik sınırlar hakkında kanıt yoktur. Normal olarak gelişen tüm çocuklar, öğrenilmesi gereken dile yeterli derecede maruz kalma ve o dilde etkileşim fırsatlarına sahip olmaları koşuluyla, çocukluk döneminde farklı derecelerde yeterliklere sahip oldukları iki veya daha fazla dili edinebilirler. Gerçekten de, birçok iki dillilik çalışmasında on yıllar süren araştırmalar, erken çocukluk döneminde iki dile maruziyetle ilişkilendirilen bilişsel ve dilsel avantajlara odaklanmıştır (Bialystok, 2001, 2005, 2009; Bialystok & Martin, 2004).

İki dillilik araştırmalarının ilk yıllarında, iki dilli çocukların dil bilimsel ve bilişsel gelişimine dair yaygın bir yanlış anlama vardı. SES veya yaş gibi değişkenleri kontrol edememe, iki dilli katılımcıların (yani her dilin) spesifik özellikleri için tasarlanmış uygun ve standartlaştırılmış araçların eksikliği ve iki dillilik yeterliğinin yetersiz değerlendirilmesi gibi metodolojik eksiklikler nedeniyle erken çalışmalar iki dilli çocukların dil gelişimini doğru şekilde temsil etmekte başarısız oldu (Bialystok, 2005; Nanez, 2010). Bu tür çalışmaların bulguları, iki dilliliğin çocukların zihinsel gelişiminde kafa karışıklığına ve gecikmelere neden olduğunu öne süren kusurlu bir yaklaşıma yol açtı. Bununla birlikte, Peal ve Lambert'in (1962) ufuk açıcı çalışmasının ardından, kusurlu yaklaşımdan iki dilli deneyimin benzersizliğini vurgulayan bir bakış açısına doğru bir kayma olmuştur (Cook, 1997) ve iki farklı dilsel temsile sahip olunmasının olası avantajlarına odaklanılmıştır (Bi-

alystok, 2007). Peal ve Lambert (1962), öncü çalışmalarında, Fransızca-İngilizce iki dilli çocukların, sözel olmayan zeka da dahil olmak üzere, ölçümlerinin çoğunda İngilizce tek dilli çocuklardan daha iyi performans gösterdiğini bulmuşlardır. Bu nedenle, araştırmacılar iki dilli çocuklardaki büyük miktardaki zihinsel esnekliği, diller arasındaki değişimin olası bir sonucu olarak yorumuşlardır.

İki dillilik avantajı genellikle, düşünce ve davranışları düzenlemede kullanılan kontrol süreçlerine işaret eden Yürütücü İşlev (Yİ) sisteminin kullanılmasını gerektiren işlerdeki yüksek performansla ilişkili olarak tartışılır (Miyake ve Friedman, 2012). Green (1998) tarafından önerilen başlangıç modeli, iki dilli bireylerin günlük olarak iki rakip dil sistemini yönetmesi gerektiğinden, ilgisiz bilgileri engellemeleri gerektiğinde ve dikkatlerini hedef uyarıcılara yönlendirmeleri gerektiğinde daha iyi performans gösterdikleri fikrine sağlam bir temel sağlamıştır. İki dilliler, kendi dillerinden birini, bağlamsal gereksinimlere uygun olarak diğerini bastırarak kullandıklarında bu engelleyici sistemi kullanırlar. Bu nedenle, iki dilliliğin, dil seçiminin dahil olması nedeniyle Yİ becerilerini “eğit-tiği” düşünölmektedir (Bialystok, 2015, s. 118).

Kanıtlar, tek dilli ve iki dilli çocukların basit bilişsel ve dilbilimsel görevlerde benzer şekilde performans gösterdiklerini ortaya koyarken; iki dillilerin çelişen bilgileri içeren görevlerde tek dilli akranlarını geride bıraktıklarını göstermektedir (Bialystok, 2007). Örneğın, erken çalışmalarından birinde, Bialystok (1988) bir grup çocuğın, anlamsal olarak mantıksız cümleler hakkında dil bilgisi kararları vermesini istemiştir. Bulgular, iki dil bilen çocukların anlamsal anomaliyi göz ardı etmeyi ve hedef cümlelerin dil bilgisine odaklanmayı başardıklarını gösterirken, tek dilli çocukların cümle içinde yer alan anlamsal anomalinin dikkatlerini dağıttıkları için kötü performans gösterdiklerini ortaya koymuştur. Her ne kadar bu üstünlük, daha iyi düzeyde olan üst dilbilimsel farkındalığı yansı-tıyor gibi görünse de, dilbilimsel işlemede bir avantajdan ziyade, çatışan bilgileri ele almak için gerekli bilişsel yetenekle yakından ilişkilidir (Bialystok, 2015).

Diğeri bir çok çalışmada, iki dilli çocukların tek dilli çocuklara

kıyasla daha yüksek performans seviyelerine sahip oldukları bulunmuştur (Bialystok, 2007; Bialystok, Craik, & Luk, 2008). Bu deneysel tasarımların çoğu görsel uyaranların kullanımına dayandığı için, Filippi ve ark. (2015), işitsel yöntemin kullanıldığı görevlerde de aynı iki dilli avantajın gözlemlenip gözlemlenemeyeceğini araştırmışlardır. Elde ettikleri bulgular, iki dilli katılımcıların sözel müdahalenin varlığında, söz dizimsel olarak daha karmaşık cümleleri daha iyi kavradıklarını gösterdi. Diğer çalışmaların sonuçları (ör. Filippi, Leech, Thomas, Green, & Dick, 2012) yetişkin iki dilli kişiler için benzer avantajlar ortaya koymuştur.

Her ne kadar sağlam kanıtlar iki dilliliğin zenginleştirici ve bilişsel olarak tatmin edici bir deneyim olduğu görüşünü desteklese de, iki dillilerin, akıcılık problemleri, sözcüksel öğelere daha zayıf erişim ve sınırlı kelime bilgisi gibi bazı dezavantajları da olduğu bildirilmiştir (Bialystok, 2007; Bialystok ve Craik, 2010). Örneğin, yaptıkları çalışmada, Bialystok, Luk, Peets ve Yang (2010), tek dilli öğrencilerin, her yaş kategorisinde (3-10 yaş aralığında) iki dilli öğrencilere kıyasla, talimat dili olan İngilizcede akıcı olmalarına rağmen, alıcı kelime ölçümlerinde daha yüksek puan aldıklarını bulmuşlardır. Ayrıca, bu fark farklı dil çiftlerine göre değişme eğiliminde değildi.

Benzer şekilde, Michael & Gollan (2005), iki dillilerin baskın dillerinde bile test edildiklerinde, resim isimlendirme ve sözel akıcılığı içeren görevlerde daha yavaş performans gösterdiklerini ve daha fazla hata yaptıklarını bulmuşlardır. Aynı şekilde, Gollan ve Acenas (2004), iki dilli katılımcıların, tek dilli akranlarıyla karşılaştırıldığında, dilinin ucuna gelmek fenomenini daha çok deneyimlediklerini bulmuşlardır. İki dilli bir çocuğun kendi dillerine (baskın dil bile olsa) tek dilli bir çocukla aynı boyutta maruz kalmadığı düşünülürse, iki dilli çocuğun sözcüksel anımsama zorlukları gösterebileceğini, özellikle reaksiyon süreleri bağlamında göstermesi çok şaşırtıcı değildir. Mevcut literatürde, bu bulgular dezavantaj olarak değil, daha karmaşık bir zihinsel organizasyonun sonuçları olarak yorumlanmaktadır.

Tek dilli ve iki dilli çocukların karşılaştırılması konusunda Ge-

nese (2015), edinme oranı tek dilli ve iki dilli gruplar arasında küçük farklılıklar gösterse de, bu çocukların dilsel ve bilişsel gelişiminde benzer yollar izlediklerini öne sürmektedir.

Bialystok (2007) için 'İki dilli çocuklar, tek dilli akranlarından daha zeki veya bilgili değildir; ancak, bilhassa birbiriyle yarışan ya da dikkat dağıtıcı bilgilere karşı direnilmesi gereken durumlarda, bilgilerinin performansta kullanımını kontrol etmek için geliştirilmiş bir yetenekleri vardır. Bu avantajın kaynağı, diğer dilden gelen rekabete karşın, dikkati ilgili dil üzerinde kontrol etmeyi deneyimleme olayıdır. Bu deneyim, bu kontrol süreçlerini, diğer kullanımlar için , hatta dille alakalı olmayanlar için bile daha verimli hale getirmektedir (Bialystok 2007: 215).

İki dilli topluluklarda dillerin işlevi üzerinde büyük etkisi olan iki dilliliğin toplumsal doğası göz önüne alındığında, şimdi iki dilliliğin sosyal özelliklerinin bazılarını incelemek yararlı olacaktır.

3.3. İki Dilliliğin Sosyal Avantajları

Sosyolojik bir perspektiften bakıldığında da, birçok araştırmacı iki dilliliğin yararları hakkında tartışmışlardır. İki görüş, iki dillilik araştırmasında birçok erken çalışmada uzun zamandır yaygındır. Bir grup araştırmacı için iki dillilik, çocuklara topluluk düzeyinde kaynaklara erişim sağladığı için avantajlıdır (örn. Bankston ve Zhou, 1995; Stanton-Salazar ve Dornbusch, 1995). Diğerleri için, iki dillilik çocukların ebeveynleri ile iletişim kurmasını sağladığı için avantajlıdır. Mouw ve Xie (1999), iki dilliliğin avantajlarının kültürel veya etnik kökene göre değişmediğini iddia ederler. Bireyin iki dili eşit olarak desteklediğinde, bu avantajlar her yerde görmek mümkündür.

Bununla birlikte, çoğu durumda, egemen dilin ve kültürün, göçmenlerin ya da etnik azınlık gruplarının ana dili/dilleri üzerindeki dil ideolojisi, genellikle dil değişiminin hızını artırmakta ve ana dillerini konuşmak konusunda isteksizliğe yol açabilmektedir (Zhang, 2008). Özellikle, küçük çocuklar toplumun baskın diline hakim ol-

duktan sonra, bunu asıl dilleri olarak kabul ederler, ki bu genellikle aile dilini kaybetme pahasına öğrenilir (Veltman, 2000; Zhang, 2008).

Miras dili genellikle evde konuşulmaktadır (Garcia, 2002). Portes (2002), 17 yaşına gelindiğinde, ikinci kuşak öğrencilerin, konuşma, anlama, okuma ve yazma becerisi bakımından, miras dillerinde artık yetkin olmadıklarını bulmuştur. Bununla birlikte, miras dillerinde yeterlik kazanmak birçok açıdan azınlık dili konuşmacılarına katkıda bulunarak (Bankston ve Zhou, 1995) , etnik kimliklerini (He, 2008; Kim & Chao, 2009) ve benlik saygısı (Cummins, 1983) güçlendirmektedir.

3.4. İki Dilli Topluluklar: Dilin Farklı Bağlamlarda Kullanımı

Bireysel düzeyde deneyimlenen iki dilliliğin çeşitli yönlerine ek olarak, daha geniş bir bağlamda, dilin etkileşimi ve toplulukdaki kullanımı, dilin farklı bağlamlarda kullanımı açısından tartışılmaktadır. Bu terim, ilk olarak, Ferguson (1959) tarafından ortaya atılmış olup işte resmi bir çeşitlilik ve evde gayri resmi bir çeşitlilik gibi farklı sosyal durumlarda bir dilin iki farklı çeşidinin kullanılmasına işaret eder. Bu, İsviçre’de kullanılan Yüksek ve Düşük Almanca durumunda olduğu gibi, aynı dilin iki çeşidi arasında bir iş bölümü göstermektedir.

Azınlık dillerinde çalışan Fishman (1967), dilin farklı bağlamlar kullanımını kavramını genişletti. Onun için, iki dilli veya çok dilli bir bağlamda, egemen toplumun dili genellikle idari ve resmi bağlamlarda kullanılırken, azınlık dili daha samimi ve aile ilişkilerinde kullanılır. Bu durumun, muhtemelen hemen değil ama uzun vadede, azınlık dilinin kaybedilmesi potansiyeline sahip olmasına rağmen, Fishman’a göre, böyle bir hiyerarşi, aynı zamanda, gelecek kuşaklara evde aktarıldıkları sürece azınlık dillerinin korunmasına ve sürdürülmesine de katkıda bulunur. Diğer bir deyişle, hakim dil ile azınlık dili arasındaki işlevsel ayrılık korunabildiği sürece, azınlık dili, aile içinde ve yakın sosyal çevrelerde işlevsel olarak kullanıldığı sürece hala korunacaktır. Modernleşme ve “ozmoz” (topluluğun algılarında mantıksal değişimlerle bir çeşit kültürelleşme ya

da asimilasyon) gibi toplumsal değişimler meydana geldiğinde ve hakim dil azınlık dili tarafından geleneksel olarak eşleştirilen sosyal alanlara yayıldığında, 'Dil değişimi' başlar ve bu genellikle yavaş ama durdurulamaz bir eğilim olarak ilerler.

Teorik olarak, kullanılacak birden fazla dil seçeneği olduğunda, bireylerin kullandıkları dil birçok faktöre bağlıdır: muhatap ve yakınlık derecesi, ortam, konu, vb.. Bununla birlikte, bu faktörler genellikle birlikte oluşur ve bireylerin dilsel veya sosyal davranışlarını belirler. Bu bağlamda, "sosyal alan", bir şemsiye terim olarak kullanılır ve bireylerin sosyal davranışlarının belirli bir bağlam için genellikle uygun olduğu varsayılır. Dil toplulukları için en yaygın alanlar ev / aile, mahalle, çarşı-market, okul / eğitim, iş yeri, hükümet, medya ve dua için gerekli olan alanları içerir.

Bu bölümdeki tartışmadan da görülebileceği gibi, toplum düzeyinde iki dillilik ya da dil teması azınlık dili için iki farklı sonuç sunabilir: (i) 'dil korunması, yani azınlık grubunun dilini bazı sosyal alanlarda kullanmaya devam etmesi; ve (ii) 'dil değişimi', toplumda çoğunluk dilinin kısmi veya tam hâkimiyetinden dolayı azınlık dilinde zayıflamayı ifade eder.

Birey düzeyinde iki dillilik, toplum düzeyinde dil kullanımının fonksiyonel ayrışmasıyla özdeşleşen dilin farklı bağlamlarda kullanımı ile etkileşime girdiğinde, bu iki çeşit arasında farklı ilişki türlerine yol açar (Fishman 1967: 360). Örneğin, bazı topluluklarda, azınlık grupları iki dilli bireylerden oluşur, ancak her iki dili de tamamen ayrı sosyal alanlarda kullanırlar. Bu bağlamda, azınlık grupları bir yandan kendi dillerini bir sonraki nesle aktarmakta, diğer yandan, egemen dil ve kültüre erişim sahibi oldukları için sosyo-politik ve ekonomik süreçlere aktif olarak katılma fırsatına sahip olmaktadır. Diğer topluluklarda, azınlık grubu iki dilli olmasına rağmen, her iki dil de aynı sosyal çevrelerde kullanılmaktadır. Bu durumda, hakim dil genellikle, azınlık dilinin geleneksel olarak kullanıldığı ve topluluk içinde dil değişimini hızlandırdığı ev ve mahalle gibi sosyal alanlara sistematik olarak dahil edilir. Fishman'a göre, ilk iki dillilik türünde dil korunurken, ikinci tip bir sonraki bölümde tartışma konusu olan dil değişimine yol açar.

3.5. İki Dillilik: Dil Değişimi

3.5.1. Kuşaklararası Dil Aktarımı

Bireyler veya bir toplumun üyeleri tarafından konuşulan dil genellikle insanların sosyal ilişkileri ve statüsünde belirleyici bir rol oynar. Dil, sosyal ve dilsel çevrelerinden ayrıştırılamaz. Benzer bir şekilde, dil kaybı veya dil değişikliği sadece dilin konuşulduğu toplumu etkileyen sosyal ve politik faktörler açısından incelenebilir ve değerlendirilebilir. Bu amaçla, toplumun sosyal ve politik koşullarına özel bir atıfla, dil kaybını veya dil bakımını daha geniş bir perspektiften incelemek daha uygundur.

Fishman (1968) için, dil korunması ve dil değişimi, grup içi veya gruplar arası amaçlar için birden fazla konuşma çeşidi kullanan popülasyonlarda dil kalıplarının kullanımındaki değişim ile devam eden psikolojik, sosyal ve kültürel süreçler arasındaki ilişki ile ilgilidir. (Fishman, 1968: 76). Aşağıdaki koşullar mevcutsa dil değişimi veya korunması oluşabilir:

1. Aynı toplumda birden fazla dil / çeşit var olduğunda,
2. İnsanları ana dillerini korumaya ya da terk etmeye yönlendiren dillerden birine verilen güç, değer, statü farklılıkları olduğunda,
3. Toplumda kullanılan iki dilden birinde politik, ekonomik veya sosyal formlarda baskı olduğunda (ör. Batibo, 2005; Paulston ve diğerleri, 1993).

Göçmenler veya etnik gruplar arasındaki dil değişimi, kalıplar, biçimler ve kullanımların azalmasıyla genellikle üç kuşakta gerçekleşir ve nihayetinde bu süreç grupların bir dili diğerinden daha fazla kullanmalarına yol açar (ör. De Bot & Clyne, 1994).

Fishman'ın 1990'larda tasarlanan Kademeli Kuşaklararası Buzulma Ölçeği (GIDS), uzun zamandır etno-dilsel grupların dillerinin tehdit altındaki doğasının nasıl değerlendirilebileceğinin bir göstergesi olarak kullanılmıştır. Bu ölçek, dil bakımı ve dil değişimi

arasındaki sürekliliği gösteren 8 adımdan oluşmaktadır. Daha yüksek puanın bir azınlık/etnik grubun dilinin daha düşük durumunu gösterdiği bu durum aşağıdaki tabloda sunulmaktadır:

Tablo 1. Kuşaklararası Dil Transferi Ölçekleri

Seviye	Tanım
1	Dil, eğitim, iş yeri, medya ve kamu hizmetlerinde ülke çapında kullanılıyor.
2	Yerel ve bölgesel medyada dil kullanılıyor, sivil hizmetler sadece yerel düzeyde sağlanıyor.
3	Dil, hem üyeler hem de topluluğun üyesi olmayanlar tarafından aktif olarak kullanılıyor.
4	Dil, okullarda öğretiliyor.
5	Dil, tüm kuşaklarca konuşuluyor ve yazılı dil topluluk üyeleri tarafından aktif olarak kullanılıyor.
6	Dil, tüm kuşaklarca konuşuluyor ve çocuklar ana dili olarak evde öğreniyor.
7	Ebeveynler dili kendi ebeveynleri ile kullanıyor ancak çocuklarına öğretmiyor olabilirler.
8	Dil sadece eski kuşak tarafından konuşuluyor (örn. Büyükanne ve büyükbaba)

Fishman (1991) için kritik aşama, kuşaklararası ana dil aktarımının mümkün olmadığı 6. aşamadan sonrasındır. Kuşaklararası ana dil aktarımı olmadan, dilin sürekliliği sağlanamaz. Onun için, iletilmeyen dil korunamaz (Fishman, 1991; 113). Bu, bir sonraki bölümde ele alınan dillerin neslinin tehlike altına girmesine yol açacaktır.

3.5.2. Dil Yitimi/ Dil Kaybı

Dil yitimi/kaybı, dilbilim tarihi boyunca var olan bir olguyu ifade eder. Latince ve Eski Yunanca, ölü dillerin iyi bilinen örnekleri arasındadır. Ancak, 20. yüzyılda dil tehlikesine karşı bilimsel bir yaklaşım başladı. Daha önce de belirtildiği gibi, yaklaşık 200 ülkede yaklaşık 6000-7000 yaşayan dil konuşulmaktadır (Austin & Sallabank, 2011). Dünyadaki yaklaşık 7000 dilden çoğunun hayatta kalamayacağı tahmin edilmektedir. Dilin çocuklara iletilmesinde sorunlar varsa ve dil kullanımı sadece ev ile sınırlıysa, dil artık “güvenli” değildir. Çocuklar dili çoğunlukla öğrenmediklerinde, tehlike derecesi artar. UNESCO'nun Tehlike Altındaki Dünya Dilleri Atlası'na göre, Lazca dünyadaki 'kesinlikle tehlike altında' olan dillerinden biri olarak kategorize edilmiştir. Lazcanın “kesinlikle tehlike altında” bir dil (Christopher 2010) olarak sınıflandırılmasında hangi kriterlerin kullanıldığı açık olmadığı için, aşağıda belirtilen UNESCO'nun dilin neslinin tehlike derecesinin değerlendirilmesi için tanımlanan kategorilerini (Colette vd., 2003) incelemek yararlı olacaktır.

1) Tehlike derecesi kuşaklararası dil transferi

Güvenli:	Dil tüm kuşaklarca konuşuluyor; kuşaklararası aktarımı kesintisiz.
Hassas:	Çoğu çocuk dili konuşuyor, ancak bu belirli alanlarla sınırlı olabilir. (ör. ev)
Kesinlikle tehlikede:	Çocuklar artık dili ana dil olarak evde öğrenmiyor.
Ciddi derecede tehlikede:	Dil, büyük ebeveynler ve daha büyük kuşaklar tarafından konuşuluyor, ebeveynlerin kuşağı dili anlayabiliyor, çocuklarla veya kendi aralarında bu dili konuşmuyor.
Kritik olarak tehlikede:	En genç konuşmacılar büyükanne ve büyükbalar ve bu kişiler de dilleri kısmen ve nadiren konuşuyor.
Soyu tükenmiş:	Hiç konuşmacı kalmamıştır.

2. Dilsel topluluğun boyutu: Büyük bir dil topluluğunun ayrı bir topluluk olarak kalması muhtemeldir ve dolayısıyla dili daha dirençli olacaktır.

3. Konuşanların çoğunluktaki nüfusa oranı: Eğer toplumdaki insanların neredeyse tamamı ya da çoğu dili konuşursa, dilin korunması yüksektir, oysaki dili çok az insan konuşursa tehlike altındadır.

4. Sosyal alanlardaki dil değişimi: Farklı alanlardaki çok çeşitli muhataplarla dilin çeşitli bağlamlarda kullanılması, onun canlılığı ve kuşaklararası aktarımı üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Her dilin dilsel işlevlerinin, dilin farklı bağlamlarda kullanımında olduğu gibi birbirinden net bir şekilde ayrılabilmesi ya da domi-

nant dilin ev ortamında araya girebileceği ve kullanılmaya başlanabileceği durumlar olabilir, bu da dilin canlılığının azalmasına yol açar. Ebeveynler çocuklarına çoğunlukla çoğunluk dilinde hitap eder. Çocuklar, kendi miras dilini sadece sınırlı bir anlamda konuşurlar ve bu, çocukların dili kavradığı ama ille de fazla konuşmadığı iki dilli bağlamlara yol açar.

5. Medyada, sosyal medyada ve diğer sosyal bağlamlarda dilin kullanımı: İnsanların yaşam koşullarındaki değişikliklerle bağlantılı olarak, miras dilinin yeni sosyal alanlarda hala kullanılması çok önemlidir. Çoğu durumda, çoğunluk dili eğitim, iş ve televizyon-radyo ve internet gibi medya aracılığıyla baskın hale gelir. Azınlık dili bu alanlarda kullanılmadığında, bu azınlık dilinin olumsuz algılanmasına yol açabilir ve insanlar bunu yarar-sız ve gereksiz bir dil olarak algılamaya başlayabilir. Azınlık dilinin okulda ve medyada kullanımını hem pratik hem de algısal nedenlerle son derece önemlidir.

6. Dil eğitimi ve okuryazarlık becerileri için materyaller: Miras dilinin korunması, belirli bir alfabenin varlığı, yazılı eserlerin üretimi ve okuryazarlık becerilerinin okul sistemi içinde veya dışında edinilmesi gibi çeşitli faktörler etkiler. Bununla birlikte, azınlık dilinin okulda kullanılmasının önemine rağmen, bunun dilin korunması garanti edemeyeceği dikkate alınmalıdır. Örneğin İrlanda'da, çocukların 13 yıllık okul yaşamları boyunca 1500 Galce dersi almasına rağmen, çok azı bunu çok az akıcılıkla konuşabilmektedir (Edwards 2010: 118). Bu, okulda öğretilen dil ve okuryazarlık becerilerinin sosyal yaşamda da bir yeri olması gerektiğini göstermektedir.

7. Dil politikası ve dil korunması için planlama: Azınlık dillerinin korunması büyük ölçüde, konuşulduğu ülkenin egemen kültürel ve dil politikalarına bağlıdır. Çok dilliliğin ya da diyalektik farklılıkların memnuniyetle karşılandığı yerlerde, insanlar miras dillerini bir kenara bırakmaları için baskı altında hissetmezler. Bu, baskıcı dil politikalarının uygulandığı bağlamlarla bağdaştırılabilir değildir.

Böyle yerlerde, baskın dilin kendisini benimsemeden önce, ana dilleri hakkında olumsuz algılar geliştirmeleri insanlar için daha hızlı ve daha kesindir. Dil politikasının bir ucunda, bir dil resmi olarak kabul edilebilir ve diğer tüm diller göz ardı edilirken, diğer uçta ülkede tüm diller eşit resmi statüye sahip olabilir. Devlet dil politikaları altı kategoride değerlendirilebilir:

Eşit destek (5):	Ülkedeki tüm diller tanınır, yasalarla korunur ve açık çabalar ve politikalarla sürdürülmesi teşvik edilir.
Değişken derecelerde destek (4):	Azınlık dilleri ve etnik diller açıkça desteklenir ancak hakim dillere kıyasla daha az yaygın bağlamlarda kullanılmaları teşvik edilir.
Pasif asimilasyon (3):	Çoğunluk/baskın/resmi dil toplumun dilidir ve hükümetin azınlık dillerinin korunması için açık bir konumu yoktur.
Aktif asimilasyon (2):	Devlet sadece çoğunluk dilinde eğitim verir. Bu durum sonuçta azınlık / ehli dillerin kaybına yol açar. Azınlık / etnik dilde okuma ve yazma desteklenmez.
Zorla asimilasyon (1):	Çoğunluk / baskın / resmi dil açıkça desteklenir; Azınlık dillerinde açık veya örtük yasak veya destek yoktur.
Dil yasağı (0):	Azınlık dillerinin kullanımı, tüm bağlamlarda yasaklanmıştır sadece evde kullanımı kabul edilir.

8. Topluluğun miras diliyle ilgili tutumları: Baskın dil politikaları ya da diğer sosyo-politik ya da tarihsel nedenler gibi pek çok faktörden dolayı topluluk, dilin kullanımını teşvik edebilir ve kimliğinin vazgeçilmez bir unsuru olarak görebilir ya da bazen insanlar fazladan çaba sarf etmeden kullanmaya devam edebilirler; ya da bazıları kendi dillerinden utanıyor olabilir. Genel olarak, eğer insanlar olumlu bir dil algısına sahiplerse, dil, topluluğun kimliğinin önemli bir simgesi haline gelir; ancak dilin ekonomik-sosyal

ilerlemede engelleyici bir rol oynadığı düşünülürse, insanlar kendi ana dillerine karşı olumsuz tutum geliştirebilirler.

9. Dilin belgelenmesi: Dilin korunması bakımından, yazılı ve görsel-işitsel içeriğin dilde ne ölçüde üretildiğini bilmek de çok önemlidir. Bu, hem dilin mevcut durumu hem de resmi düzeyde atılacak adımlar için kılavuzlar sağlayacaktır.

Bütün bu faktörler bir bütün olarak göz önüne alınması, bir sonraki bölümde ele alınacak olan dilin korunmasında bir destek sistemi oluşturmak için sağlam bir altyapı sağlar.

3.6. İki Dillilik: Dilin Korunması

3.6.1. Etno-dilsel Canlılık

Etno-dilsel canlılık, dil toplulukları arasındaki dil, kimlik ve güç ilişkilerini araştırmak için Giles (1977) tarafından geliştirilen teorik bir çerçevedir. Dilin korunması, dil değişimi ve dil yitimi/yıpranmasında etkili olduğu düşünülen sosyo-kültürel faktörlerin rolünü düzenli hale getirmeyi amaçlamaktadır. Etno-dilsel canlılık, toplulukların iletişim sistemlerinde ayrı ve aktif bir kolektif varlık olarak hareket edebilecek sosyo-yapısal faktörler olarak tanımlanmaktadır (Giles, 1977). Bir topluluğun etno-dilsel canlılığı üç ana faktörden oluşur: statü, demografik özellikler ve kurumsal destek ve kontrol. Bu model, bu faktörlerin her birinin bir dizi değişken olduğunu göstermektedir. Örneğin, ilk faktör olan statü, ekonomik, sosyal, sosyo-tarihsel ve dilsel açıdan topluluğun saygınlığını ifade eder. Demografik faktör, etnik köken topluluğunun üyelerinin sayısı, nüfusun toplam nüfusa oranı, topluluğun belirli bir bölgesel veya ulusal bağlamda dağılımı, topluluktaki doğum oranı, evlilik yapısı, göç ve göç ile ilgilidir. Son olarak, kurumsal destek, topluluktaki medya, eğitim, devlet hizmetleri, iş, din, kültür ve siyaset gibi kurumların resmi ve gayri resmi temsili ile ilgilidir. Bu faktörler Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2. Etno-dilsel canlılıkta başlıca faktörler

Statü	Demografi	Kurumsal Destek
<p>Topluluğun statüsünü etkileyen özellikler</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ekonomik • Sosyal • Sosyo-tarihsel • Dilbilimsel 	<p>Topluluğun konumunu etkileyen faktörler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Etno-dilsel grubunun nüfusu • Grubun toplam nüfusa oranı • Grup üyelerinin belirli bir coğrafi bölgede yayılması • Doğum oranı • Evlilik türleri (grup içi veya grup dışı) • Göçmenlik 	<p>Topluluğu temsil eden resmi veya gayri resmi kurumlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • medya • Eğitim • Topluluk servisleri • İş • Din • Kültür • Siyaset

Topluluk temelli faktörlerin değerlendirilmesi, topluluğun etno-dilsel canlılığını düşük, orta veya yüksek olarak belirleyecektir. Bu görüşün ana varsayımı, tüm bu değişkenlerde yüksek değerlere sahip bir topluluğun daha yüksek etno-dilsel canlılığa sahip olacaktır. Bu, dilin/dillerinin korunmasına yol açacaktır. Öte yandan, bu değişkenlerde düşük değerlere sahip bir topluluğun etno-dilsel canlılığı düşük olacaktır. Bu, sonunda asimilasyona ve kimliğinin kaybolmasına yol açacaktır (Allard ve Landry, 1994).

Şüphesiz, topluluk dinamiklerinin analizi, topluluktaki nesnel etno-dilsel canlılığı belirler. Bununla birlikte, bireylerin topluluğun etno-dilsel canlılığını algılayış biçimi, topluluğun kendisinin etno-dilsel özelliklerinin gerçek ölçütleriyle tam olarak örtüşmeyebilir. Genel olarak, bir topluluğun etno-dilsel canlılığı, hem sosyo-kültürel faktörlere hem de topluluğun üyelerinin algılarına bağlıdır.

3.7 Lazca Üzerine Önceki Çalışmalar

Ardeşen ve Pazar'dan toplanan verilere dayanarak, 2008'deki çalışmasında Alman sosyolog Kutscher, Lazcanın nesli tükenmekte olan bir dil olup olmadığı sorusuna odaklandı. Alan çalışmasında, dil yeterliğine göre Lazca konuşanları iki grup olarak tanımladı: birinci grup, iletişim için Lazcayı anlayan ancak kullanamayan alıcı iki dilli olan; ikinci grup, Lazcayı anlamalarına ve aktif olarak kullanabilmelerine rağmen, pek çok bağlamda Türkçeye geçiş yapabilenlerdi. Kutscher ayrıca Lazcada kademeli bir dil kaybı olup olmadığını anlamak için bu soruyu üç alt başlık altında daha ayrıntılı olarak incelemiştir. En önemli faktörler, ekonomik faktörler, eğitim, Türkçe yanlısı politikalar ve azınlık dillerinin uzun süre kullanılmasının yasaklanmasını gibi dış unsurları içeriyordu. Kutscher'e göre, tüm bu dış faktörler Lazcanın kaybına katkıda bulunur. Kutscher, sosyal bağlamlarda Lazca ve Türkçe kullanımını da inceledi. Bulguları, Türkçenin günlük yaşam bağlamında Lazcadan daha fazla kullanıldığını ortaya koymaktadır. Son olarak, dil iletişiminin sonuçlarını, yani Lazca ve Türkçe arasındaki etkileşimi incelemeye yönelik bir girişimde, Kutscher iki dil arasındaki etkileşimin tüm Lazca konuşmacılarında değil ama bazılarında dil kaybına yol açtığını savunuyor. Lazca konuşan gençlerin sayısının azaldığı dikkate alındığında, Kutscher, Lazcanın tehlike altında bir dil olduğunu savunuyor. Lazcayı düzenli olarak kullananlara ve Lazca konuşan toplulukta gözlemlediği kendi dillerine olan bağlılıklarına dikkat çekerek, genel olarak, Lazcayı kurtarmanın hala mümkün olduğunu savunuyor. Kutscher'in çalışmasının, esas olarak kendi kişisel gözlemlerine ve görüşmelerine odaklanan sınırlı bir yapıya sahip olduğuna dikkat edilmelidir.

Özetle, bu bölüm, iki dillilik ve iki dilli topluluklar, dil değişimi ve dil korunması gibi çeşitli konulara odaklanarak projenin kavramsal çerçevesini oluşturmaya çalışmıştır. UNESCO'nun Tehlike Altındaki Dünya Dilleri Atlası'na göre, Lazcanın kesinlikle tehlike altındaki dillerden biri olarak sınıflandırıldığına özellikle dikkat çekilmektedir.

Bir sonraki bölümde projenin metodolojisi ve veri toplama prosedürleri sunulmaktadır.

4. YÖNTEM: ANKET ÇALIŞMASI

Bu çalışmanın amacı, Lazca dilinin mevcut durumunu ve Türkiye'deki Lazca konuşan toplulukların Lazcanın kullanımına ilişkin tutum ve inançlarını belgelemektir. Bu rapor, iki farklı coğrafi bölgede yaşayan Lazca konuşan topluluklardan elde edilen hem nicel hem de nitel verileri sunmaktadır. Bulgular, Karadeniz bölgesinde yaşayan bazı katılımcılardan elde edilen verilere dayanarak hem anket hem de yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerin analizinden elde edilmiştir. İki çalışma da özellikle katılımcıların yeterlik düzeylerini, Lazca'yı kullanıp kullanmadıklarını, kuşaklararası aktarım sürecini ve Lazcaya karşı tutumlarını belirlemeyi amaçlamıştır.

Rapor öncelikle nicel verilerden elde edilen verileri sunmakta ve daha sonra derinlemesine görüşmeleri temel alarak nitel verilerin tartışmasına değinmektedir. Anket çalışması özellikle (i) Lazcanın günlük kullanımını; (ii) katılımcıların hem Türkçe hem de Lazcadaki dil yeterliğini; (iii) kuşaklararası dil aktarım sürecini; (iv) katılımcıların Lazcaya karşı tutumunu incelemektedir. Bir sonraki bölüm ise (i) verilerin elde edildiği bölgeyi; (ii) katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini ve (iii) ankette incelenen soruları sunmaktadır.

4.1. Anket Çalışması

4.1.1 Anketin Coğrafi Kapsamı

Daha önce de arka plan bölümünde tartışıldığı gibi bu projede Türkiye'deki Laz toplulukları, iki farklı coğrafi konumda incelenmiştir: (i) "Karadeniz Bölgesi" Doğu Karadeniz bölgesinde yaşayanları ve (ii) "Marmara Bölgesi" Batı Türkiye'de yaşayanları kapsamaktadır. Bu toplulukların farklı tarihsel süreçler geçirmeleri sonucu farklı kültürel özellikler geliştirmiş olabilecekleri düşünülerek; anket, katılımcıların dil yeterliği ve Lazcanın kullanımına karşı tutumla-

rındaki coğrafi farklılıklarla da ilgilenmektedir.

Tablo 3, raporda incelenen iki bölgedeki araştırmanın katılımcılarını göstermektedir. Veri toplama sürecinde toplamda 627 anket toplanmış olsa da, sosyo-demografik değişkenlerde dengeyi sağlayabilmek için çalışmada rastgele seçilen 450 anket incelenmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların 'Karadeniz' ve 'Marmara' içindeki dağılımı

Karadeniz / Marmara		
	Katılımcı Sayısı	Yüzde %
Karadeniz bölgesi	259	57.6
Marmara bölgesi	191	42.4
Toplam	450	100.0

Kolay ulaşım ve erişilebilirlik olanaklarından ötürü anket çalışması Düzce, İstanbul ve Sakarya (Marmara Bölgesi) ve Karadeniz Bölgesinde yürütülmüştür. Sakarya ve Düzce'de yaşayan Lazca konuşan insanların ağırlıklı olmak üzere kendi topluluklarında yaşadıklarını not etmek gerekir. Diğer bir yandan İstanbul'da yaşayanlar, şehrin diğer bölgelerindeki büyük gruplar gibi ağırlıklı olarak Tarabya ve Kavacık olmak üzere şehrin çeşitli mahallelerine dağılmıştır. Anket çalışmasına katılan 450 kişinin 191'i bu iki bölgeden gelmektedir. Geri kalan katılımcıların tümü, 259 kişi, Karadeniz bölgesindeki ağırlıklı olarak Lazca konuşulan bölgelerden gelmektedirler. Bu bölgeler şu şekildedir: Pazar, Ardeşen, Fındıklı, Arhavi, Hopa, Çamlıhemşin, Borçka ve Kemalpaşa.

4.1.2. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri

İki coğrafi bölgeye ek olarak katılımcılar, bazı ek kriterler üzerinden seçilmiştir: Lazcayı nasıl ve ne zaman kullandıklarına ve Lazcaya karşı algı ve tutumlarını etkilediği varsayılan faktörlere önem verilmiştir. Cinsiyet, yaş, meslek, eğitim durumu ve ikamet

yeri (köy, şehir veya hem köyde hem de şehirde ikamet) çalışmanın bağımsız değişkenleridir.

Proje, dil kullanımı ve Lazcaya karşı tutumları araştırmayı hedeflerken başlangıçta bağımsız değişkenlerin her biri için eşit sayıda katılımcının olması planlanmıştı. Fakat veri toplama işleminin Türkiye’de olağanüstü hal ilan edilmesinden sonra yürütüldüğü göz önüne alınır, neredeyse kadın ve erkek katılımcı sayısındaki eşitlik dışında tartışılan bağımsız değişkenler için dengeli bir katılımcı grubunun olması bakımından sınırlamalarımız vardı. (Bkz. Tablo 4)

Tablo 4. Katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılımı

Cinsiyet		
	Katılımcılar	%
Kadın	229	50.9
Erkek	221	49.1
Toplam	450	100.0

İkinci bağımsız değişken yaşdır. Yaş, (i) ‘genç grup’- 25 yaş ve altındakiler¹, (ii) ‘orta yaş grubu’- 26 ve 45 yaş arasındakiler, (iii) ‘yaşlı grup’- 45 yaş ve üstündekiler olmak üzere üç gruba ayrılır. Veri toplama sürecinde gençlere erişimde karşılaşılan zorluklar nedeniyle, katılımcıların dağılımlarına ilişkin olarak, verilerdeki en büyük grubu oluşturan yaşlı insanlar için küçük düzeltmeler yapıldığı belirtilmelidir.

1 Sosyolingüistik çalışmalarında genellikle genç grup 18-20 yaş aralığındaki ve altındakileri ifade eder. Fakat daha genç katılımcılara ulaşmak mümkün değildi. Ayrıca, anketin bazı bölümlerindeki bazı sorular çok genç insanlar için uygun sayılamaz. Bu yüzden, bu Raporda genç katılımcılar için yaş aralığının üst limiti 18-20’den biraz fazladır.

Tablo 5. Katılımcıların yaşlarına göre dağılımı

Yaş		
	Katılımcılar	%
<25	102	22.7
26-45	125	27.8
> 45	223	49.6
Total	450	100.0

Katılımcıların sosyo-ekonomik statüsü çalışmadaki diğer bir ilgi alanıdır. Katılımcıların sosyo-ekonomik statüsüyle ilgili değişkenler meslek ve eğitim durumudur; bunlar üç kategoride incelenebilir: (i) mavi yakalı iş sahipleri- bu katılımcılar çoğunlukla orta veya ilk okul mezunudur ve devlet sektöründe iş güvenlikleri yoktur; (ii) beyaz yakalı iş sahipleri- bu insanlar lise veya üniversite mezunudur ve prestijli yerlerde çalışan memur, doktor ya da avukattır; (iii) öğrenciler. Katılımcıların sayısı ve yüzdeleri Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların mesleğe göre dağılımı

Meslek		
	İnsan Sayısı	%
Mavi yakalı	243	54.0
Beyaz yakalı	129	28.7
Öğrenci	78	17.3
Toplam	450	100.0

Ayrıca, katılımcıların eğitim durumu ve örgün öğretim yıllarının da bağımsız değişken olarak kabul edildiği belirtilmelidir. Tablo 7, katılımcıların eğitim durumunun üç kategorisini sunmaktadır.

Tablo 7. Katılımcıların eğitim durumu

Eğitim durumu		
	Katılımcı sayısı	%
İlkokul ve altı	132	29.3
Ortaokul ve Lise	189	42
Üniversite mezunu ve üstü	129	28.7
Toplam	450	100

Dil, insanların birbirleriyle iletişim kurmak için kullandığı temel bir araçtır. Her dil onu konuşanlar arasında bir iletişim ağı kurar. Bazı ekonomistlere göre daha iyi bir ekonomik performansın dil ortaklığıyla bir ilişkisi vardır. Bu bakış açısına göre ekonomik büyüme ve diller arasındaki dilsel heterojenlik arasında negatif bir ilişki vardır (Alesine ve La Ferrara, 2005) ve ortak dil, ülkeler arasındaki ticaret akışı üzerinde olumlu etkiler yaratır (Anderson ve van Wincoop, 2004). Dünyanın çoğu bölgesinde dilsel olarak karışık kentsel yerleşimler dilsel tablonun önemli bir özelliğidir. Bu maksatla kentleşme daha homojen ve tek dilli topluluklar yaratma hususunda önemli rol alır. Tablo 8, farklı yerlerden olan katılımcıların sayısını göstermektedir.

Tablo 8. Katılımcıların ikamet yeri

İkamet yeri		
	Katılımcı sayısı	%
Şehir ve İlçe	220	48.9
Köy	28	6.2
Şehir-İlçe	202	44.9
Toplam	450	100.0

Anket çalışmasında kullanılan bütün bu bağımsız değişkenlere ek olarak katılımcıların medeni durumlarıyla ilgili bilgiler de, evde dil kullanımı ile olası etkileşimleri göz önünde bulundurularak ele alınmıştır. 450 katılımcıdan 280'i (%62) evlidir ve geri kalan 170'i (%38) ise evli değildir. Evli çiftlerin %81'i (228/280) Laz kökenliyen, %19'u (52/280) çiftlerden birinin Laz kökenli olmadığı evlilik geçmişinden gelmektedir. Benzer şekilde, katılımcıların %90'ında (405/450) her iki ebeveyn de Lazca konuşurken, %10'unda ebeveynlerden biri Lazca konuşamaz. Son olarak katılımcıların %64'ü (285/450) çocuk sahibidir ve bu insanların yarısından fazlası büyük ailelerden (%58'i (285/450) 4 veya daha fazla çocuklu ailelerden, %42'si (183/450) 3 veya daha az çocuklu ailelerden gelmektedir.

4.2. Anketin İçeriği

Anket beş alt bölüm ve sabit cevaplı, kapalı uçlu ve açık uçlu sorular olmak üzere toplam 60 sorudan oluşmaktadır. Beş bölüm (i) katılımcıların demografik özellikleri, (ii) Lazcadaki yeterlik düzeyleri, (iii) gelecek nesle dil aktarımı ve (v) katılımcıların Laz diline karşı düşünce ve tutumları hakkında bilgi sağlar. İlk bölüm katılımcıların eğitim ve mesleki durumlarını merkeze alarak onların sosyo-ekonomik statülerini ele alır. Aile üyeleri arasında ev içindeki dil kullanımı hakkında daha fazla bilgi edinmek için

bu bölüm, ayrıca evli katılımcıların kendi topluluklarından biriyle mi yoksa Lazca konuşan topluluğun dışından biriyle mi evli olup olmadığı sorusuna cevap arar. İkinci bölüm katılımcıların konuşma, dinleme, okuma ve yazma gibi dört dil becerisine ilişkin yeterlik seviyelerini anlamaya yönelik tasarlanmıştır. Üçüncü bölüm katılımcıların Lazcayı hangi kuşaktan öğrendiği hakkında bilgi sunmaya çalışır. Ayrıca bu bölüm Lazcanın genç kuşaklara aktarılıp aktarılmadığını ve eğer aktarılmadıysa bunun altında yatan nedenlerin ne olabileceğini araştırmaktadır. Dördüncü bölüm Lazcanın yoğun olarak kullanıldığı toplumsal bağlam ve topluluklar hakkındaki bilgileri sunar. Bu bölüm katılımcıların Laz diline karşı inanç ve tutumları hakkında sorular sorar.

Genel olarak anket çalışması aşağıdaki konular hakkındaki bilgileri araştırır:

1. Lazcanın kullanımında sosyo-ekonomik koşulların (meslek ve eğitim) etkisi,
2. Lazcanın kullanımda ve aktarımında evlilik türlerinin (topluluk dışından evlenme ya da topluluk içinden evlenme),
3. Lazca yeterlik seviyesinin üç kuşakta karşılaştırılması,
4. Dilin gelecek kuşaklara nasıl ve hangi yollarla aktarıldığı,
5. Lazcanın etkin bir şekilde kullanıldığı toplumsal ve ailevi bağlamlar (ev, okul, iş yeri vb.),
6. Katılımcıların Lazcanın yazı dili hakkındaki farkındalığı ve yazılı materyallerin kullanımı,
7. Lazcanın televizyon ve radyo gibi medya organlarındaki kullanımını ve konumu,
8. Katılımcıların Lazcanın kullanımını ve aktarımını hakkındaki inanç ve tutumları,
9. Lazca dilinin toplumda kullanılması için tercih edildiği bağlamlar (televizyon, radyo, gazete vb.).

Anket ve görüşmenin analizi, okuyucuya Lazcanın mevcut durumuna genel bir bakış sağlamak ve dil planlaması için olası politikaları vurgulamak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

4.3. Veri Toplama

Anketler, Karadeniz ve Marmara bölgelerinde yaşayan araştırmacılar tarafından yüz yüze görüşülerek uygulanmıştır. Daha sonra istatistiksel analiz yapılmak üzere bütün veriler kodlanmış ve SPSS istatistik programına aktarılmıştır.

4.4. Veri Analizi

Excel ve SPSS'e aktarılan bütün veriler çalışmanın bağımsız değişkenleri ile ilişkili olarak analiz edilmiş ve sonrasında betimsel istatistikler temel alınarak tablo ve şekiller halinde sunulmuştur. Genel anlamda, katılımcıların Lazcanın kullanımına yönelik algı ve tutumlarını ortaya koymak için bir sıklık analizi yapılmıştır. Sonuçlar daha sonra arka plan bölümünde tartışılan alakalı literatür ile ilişkilendirilerek yorumlanacaktır. Tartışma kısmı ise hem anket çalışmasından elde edilen karşılaştırmalı nicel verileri hem de derinlemesine görüşmelerden elde edilen nicel verileri sunmaktadır.

5. SONUÇLAR: ANKET ÇALIŞMASI

Bu bölüm söz konusu olan iki bölgeden toplanan anket verilerinin istatistiksel analizini içermektedir. Bütün sonuçlar istatistiksel analizin özetiyle birlikte tablo ve şekiller halinde sunulacaktır.

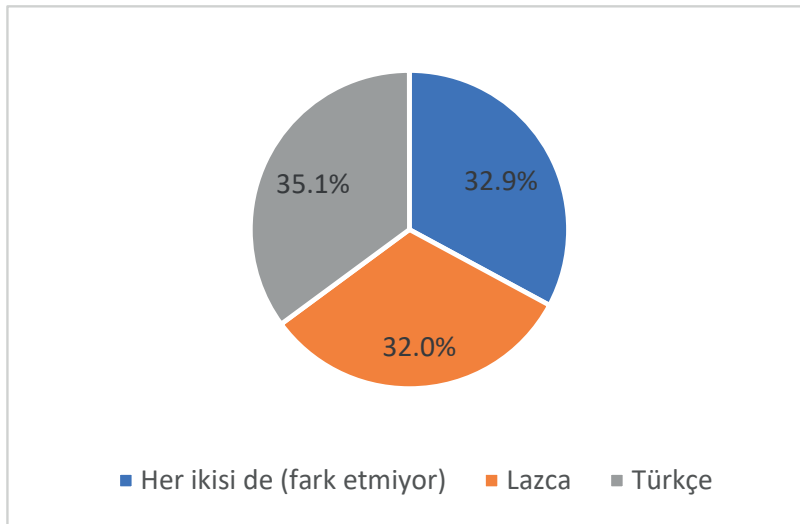
5.1. Dil Yeterliği: Lazca ve Türkçedeki Sözel ve Yazınsal Beceriler

Bu projede katılımcıların dil yeterliği, Lazca ve Türkçedeki sözlü dil becerileri (konuşma ve anlama) ve yazın becerileri (okuma ve yazma) açısından incelenmiştir.

5.1.1 Dil Tercihii

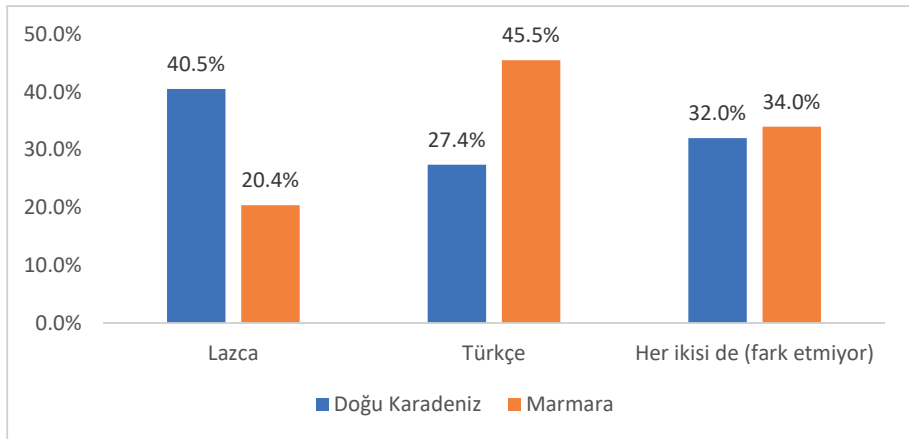
Anketteki bu bölümün amacı, katılımcıların Türkçe ve Lazca konuşurken ne kadar rahat hissettiklerini ortaya çıkarmaktır. Şekil 2’de de görüleceği gibi katılımcıların Lazca ve Türkçedeki cevapları birbirlerine oldukça yakındır (sırasıyla %35 ve %32). Katılımcıların yaklaşık üçte biri (%33) Lazca ve Türkçe kullanırken tercihlerinde fark olmadığını bildirmiştir.

Şekil 2. Dil Tercihii (%)

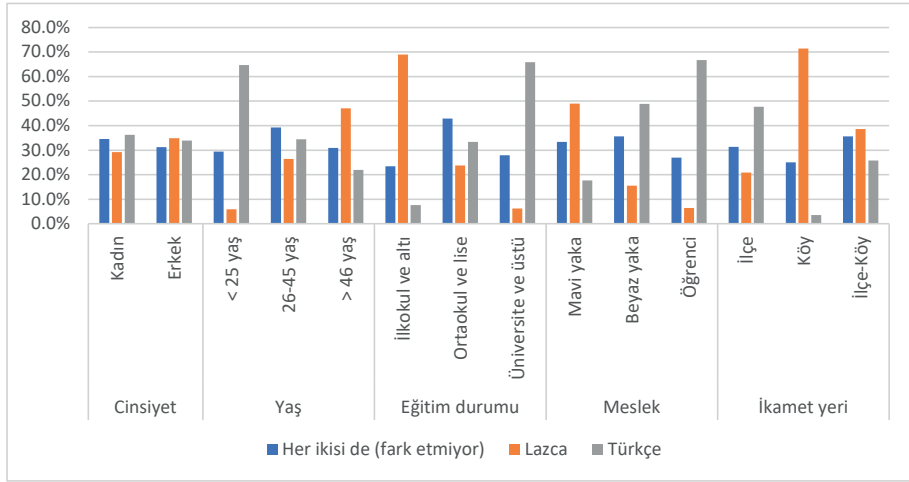
Katılımcıların yaklaşık üçte ikisi Lazca konuşmanın Türkçeden daha rahat ya da ikisinin de neredeyse eşit derecede rahat hissettirdiğini belirtmiştir. Karadeniz bölgesinde yaşayan katılımcılarının Marmara bölgesindeki katılımcılara kıyasla Lazca konuşurken Türkçeden daha rahat hissettiklerini bildirmeleri dikkate değer bir bulgudur. İki bölge arasındaki bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. İki bölge arasındaki dil tercihlerindeki farklıları karşılaştıran bağımsız grup t-testi, Karadeniz bölgesinde Lazca konuşurken daha rahat hisseden katılımcı sayısı Marmara bölgesindekilere göre önemli ölçüde daha fazladır, $t(448) = 5.03$, $p < .05$, iki uçlu.

Şekil 3. Karadeniz ve Marmara bölgelerinde dil tercihi (%)

Katılımcıların dil tercihleri incelendiğinde (Şekil 4, Tablo 9), yaş, eğitim durumu, meslek ve yerleşim yeri değişkenlerine bağlı olarak farklılıklar görülmesine rağmen cinsiyet değişkeninin fark yaratmadığı bulunmamıştır.

Şekil 4. Sosyo-demografik değişkenlere ilişkin dil tercihleri (%)

Genel anlamda, ana bulgular şöyledir: (i) genç kuşağın sadece %6'sı (25 yaş veya altı) Lazca kullanırken rahat hissetmekte; (ii) orta yaşlı insanların büyük çoğunluğunun hisleri ise kısmen yakındır (Lazcada %26, Türkçede %39), bu da Türkçe kullanımı için daha yüksek bir tercih olduğunu gösterir; (iii) yaşlı katılımcıların olduğu son grupta Türkçeye (%31) kıyasla Lazca kullanımı (%47) tercihi daha güçlüdür.

Diğer bir yandan eğitim durumu daha net bir tablo çizmektedir. Tercih edilen ve en rahat dil, çoğunlukla kısıtlı örgün eğitim (ilkokul ya da hiç okula gitmemiş) alanlar arasında daha çok ortaya konur. Bu kitlenin yaklaşık üçte ikisi (%69) Lazca konuşurken daha rahat hissettiklerini belirtirken sadece küçük bir kısmı (%8) Türkçeyi tercih etmektedir. Ortaokul ve ya lise geçmişi olanlar dil tercihi hususunda nispeten karşılaştırılabilir oranlara (%29- Lazca, %43) sahiptir. Dikkat çekici bulgular, Lazcanın %6 ile sınırlı kaldığı ve en rahat dil olarak Türkçenin görüldüğü üniversite mezunlarından gelmiştir.

Veriler, meslek değişkeni yönünden incelendiğinde mavi yakalı katılımcıların neredeyse yarısı (%49) en çok tercih ettikleri dilin Lazca olduğunu belirtmektedir, fakat beyaz yakalı katılımcılarda

bu oran % 15 iken, öğrenciler arasında %6'dır. Daha da ilginç katılımcıların %67'sinin hem Lazca hem de Türkçe konuşurken rahat hissetmeleridir.

Son olarak, kentsel ve kırsal bölgeler de katılımcılar arasındaki farkları ortaya koymaktadır. Köyde yaşayanlar (% 71) Türkçe yerine Lazcaı tercih ettiklerini belirtirken kentsel bölgelerde yaşayanlar çoğunlukla Lazcaı tercih etmediklerini ifade etmektedirler, bunun oranı ise yaklaşık % 21'dir. Bazı aylar şehirde bazı aylar köyde olmak üzere her iki bölgede de yaşayanlar ise %38'lik bir oranla yukarıdaki iki kesimin arasında konumlanmaktadır.

Dil tercihi ve sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler, Pearson'ın Momentler Çarpımı Korelasyon testi ile birlikte incelenmektedir. Bu testler, dil tercihi ve cinsiyetin oranlardaki gibi anlam bir biçimde ilişkili olmadığını gösterir, $r = .05$, $n = 450$, $p > .05$, iki uçlu. Fakat, katılımcıların yaşı arttıkça Lazcaı tercih eden katılımcı sayısı da büyük ölçüde artmaktadır ($r = .43$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu). Buna ek olarak, Lazcanın yüksek eğitim görmüş ($r = .56$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu), beyaz yakalı ($r = .46$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) ve kent bağlamında yaşayan katılımcılar tarafından ($r = .32$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) önemli ölçüde daha çok tercih edilen bir dil olduğu söylenebilir.

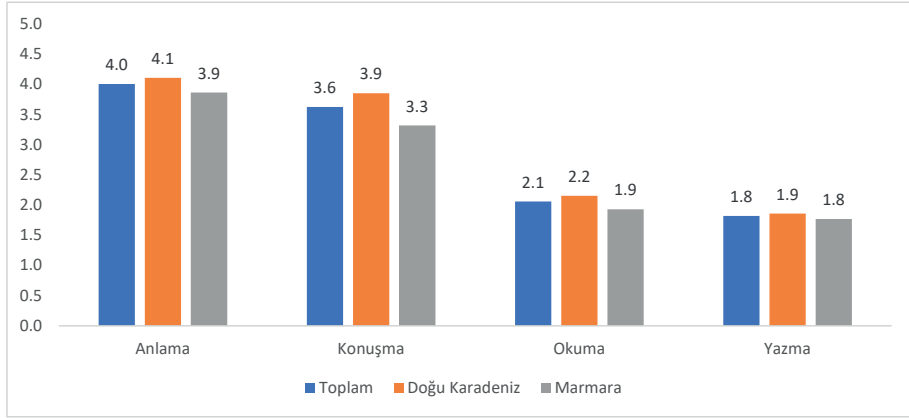
Tablo 9. Katılımcıların Lazca ve Türkçe konuşurken ne kadar rahat hissettikleri (%)

		Lazca	Türkçe	İkisi de
Cinsiyet	Kadın	29.3	34.5	36.2
	Erkek	34.8	31.2	33.9
Yaş	<25 yaş	5.9	29.4	64.7
	26-45 yaş	26.4	39.2	34.4
	> 46 yaş	47.1	30.9	22.0
Eğitim Durumu	İlkokul / altı	68.9	23.5	7.6
	Ortaokul / Lise	23.8	42.9	33.3
	Üniversite / üstü	6.2	27.9	65.9
Meslek	Mavi yakalı	49.0	33.3	17.7
	Beyaz yakalı	15.5	35.7	48.8
	Öğrenci	6.4	26.9	66.7
İkamet yeri	Küçük kasaba, İlçe	20.9	31.4	47.7
	Köy	71.4	25.0	3.6
	Küçük kasaba/Köy	38.6	35.6	25.7
Toplam		32.0	35.1	32.9

5.1.2 Lazca ve Türkçede Dil Yeterliği

Anket, katılımcıların Lazca ve Türkçedeki dil yeterliğine dair belirli sorular içermektedir. Amaç, dört dil becerisi olan konuşma, dinleme, okuma ve yazma ile ilgili bilgileri en az 1, en yüksek 5 olacak şekilde “hiç, az, ortalama, iyi ve çok iyi” aralıklı bir ölçekte ortaya koymaktır. Şekil 5, Karadeniz ve diğer bölgelerdeki katılımcıların dil yeterliklerini göstermektedir.

Şekil 5. Lazca ve Türkçedeki dil yeterliği (5-en yüksek, 1-en düşük seviye)

Şekilde 5'te görüldüğü gibi, Lazcadaki sözlü beceriler (konuşma ve dinleme) 4-3.6 ile 'iyi' olmaya yakınken, okuma yazma becerileri (okuma ve yazma sırasıyla 2.1 ve 1.8) ise yeterliklerinde en alt sırayı oluşturur. Yani, katılımcıların iyi konuşma ve anlama becerileri vardır. Ancak, okuryazarlık becerileri çok düşüktür. Daha önce arka plan bölümünde de bahsedildiği gibi, bu sonuçlar Lazcanın ağırlıklı olarak sözlü bağlamla sınırlı kaldığı gerçeğiyle uyuşur.

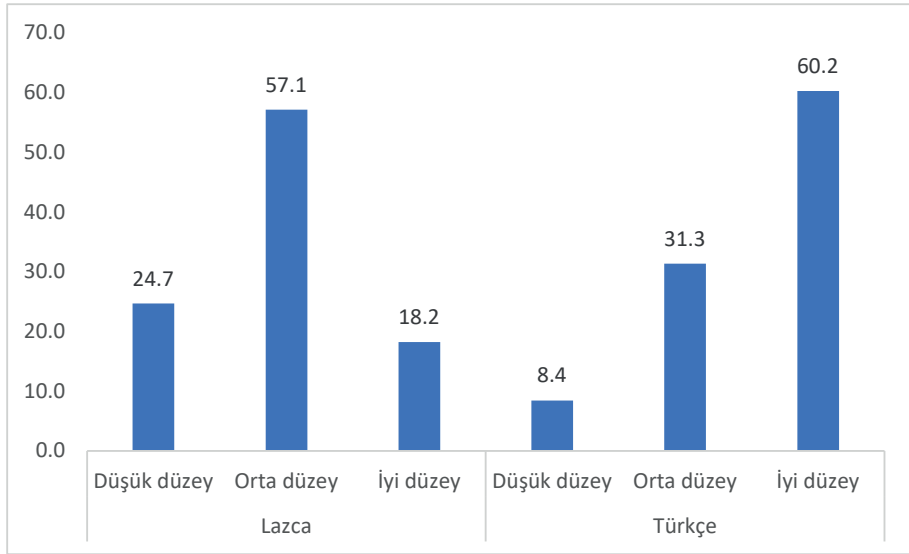
Katılımcıların Türkçe sözel dil yeterlikleriyle (anlama-3.1, konuşma-3.2) karşılaştırılınca, Lazcadaki yeterlik seviyeleri çok daha yüksektir (anlama-4, konuşma-3.2). Lazca okuma ve yazma becerilerindeki düşük yeterlik seviyesi, bu topluluk için okuma yazma becerilerinde Türkçenin egemen dil olduğunu göstermektedir.

Doğu Karadeniz bölgesi ile Batı Karadeniz ve Marmara bölgeleri arasındaki Lazca ve Türkçe yeterliklerindeki farklılıklar için bağımsız grup t-testleri yapılmıştır. Bu testler, Doğu Karadeniz bölgesindeki katılımcıların Lazcadaki sözel becerileri ($t(348) = 3.65, p < .05$, iki uçlu, serbestlik derecesi 448'den 348'e ayarlandı) anlamında ve Türkçede hem sözel ($t(445) = -4.93, p < .05$, iki uçlu, serbestlik derecesi 448'den 348'e ayarlandı) hem de okuma yazma becerileri ($t(445) = -5.22, p < .05$, iki uçlu, serbestlik derecesi 448'den 445'e ayarlandı) anlamında Batı Karadeniz ve Marmara bölgesindekiler-

den daha yeterli olduğuna işaret etmektedir. Fakat iki bölge arasındaki Lazcadaki okuma yazma becerilerindeki farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı ($t(448) = 1.50, p > .05$, iki uçlu) bulunmamıştır.

Dil yeterliği, düşük-orta-iyi düzey² olarak üç yeterlik seviyesinde incelendiğinde (Şekil 6), katılımcıların Lazca konuşma ve yazma becerileri sırasıyla düşük (%25), orta (%57) ve iyi düzey (%18) olarak değerlendirilmektedir. Lazca dil becerileri ağırlıklı olarak orta düzeydeyken, sırayla %60 iyi, %31 orta ve %8 düşük düzey ile birlikte Türkçe becerilerinde ortaya aksi bir tablo çıkmaktadır.

Şekil 6. Lazca ve Türkçe yeterlik düzeyleri (%)

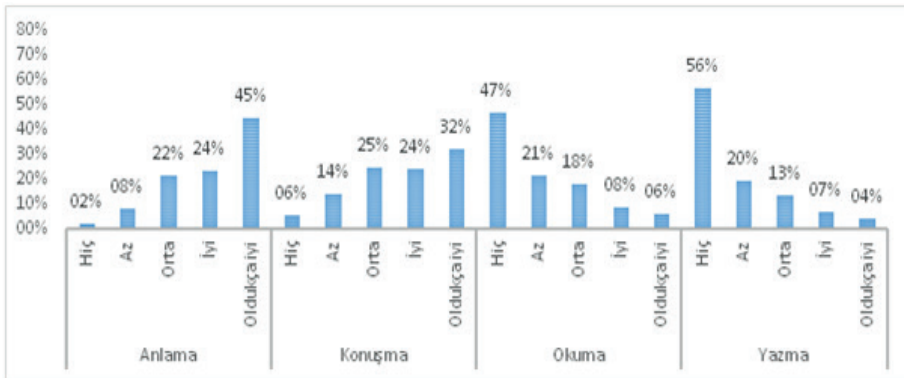

Şekil 7, her iki dilde sözel ve yazma becerilerinin karşılaştırmasını sözel becerilerin yazı becerilerini yüksek olduğunu ortaya koyarak gösterir. Sözel anlama ve konuşma becerileri %69 ve %55lik

² Laz ve Türkçe bilme düzeylerinin hesaplanmasında, görüşülen kişilerin kendi beyanlarına esasa puanlanan anlama, konuşma, okuma ve yazma bilme düzeylerinin ortalaması alınmış 1-2,33 puan arası düşük düzey, 2,34-3,66 arası orta düzey, 3,67-5,00 arası iyi düzey olarak tanımlanmıştır.

oranlarla birlikte 'iyi/çok iyi' olarak sınıflandırılır. Fakat bu oranlar Lazca okuma yazma becerileri (okumada %14 ve yazmada %11) bakımından oldukça düşüktür. Okuryazarlığın, sözcüklerin ve cümlelerin çözümlenmesinden metinlerin anlaşılmasına, çıkarımına, yorumlanmasına kadar bir dizi karmaşık beceri gerektirdiği göz önünde bulundurulduğunda, katılımcılar Lazcadaki bu becerilerden yoksun görünmektedir. Benzer şekilde, katılımcıların sadece %10'u ve %20'si sözel becerilerini sırasıyla 'hiç' ya da 'düşük' olarak değerlendirirken, %70'i okuma ve yazma becerilerinin (okumada %68, yazmada %78) olmadığını belirtmiştir. Bu sonuçlar, katılımcıların okuma ve yazma becerilerinin toplum içinde işlevselleştirilmek için yeterli olup olmadığı sorusunu vurgulamak için önemlidir. Genel olarak sonuçlar iki türdür: (i) sözel beceriler, okuma yazma becerilerinden daha çok gelişmiştir; (ii) okuma yazma becerilerindeki okuma becerileri, yazma becerilerinden daha çok gelişmiştir, ki bu da üretken becerilerden (konuşma ve yazma) daha önce ortaya çıkan alıcı beceriler (dinleme ve okuma) ile birlikte dil öğreniminde ortaya çıkan genel eğilimlerle uyumludur.

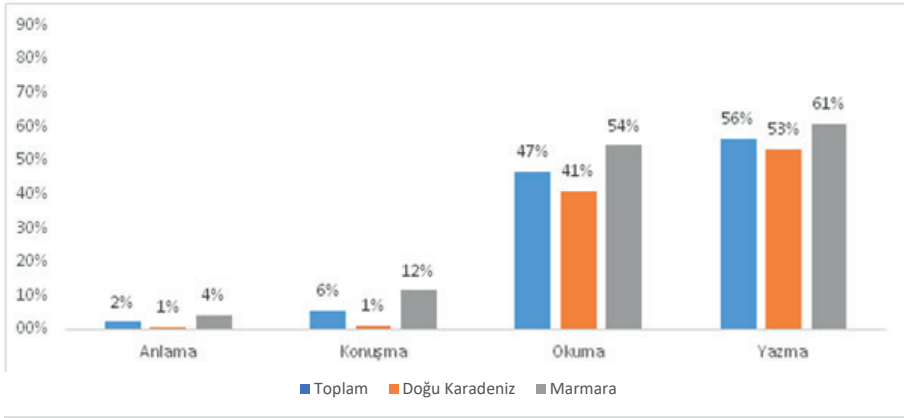
Şekil 7. Lazca yeterlik düzeyi (%)

Lazca bilmediğini belirten katılımcılar arasında da benzer bir tablo çizilmektedir. Beklendiği gibi, yarısından çoğu okuma yazma becerilerine (%47 okuma, %56 yazma) sahip değilken, sadece %2 (anlama) ve %6 (konuşmada) oranlarında sözel beceriler yoktur.

Benzer şekilde, sözel ve okuma-yazma becerileri dahil olmak üzere tüm dil becerileri genelinde dil yeterliğine sahip olmayan katılımcıların oranı Marmara ve Karadeniz bölgesinde çok daha yüksektir.

Şekil 8. Karadeniz ve Marmara bölgesinde Lazca bilmeyen katılımcılar (%)

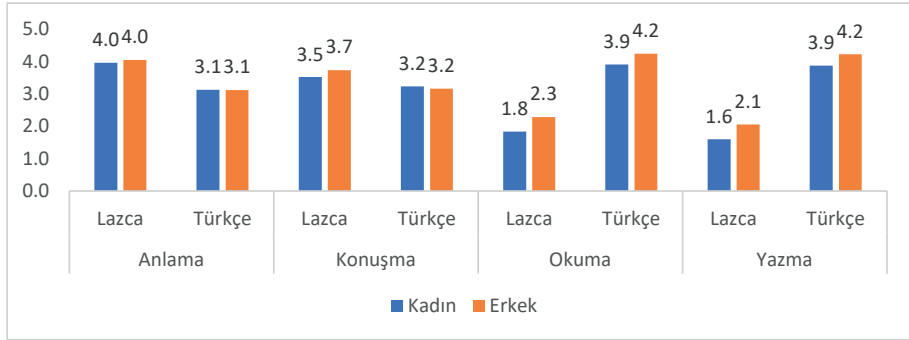

5.1.3. Sosyo-Demografik Etkenler Açısından Dil Becerileri

Veri analizi sözel beceriler açısından kadın ve erkek katılımcılar arasında bir farklılığın olmadığını gösterirken, erkek katılımcıların kadın katılımcılardan daha yüksek okuma-yazma yeterliğine sahip oldukları saptanmıştır (bkz. Şekil 9). Lazca ve Türkçe sözel ve okuma-yazma becerileri ile cinsiyet arasındaki ilişki Pearson'ın Momentler Çarpımı testi ile birlikte incelendiğinde, Lazca ($r = .07$, $n = 450$, $p > .05$, iki uçlu) ve Türkçedeki ($r = .04$, $n = 450$, $p > .05$, iki uçlu) sözel beceriler ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken; Lazca ($r = .21$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) ve Türkçedeki ($r = .16$, $n =$

450, $p < .05$, iki uçlu) okuma-yazma becerileri ile cinsiyet arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır, erkekler her iki dilde de daha yetkindir (Eklerdeki Tablo X'e bakınız).

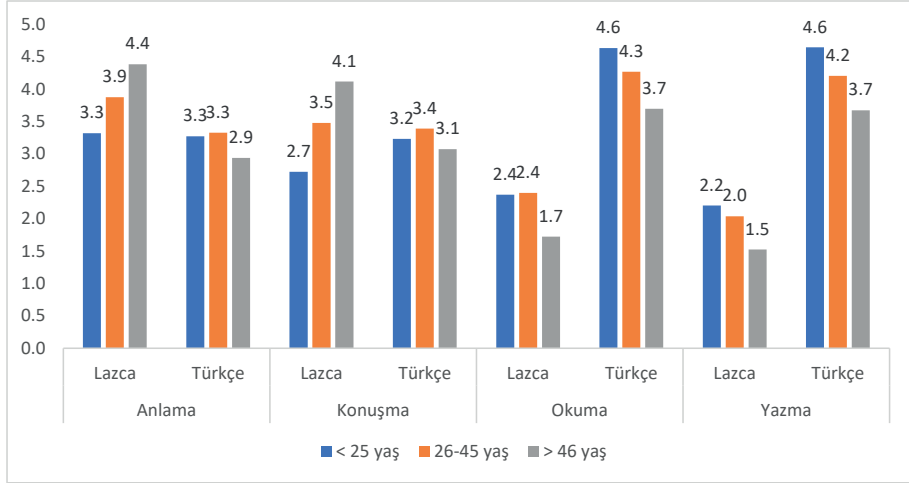
Şekil 9. Cinsiyet açısından yeterlik düzeyi
(1-en düşük, 5-en yüksek seviye)

Yaş farklı becerilerdeki dil yeterliğinin önemli bir bileşeni olarak ortaya çıkmaktadır (Şekil 10). Katılımcılar ne kadar gençse anlama ve konuşma becerilerindeki yeterlik o kadar düşüktür. Fakat veriler katılımcıların okuma ve yazma becerilerindeki ufak artışı ortaya çıkarmaktadır. Farklı yaş gruplarında anlama ve konuşma yeterlik düzeyi şöyledir: (sırasıyla en genç grup: 3.3 ve 2.7; orta yaşlılar: 3.9 ve 3.5; yaşlılar: 4.3 ve 4.1). Bu sonuçlar en yaşlı grubun tüm dil becerilerinde daha düşük yeterliliğe sahip olduğu, okuma-yazma becerilerinin en düşük olduğu, Türkçedeki yeterlilik düzeyi ile uyumlu değildir.

Yaş ve yeterlik arasındaki ilişkiyi araştıran korelasyon testleri, daha yaşlı katılımcıların Lazca sözel becerilerinde ($r = .48$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) daha yetkin olduğunu göstermektedir. Diğer bir yandan, daha genç katılımcılar Türkçe sözel becerilerinde ($r = .28$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) ve hem Lazca ($r = .23$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) hem de Türkçe ($r = .42$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) okuma-yazma becerilerinde daha yetkin gözükümlerler.

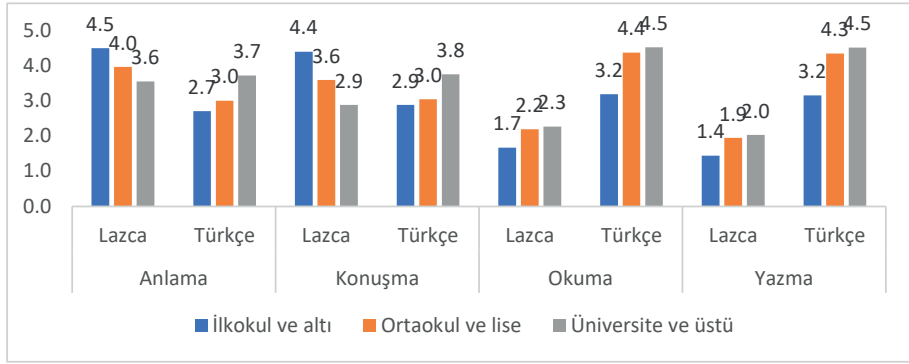
Şekil 10. Katılımcıların dil yeterliğindeki yaş etkeninin rolü
(1-en düşük, 5-en yüksek seviye)

Katılımcıların eğitim durumu da dil yeterliğini etkileyen önemli bir faktördür (Şekil 11). Daha fazla eğitim görenler, Lazcada daha düşük düzeyde sözel beceri ve daha yüksek düzeyde okuma-yazma becerileri geliştirmeye eğilimlidir. Yani ilkokul mezunları Lazca anlama ve konuşma becerilerini en yüksek (4.5 ve 4.4) olarak değerlendirirken; orta okul ve lise mezunları daha düşük oranlara (4.0 ve 3.6) ve üniversite mezunları ise en düşük oranlara (3.6 ve 2.0) sahiptir. Lazcaya yeterlik miktarda maruz kalmama nedeniyle daha az gelişmiş okuryazarlık becerilerine rağmen, üniversite mezunları Lazcadaki okuryazarlık becerilerinin daha az eğitilmiş veya eğitim görmemiş olanlara göre daha yüksek olduğunu bildirmişlerdir.

Bu farklılıklar korelasyon testleri ile birlikte analiz edildiğinde, yüksek eğitim düzeyine sahip olan katılımcılar Lazca sözel becerilerinde ($r = .43$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) daha az yetkinken; bu katılımcıların Türkçe sözel becerilerinde ($r = .36$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) ve hem Lazca ($r = .19$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) hem de Türkçedeki ($r = .47$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) okuryazarlık becerilerinde daha yetkin olduğu bulunmuştur.

Şekil 11. Dil yeterliğinde eğitimin rolü
(1-en düşük, 5-en yüksek seviye)

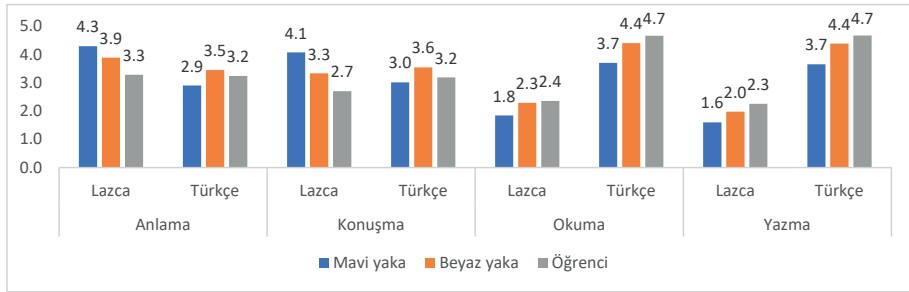

Ayrıca katılımcıların mesleklerinin Lazca yeterlik düzeylerinde etkisi olduğu bulunmuştur (Şekil 12). Eğitim durumu etkisine benzer şekilde, mavi yakalı katılımcılar öğrencilere ve beyaz yakalı katılımcılara nazaran Lazca kullanımında daha yüksek sözel becerilere sahip olduklarını belirtmişlerdir. Fakat bu eğilim okuma-yazma becerileri durumunda tersine çevrilmiştir. Daha az eğitilmiş grup, anlama ve konuşma becerilerini 4.3 ve 4.1 ile üç grup arasındaki en yüksek puanlarla - 3.9 ve 3.3 ile beyaz yakalılar, 3.3 ve 2.7 ile en düşük sırada öğrenciler- değerlendirmiştir. Aynı zamanda mavi yakalı grup Lazca okuma ve yazma becerilerinde (sırasıyla 1.8 ve 1.6) en düşük puanlara sahip olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların Türkçedeki yeterlik düzeylerine gelince, mavi yakalı katılımcılar kendi dil becerilerini en düşük düzeylerde değerlendirmişler. Tartışılan üç gruptan elde edilen oranlar şu şekildedir: mavi yakalı katılımcılar (sırasıyla anlama ve konuşma:2.9 ve 3.0; okuma ve yazma: 3.7); beyaz yakalılar (anlama ve konuşma: 3.5 ve 3.6; okuma ve yazma: 4.4); öğrenciler (sözel beceriler:3.2; okuma-yazma: 4.7). Bu sonuçlar, katılımcıların eğitim durumlarına benzer şekilde mesleklerinin de sonunda edindikleri seviyeyi etkilediğini göstermektedir.

Katılımcıların mesleğinin Lazca ve Türkçedeki yeterlik düzey-

leri üzerindeki rolü korelasyon testleri yoluyla da araştırılabilir. Eğitimin rolüne benzer şekilde mesleğin Lazca ve Türkçedeki hem sözel hem de okuryazarlık becerileriyle anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu bulunmuştur. Beyaz yakalı katılımcıların Lazca sözel becerilerinde ($r = .41$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) daha az yetkin olduğu bulunmuşken, Türkçe sözel becerilerinde ($r = .29$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) ve hem Lazca ($r = .21$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) hem de Türkçedeki ($r = .36$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) okuryazarlık becerilerinde daha yetkin oldukları bulunmuştur.

Şekil 12. Dil yeterliğinde mesleğin rolü
(1-en düşük, 5-en yüksek seviye)

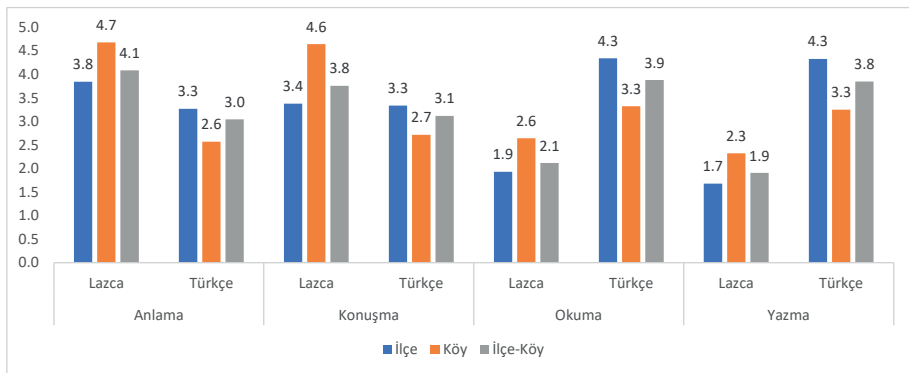

Ayrıca bu bölüm, katılımcıların hem Türkçe hem de Lazcadaki yeterlik düzeylerini yaşadıkları yerler bakımında incelemektedir (Şekil 13). Önemli bir bulgu, kentsel alanlarla kırsal alanlar arasındaki güçlü ayrım ile ilişkilendirilmiştir. Kırsal alanlarda yaşayanlar kentsel hayat tarzına sahip olanlara kıyasla daha yüksek sözel becerilere sahiptirler. Daha fazla insan kentsel alanlarda yaşamaya başladıkça sözel yeterlik düzeyleri de azalmaktadır. Kırsal halkın yöresel olarak birbirine daha bağlı olduğu ve iletişim ağının dışında daha sınırlı bir temas alanına sahip olduğuna bakıldığında, Lazca yeterlik düzeylerini (anlama ve konuşma: 4.7 ve 4.6) en yüksek oranla değerlendirmektedirler. Diğer bir yandan kentsel bölgelerden olan insanlar farklı insanlarla ve farklı kültürlerle ta-

nışmaya eğilimlidirler ve dolayısı ile oranları Lazca kullanımı (sırasıyla anlama ve konuşma: 3.8 ve 3.4) bakımından çok daha azdır. Ara derece, hem kırsal hem de kentsel alanlarda yaşayanların dil yeterlik (sırasıyla anlama ve konuşma: 4.1 ve 3.8) oranlarında bulunmuştur. Beklenildiği gibi, katılımcıların Türkçe dil yeterliği açısından bu tablonun zıttı oluşmaktadır. Kırsal halk hem sözel hem de okuryazarlık becerilerinde çok daha düşük yeterlik düzeyine sahip olmaya eğilimlidir ve onları çifte yönlü göçmenler izlemektedir. En yüksek yeterlik düzeyi Lazcadakinin tam aksine kentsel alanlardaki insanlar tarafından bildirilmiştir.

Yaşam yerlerine bağlı olarak oranlardaki bu farklılıklar, korelasyon testlerinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Sözel becerilerin korelasyonu daha yüksekken, köy bağlamındaki katılımcılar Lazcadaki hem sözel ($r = .23$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) hem de okuma-yazma becerilerinde ($r = .14$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) daha yetkindir. Lazcanın aksine, şehir bağlamındaki katılımcılar Türkçedeki hem sözel ($r = .24$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) hem de okuma yazma becerilerinde ($r = .30$, $n = 450$, $p < .05$, iki uçlu) daha yetkindir.

Şekil 13. Dil yeterliğinde yerleşim alanının rolü
(1-en düşük, 5-en yüksek seviye)

Lazca ağırlıklı olarak sözlü bağlamda edinildiği ve kullanıldığı için, anlama ve konuşma becerileri ile sosyo-demografik

değişkenler arasındaki ilişki ileri analizlerde incelenmiştir. Karadeniz bölgesinde yaşayan katılımcıların %68'i Lazcadaki sözel becerilerini 'iyi/çok iyi' olarak değerlendirirken, bu oran Marmara bölgesinde yaşayanlarda (%63) düşmektedir. İki grup arasındaki farklılık okuryazarlık becerileri bakımından da gözlemlenebilir. Karadeniz bölgesindeki insanların %64'ü iyi düzeyde okuryazarlık becerilerine sahipken, Marmara bölgesinde yaşayanların sadece %44'ü okuryazarlık becerilerini 'iyi/çok iyi' olarak değerlendirmiştir.

Cinsiyet, Lazcadaki sözel becerileri etkileyen önemli bir diğer etken olarak görülmektedir. Kadın katılımcıların %65'i Lazcada 'iyi/çok iyi' anlama becerilerine sahip olduklarını belirtirken, erkek katılımcılarda bu oran daha yüksektir (%72). Erkek katılımcılardaki bu yüksek eğilim konuşma becerileri ile desteklenmiştir. Kadınların sadece %50'si konuşma becerilerini 'iyi/çok iyi' olarak değerlendirirken, bu oran erkeklerde %62'ye çıkmıştır.

Araştırmadaki bir diğer belirleyici değişken yaş faktörüyle ilişkilidir. Katılımcılar ne kadar genç olursa, Lazcada o kadar düşük konuşma becerileri elde edilir. En yaşlı grup anlama ve konuşma becerilerinde (sırasıyla, %85 ve % 63) en yüksek orana sahiptir, bunu orta yaşlı grup (%64 ve % 51) ve en genç grup (%42 ve %22) takip etmektedir.

Tablo 10. Sosyo-demografik değişkenlere göre Lazcadaki sözel yeterlik 1 (%)

		Toplam	Karadeniz/		Cinsiyet		Yaş		
			Karadeniz	Marmara	Kadın	Erkek	<25 yaş	26-45 yaş	>46 yaş
Anlama	Hiç	2.2	.8	4.2	1.7	2.7	6.9	2.4	0.0
	Az	8.0	3.9	13.6	9.6	6.3	17.6	7.2	4.0
	Orta	21.6	23.2	19.4	24.0	19.0	33.3	26.4	13.5
	İyi	23.6	28.2	17.3	19.7	27.6	20.6	28.0	22.4
	Çok iyi	44.7	44.0	45.5	45.0	44.3	21.6	36.0	60.1
Konuşma	Hiç	5.6	1.2	11.5	6.1	5.0	12.7	5.6	2.2
	Az	13.8	11.6	16.8	17.0	10.4	33.3	13.6	4.9
	Orta	24.9	22.8	27.7	26.6	23.1	31.4	29.6	19.3
	İyi	24.0	29.7	16.2	19.2	29.0	13.7	29.6	25.6
	Çok iyi	31.8	34.7	27.7	31.0	32.6	8.8	21.6	48.0

Tablo 11’de görüldüğü üzere, katılımcıların eğitim durumu ile sözel becerileri arasında negatif bir ilişki vardır. Az eğitim almış kişiler, en yüksek oranlara (%88 ve % 83) sahiptir. Diğer iki grup ise Lazcada daha düşük sözel becerilere sahiptir. Orta grubun oranları %68 ve %55 iken en eğitilmiş katılımcılar ise en düşük oranlara (sırasıyla, %48 ve %29) sahiptir. Benzer bir tablo meslek değişkeni için çizilebilir. Mavi yakalılar, beyaz yakalılara (%63 ve %44) kıyasla hem anlama hem de konuşma becerilerinde (sırasıyla, %80, %72) daha yüksek yeterliğe sahip olduklarını belirtirken, en düşük oranlar anlama ve konuşma becerilerinin %31 ve %23 civarlarında ol-

duğu öğrencilerden gelmektedir. Benzer şekilde kırsal alanlardan kentsel alanlara göç, Lazca yeterliğinin daha düşük düzeylere inmesine sebep olmaktadır. Kırsal alanlarda (köyler) yaşayanlar sözel becerilerde en yüksek orana (%96) sahip olduklarını belirtirken, küçük fakat kentsel kasabalardakiler yeterlik becerilerini çok daha düşük olarak değerlendirmektedir ve oranlar sırasıyla %60 ve %47'ye kadar azalmaktadır.

Genel olarak, bütün değişkenlerde ortak olan nokta sözel becerilerin sürekli olarak okuma-yazma becerilerine baskın çıkmasıdır. Bu şaşırtıcı değildir çünkü ister tek dilli ister iki/çok dilli olsun, bütün dil edinim bağlamlarında, alıcı becerilerin edinimi her zaman üretken becerilerinkinden daha önde olmuştur. Bu amaçla, bu çalışmada elde edilen bulgular, diğer birçok edinim bağlamında bildirilen literatürle uyumludur.

Tablo 11. Sosyo-demografik değişkenler açısından Lazcadaki sözel yeterlik 2 (%)

		Eğitim			Meslek			İkamet yeri		
		İlkokul	Orta okul-lise	Üniversite	Mavi yakalı	Beyaz yakalı	öğrenci	şehir	köy	şehir-köy
Anlama	Hiç	.8	2.6	3.1	0.0	2.3	9.0	4.1	0.0	.5
	Az	.8	6.3	17.8	3.7	10.1	17.9	11.4	0.0	5.4
	Orta	10.6	22.8	31.0	16.5	24.8	32.1	24.5	3.6	20.8
	İyi	23.5	28.0	17.1	26.3	21.7	17.9	15.9	25.0	31.7
	Çok iyi	64.4	40.2	31.0	53.5	41.1	23.1	44.1	71.4	41.6
Konuşma	Hiç	.8	5.8	10.1	2.5	6.2	14.1	9.1	0.0	2.5
	Az	.8	10.6	31.8	3.7	20.9	33.3	18.2	3.6	10.4
	Orta	15.2	28.6	29.5	21.4	28.7	29.5	25.9	0.0	27.2
	İyi	24.2	28.6	17.1	28.4	21.7	14.1	19.5	25.0	28.7
	Çok iyi	59.1	26.5	11.6	44.0	22.5	9.0	27.3	71.4	31.2

5.2. Kuşaklararası Dil Aktarımı

Kuşaklar boyu dil aktarımı, dil canlılığında en önemli faktörlerden biridir. Ebeveyn ana dilinin kuşaklar arası korunması, sosyo-dilbilimsel çalışmalarda çokça tartışılan konulardan biri olmuştur. Birçok çalışma evdeki dilin gelecek kuşaklara aktarılmasında anahtar unsur olan ailenin merkezi rolüne değinmiştir. (ör. Lopez, 1996; Portes ve Hao, 1998; Arriagada, 2005). Bununla birlikte, ana dil kullanımında ebeveyn çabalarının uzun vadede karşılığını bulması hakkında çok az şey bilindiği not edilmelidir. Çoğu çalışmada ebeveynlerin dil kullanımları büyük ölçüde çocuklarda incelenmektedir (Alba vd., 2002; Lutz, 2006). Mahalle, iş yeri, evlilik gibi diğer sosyal faktörlerin de kilit rol oynaması muhtemeldir. Şüphesiz, bunun ancak dilin çocuklar tarafından uygun ortamlarda edinilmesi ve kullanılması halinde elde edilebileceğine şüphe yoktur. Böylece, dil aile ortamında kullanılıyorsa çocuklar dili edinme şansına sahip olacaklardır, ki bu da dil aktarımını mümkün kılar. Ancak dil, kuşaklar boyunca aktarılmazsa, dil değişimi kaçınılmaz hale gelir.

Bir sonraki bölüm, dil aktarımı, aile dili, çocukların Lazca yeterlilik düzeyi ve bağlamları ve Lazcanın çocuklarla birlikte kullanılması sıklığı unsurlarına ilişkin anket yoluyla elde edilen bulguları sunmaktadır. Analizlerde, bu konular hakkında ayrıntılı bilgi veren alt bölümler bulunmaktadır.

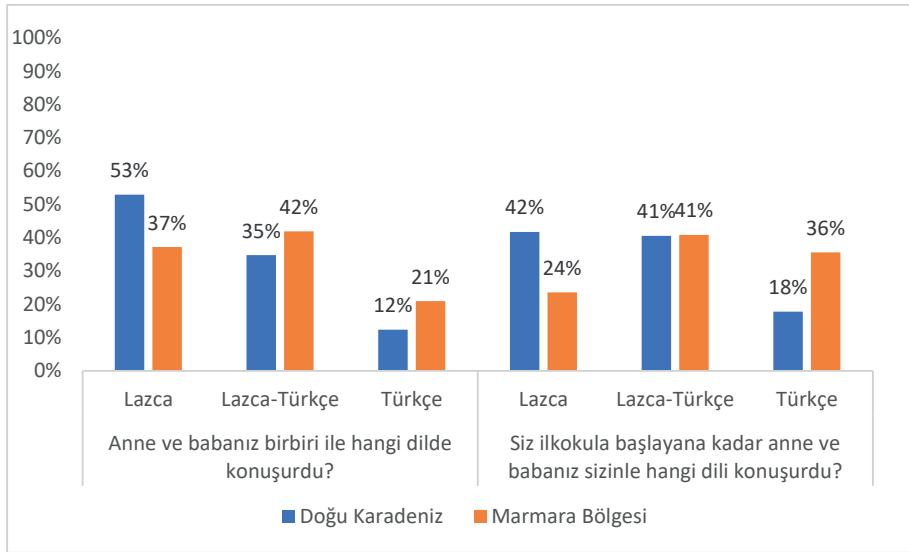
5.2.1. Ailede Konuşulan Dil ve Ailede Lazca Konuşanlar

Bu bölüm ilk olarak, ebeveynler arasındaki iletişim dilini ve ilkökul yıllarının başlangıcına kadar katılımcılara aileleri tarafından yöneltilen dili incelemiştir (Şekil 14). Sonuçlar şöyledir: Katılımcıların %46'sı ebeveynlerinin birbirleriyle Lazca, %16'sı Türkçe, %38'i eşit oranda hem Türkçe hem Lazca kullandığını belirtti. Karadeniz ve Marmara bölgeleri arasında, Karadeniz bölgesinde aile dili olarak Lazcanın daha çok kullanıldığını ortaya döken, kayda değer bir farklılık gözlemlendi. Karadeniz'de ebeveynlerin %53'ü kendi aralarında Lazca kullanırken, Marmara bölgesinde bu oran sadece %37'dir. Bu iki bağlamda Türkçe kullanımı açısından tam tersi bir ilişki olduğu tespit edildi. Ebeveynler arası Türkçe kullanım

oranı Marmara Bölgesinde %21 ve Karadeniz bölgesinde %12. Katılımcılara, okul yıllarına kadar yöneltilen dilde de benzer bir sonuç bulundu. Karadeniz bölgesinde yaşayanlar çocuklarına %42 oranla Lazca kullanırken, Marmara bölgesinde yaşayanlar Lazca'yı %24 gibi daha az bir oranla kullanmıştır. Aile içi iletişimde sadece Türkçe kullanılması Marmara ve Karadeniz bölgeleri için sırayla şöyledir: %36 ve %18.

Yüzdelerde denk gelinen bu farklılıklar da bağımsız grup t-test ile istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Testler, Lazcanın hem ebeveynler arası iletişim dili olarak kullanımında ($t(448) = 3.54, p < .05$, iki kuyruklu) ve hem de ilk okul yıllarının başlangıcına kadar katılımcılara yöneltmesinde ($t(448) = 5.06, p < .05$, iki kuyruklu) Marmara Bölgesindeki katılımcılara kıyasla Karadeniz Bölgesinde belirgin bir şekilde daha yüksek olduğunu gösterdi.

Şekil 14. Çocuklukta evde kullanılan dil (Karadeniz ve Marmara) (%)

Aile dili üzerinde sosyo-demografik özelliklerin etkisi, cinsiyet hariç yaş, eğitim durumu, meslek ve yerleşim dahil diğer tüm değişkenlerin Lazcanın kullanımında önemli bir rol oynadığını orta-

ya çıkarıyor (Tablo 12). Cinsiyet değişkeninin erkek katılımcılarda az bir avantajı vardı. Erkek katılımcıların %87'si ebeveynlerinin kendi aralarında çoğu zaman Lazca kullandığını belirtirken, kadın katılımcılarda belirtilen bu yüzde biraz daha azdı (%81). Benzer bir şekilde, erkeklerin %79'u ebeveynlerinin çocuklarına Lazca veya Lazca-Türkçe karışık hitap ettiğini söylerken, kadın katılımcılarda bu oran %70.

Yaştaki azalış ve eğitimdeki artış ile birlikte, yaş ve eğitim faktörlerini bağımsız değişkenler olarak göz önüne alırsak, hem ebeveynlerin iletişimde hem de çocuklara yöneltilen konuşmalar da Türkçenin kullanımının daha yüksek olduğu bulundu. Meslek faktörünün bağımsız değişken olarak detaylı bir şekilde incelenmesi, mavi yakalı katılımcıların ebeveynlerinin kendi aralarında %90 Lazca ve çocuklarıyla %86.5 Lazca kullandıklarını gösterdi. Bu oran beyaz yakalı katılımcılarda belirgin bir şekilde düşmüştür (ebeveynler arası %85, çocuklarla %67). Genel olarak, bu sonuçlar, ebeveynlerin çoğu zaman birbirlerine karşı Lazca ve %84 gibi bir oranda Lazca-Türkçe kullanmalarına karşın, çocuklarıyla olan konuşmalarında, Lazcanın %75 oranıyla belirmesinin yanı sıra, daha çok Türkçe kullanmaya meyilli olduklarını gösteriyor.

Tablo 12. Çocuklukta ailede konuşulan dil (%)

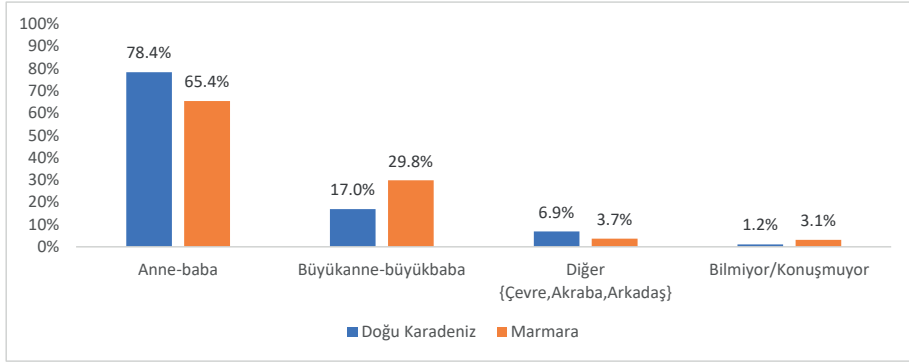
Lazca		Ebeveynler arası iletişim dili			İlk okul yıllarına kadar katılımcılara yöneltilen dil		
		Lazca- Türkçe	Türkçe	Lazca	Lazca- Türkçe	Türkçe	
Cinsiyet	Kadın	44.5	37.1	18.3	30.1	39.7	30.1
	Erkek	48.0	38.5	13.6	38.0	41.6	20.4
Yaş	<25	15.7	50.0	34.3	2.9	51.0	46.1
	26-45	40.8	45.6	13.6	23.2	48.8	28.0
	> 46	63.2	27.8	9.0	54.3	31.4	14.3
Eğitim	İlkokul	79.5	14.4	6.1	73.5	16.7	9.8
	Ortaokul- lise	37.0	47.6	15.3	24.3	54.5	21.2
	Üniversite/ üzeri	25.6	47.3	27.1	7.8	45.0	47.3
Meslek	Mavi yaka	61.3	29.6	9.1	52.3	34.2	13.6
	Beyaz yaka	38.0	46.5	15.5	17.8	49.6	32.6
	Öğrenci	12.8	48.7	38.5	3.8	46.2	50.0
İkamet Yeri	Şehir	36.8	40.9	22.3	23.6	39.5	36.8
	Köy	78.6	17.9	3.6	75.0	25.0	0.0
	Şehir/Köy	52.0	37.1	10.9	39.6	44.1	16.3
Toplam		46.2	37.8	16.0	34.0	40.7	25.3

Şekil 15 ailede Lazca konuşanların dağılımını gösteriyor. Burada sorunun ele aldığı husus katılımcının Lazca'yı kimden öğrendiğidir. Sonuçlar şöyledir: katılımcıların %73'ü ebeveynlerinden, %22'si büyük anne-babalarından, %6'sı diğer şekillerde (akrabalarından, arkadaşlarından vb.) Lazca'yı duymaktadır³. Marmara Bölgesi ve

³ Toplam puan %100'ün üzerinde olabilir. Birden fazla seçenek seçilir.

Karadeniz Bölgesi arasında bir kıyaslama yine farklılık ortaya çıkarıyor; Lazca'yı ebeveynlerinden öğrenenlerin yüzdesi %78 iken; Marmara Bölgesinde %65'ti. Bu eğilim ailede Lazca konuşanların büyükanne-baba olduğu durumlarda tam tersine döndü. Karadeniz'de yaşayıp büyükanne-babasından Lazca öğrenenlerin yüzdesi %17 civarı iken, Marmara'da bu oran neredeyse iki katı oranla %30'a çıkmıştır. Bu da Karadeniz Bölgesindeki ebeveynlerin Lazca'yı çocuklarıyla daha az kullandıkları için, büyükanne-babaların bu boşluğu gidermeye çalıştığını ve dilsel ve kültürel özellikleri aktarmak için çocuklarla Lazca iletişim kurduklarını gösteriyor..

Şekil 15. Ailede Lazca konuşanlar (Karadeniz ve Marmara Bölgesinde, %)⁴

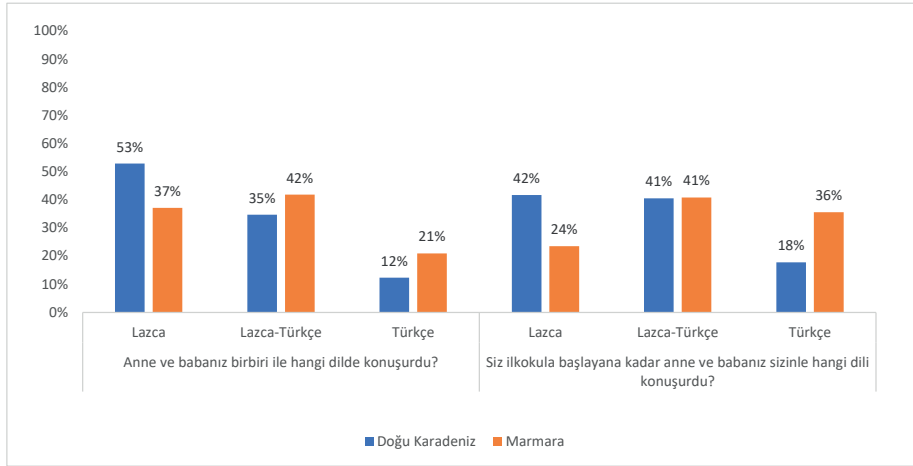
5.2.2. Çocukların Lazca Bilgisi

Anketteki veriler aynı zamanda katılımcıların çocuklarının Lazca dil becerilerini inceledi. Şekil 16'da görüldüğü üzere çocukların %28'i hiç Lazca bilmezken, %49'unun biraz Lazca bilgisi var. Lazca dil becerilerinin ileri seviye olduğu bildirilen çocukların oranı sadece %23.. Bu da katılımcıların dörtte birine yakın kısmının, büyük ihtimalle Lazcanın evde aile fertleri arasında kullanımından dolayı Lazca'yı çocuklarına ileri seviyede aktarabilmişken, çocuk-

⁴ Toplam puan %100'ün üzerinde olabilir. Birden fazla seçenek seçilir.

ların neredeyse yarısının Lazcada sadece pasif bir beceri kazandığını gösteriyor. Kalan dördte bir kısım ise ana dillerini çocuklarına aktarmadı. Karadeniz ve Marmara bölgelerini kıyasladığımızda, çocuklarının Lazca bilmediğini belirten katılımcıların oranı Marmara Bölgesi'nde (%50) Karadeniz Bölgesi'ne göre (%13) neredeyse 4 kat daha yüksekti. Benzer bir şekilde, çocuklarının Lazca bildiğini belirtenlerin oranı da Karadeniz Bölgesi'nde Marmara Bölgesi'ne göre 6 kat daha yüksekti; Karadeniz'de bu oran %34'e ulaşırken Marmara'da sadece %6'dır. Bağımsız grup t-testine göre de, Karadeniz Bölgesi'ndeki katılımcıların çocukları Lazca'yı Marmara Bölgesindekilere kıyasla daha iyi biliyorlardı $t(281) = 8.43, p < .05$, iki kuyruklu. Bu da net bir şekilde Marmara Bölgesi'ne kıyasla Karadeniz Bölgesi'nde Lazcanın çocuklara çok daha iyi bir şekilde transfer edildiğini gösteriyor.

Şekil 16. Çocukların Lazca bilgisi (%)

Tablo 13 bütün sosyo-demografik değişkenlere ilişkin çocukların Lazca bilgisini göstermektedir. Çocukların Lazca dil becerisinde, yaş faktörü önemli bir rol oynuyor gibi görünmektedir. Makul bir oranda Lazca beceriye sahip olan çocukların yüzdesi orta yaşlı grupta %57 iken, en yaşlı grupta bu orana %77'ye çıkmıştır. Katı-

lımcıların eğitim seviyeleri ve dil beceri arasında negatif bir ilişki olduğu görülüyor. Sınırlı (sadece ilkokul eğitimi) ya da hiç okul eğitimi olmayan katılımcılardan çocuklarının %90'ı dikkate değer bir ölçüde Lazca bilgiye sahip. Bu oran daha yüksek eğitim seviyeli katılımcılarda %70'e ve %28'e düşmüştür. İkamet yeri ve meslek gibi diğer değişkenlerde de benzer sonuçlar bulunur.

Tablo 13. Sosyo-demografik değişkenlere göre çocukların Lazca bilgisi (%)

		Çocuğun/Çocuklarınız Lazca biliyor mu?		
		Hayır	Biraz	İleri
Cinsiyet	Kadın	26.9	47.6	25.5
	Erkek	29.0	50.7	20.3
Yaş	<25	100.0	0.0	0.0
	26-45	43.1	47.7	9.2
	> 46	22.7	50.0	27.3
Eğitim	İlkokul/altı	10.3	46.8	42.9
	Ortaokul/Lise	29.1	60.9	10.0
	Üniversite üzeri	72.3	27.7	0.0
Meslek	Mavi yaka	20.6	50.7	28.7
	Beyaz yaka	48.6	44.6	6.8
	Öğrenci	0.0	0.0	0.0
İkamet Yeri	Şehir/küçük kasaba	40.3	46.3	13.4
	Köy	8.3	25.0	66.7
	Küçük kasaba/Şehir	18.4	56.8	24.8
Toplam		27.9	49.1	23.0

Tablo 14’te görülebildiği gibi, neredeyse dört aileden biri (%22) çocuklarına Lazca hitap etmemektedir. Diğer dörtte birlik kısım çocuklarıyla konuşurken Lazca’yı nadir kullanıyorlar. Ailelerin yaklaşık %35’i Lazca’yı çok sık bir şekilde kullanmakta. Ebeveynlerin sadece %18’i Lazca’yı direk çocuklara yönelik sistematik bir şekilde kullanmaktadır. Genel olarak iki grubun bölgesel kıyaslamasına göre Marmara Bölgesi’ndeki ailelerin sadece %30’u Lazca kullanırken, bu yüzde oranı Karadeniz Bölgesinde %67’ye kadar çıkmaktadır. Bağımsız grup t-testi de katılımcıların çocuklarıyla Lazca kullanma sıklığının Karadeniz Bölgesi’nde Marmara Bölgesi’ne kıyasla daha yüksek olduğunu gösteriyor, $t(212) = 6.97, p < .05$, iki kuyruklu (serbestlik derecesi 218’den 212’ye ayarlanmıştır). Bu sonuçların çocukların Lazcada ulaştıkları yeterlik seviyesine etkileri oldukça açıktır

Tablo 14_1. Çocuklarla Lazca kullanım sıklığı (%)

		Çocuklarınıza ne kadar sık Lazca konuşuyorsunuz?			
		Hiç	Nadir	Bazen	Her Zaman
Karadeniz / Marmara	Karadeniz	11.2	21.3	42.6	24.9
	Marmara	38.6	31.6	22.8	7.0
Cinsiyet	Kadın	23.4	21.4	33.8	21.4
	Erkek	21.0	29.7	35.5	13.8
Yaş	<25	50.0	0.0	50.0	0.0
	26-45	23.1	29.2	41.5	6.2
	> 46	21.8	24.5	32.4	21.3
Eğitim	İlkokul/altı	6.3	21.4	40.5	31.7
	Ortaokul/Lise	28.2	29.1	34.5	8.2
	Üniversite/üzeri	51.1	27.7	19.1	2.1

Tablo 14_2. Çocuklarla Lazca kullanım sıklığı (%)

Meslek	Mavi-yaka	19.6	22.5	36.8	21.1
	Beyaz-yaka	29.7	33.8	28.4	8.1
	Öğrenci	0.0	0.0	0.0	0.0
İkamet Yeri	Küçük kasaba	31.3	29.9	28.4	10.4
	Köy	4.2	4.2	37.5	54.2
	Küçük kasaba-Köy	16.0	24.8	40.8	18.4
Toplam		22.3	25.4	34.6	17.7

Çocuğa yönelik konuşmalar ve sıklığı açısından bütün değişkenler incelendiğinde, cinsiyet hariç diğer tüm değişkenlerin (yaş, eğitim, ikamet yeri) verilerde belirleyici faktörler olduğu bulundu. Orta yaşlı gruba kıyasla, en yaşlı grupta çocuklarına Lazca hitap eden katılımcıların yüzdesi en yüksekti. Aynı şekilde, daha az eğitilmiş katılımcılar çocuklarına çoğu zaman (%72 civarı) Lazca kullanırken, bu oran ortaokul/lise mezunlarında %42'ye ve üniversite mezunlarında ise %21'e düşmüştür (burada 'bazen' ve 'her zaman' yanıtları eklenmiştir). Benzer bir biçimde, köylerde yaşayanlar çocuklarına %90 oranında Lazca konuşurken, daha kentsel bölgelerde yaşayanlar çocuklarıyla Lazca'yı %39 oranında kullanmaktadır.

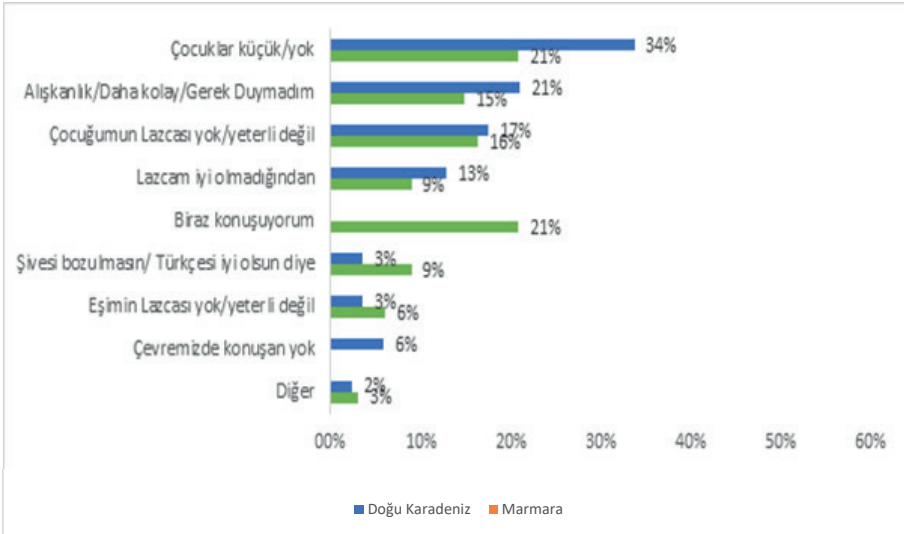
5.2.3 Çocuklarla Lazca konuşmama nedenleri

Katılımcılardan açık-uçlu bir soruyla çocuklarıyla Lazca konuşmama nedenlerini belirtmeleri istendi (Şekil 17). En yaygın sebepler şöyleydi: daha genç kuşağa Lazca'yı transfer etmeye gerek olmadığı; Lazca'yı çocuklarına aktaramadıkları için çocuklarının Lazca becerisi olmadığı algısı. Diğerlerinin içerisinde, Karadeniz ve Marmara bölgeleri arasında ortaya mantıklı bir farklılık koyan özel bir

neden ise 'Lazcam iyi değil' idi. Böyle hisseden katılımcıların oranı Karadeniz'de %9 ve Marmara'da %13 idi. Bu kişiler çocuklarıyla Lazca konuşmadıklarını çünkü çocuklarının aksanlı bir Türkçesinin oluşmasını istemediklerini belirttiler. Karadeniz Bölgesi sakinlerinin çoğunun belirgin bir Doğu Karadeniz aksanı olduğu farz edilirse, çocuklarının Türk toplumunun ekonomik ve sosyal imkanlarına ulaşmak için standart Türkçeye ihtiyacı olduğunu düşünüyorlar.

Karadeniz ve Marmara Bölgelerindeki farklılığa dair başka bir neden de 'Çevrede Lazca konuşan yok' cevabıydı. Bu düşüncede olan katılımcıların oranı Marmara Bölgesi'nde %6 iken Karadeniz Bölgesi'ndeki katılımcılardan böyle bir ifade gelmedi. Bu durum belki de, Marmara Bölgesi'nde Lazcanın kullanımına ve düşük seviyedeki yetkinliğine bağlı olabilir, ki bu da projenin diğer kısımlarında rapor edilmiştir.

Şekil 17. İki bölgede de katılımcıların çocuklarıyla Lazca konuşma nedenleri (%)

(Baz=153 kişi)

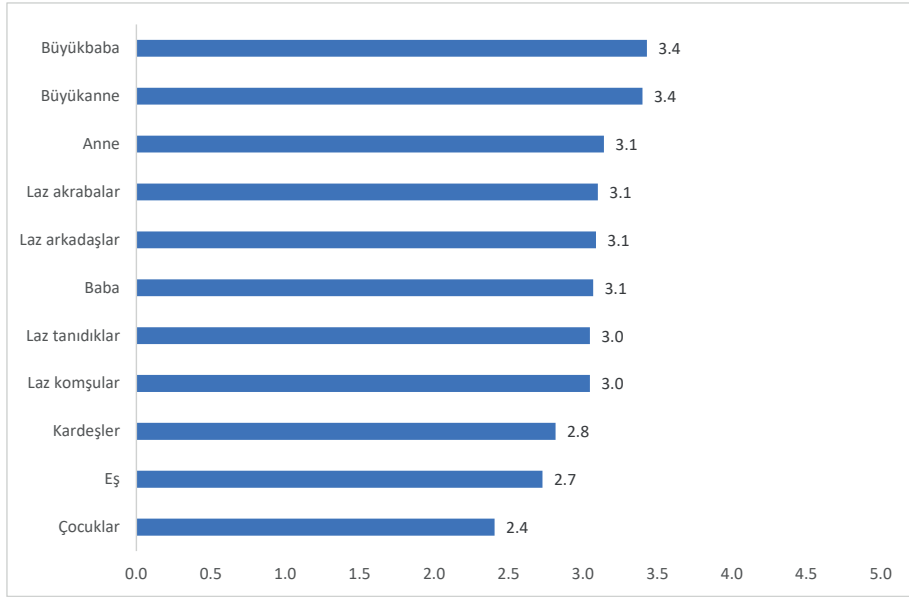
5.3. Günlük Hayatta Lazca ve Türkçe Kullanımı

Kuşaklar boyu dilin devamlı kullanımı, günlük yaşamda topluluk içinde veya bireyler arasında ne kadar sık bir iletişim aracı olarak kullanıldığından büyük ölçüde etkilenir. Dilin korunması, dilin kendisine ilişkin olarak topluluk içinde gelişen algılar ve tavırların yanı sıra, bir çok sosyo-politik faktöre dayanır. Bu yüzden, aşağıdaki hususlar dilin devamlılığında çok önemlidir: (i) topluluk içinde günlük yaşantıda bireyler tarafından dilin ne derece konuşulduğu; (ii) konuşma sırasında ne tür konulara değinildiği ve (iii) toplulukta modernleşme ve kentleşme gibi değişikliklerin ne derece meydana geldiği. Dilin korunmasında bunların önemini düşünürsek, bu bölümün devamı dilin kullanımını (i) muhataba göre (ii) sosyal alana göre ve (iii) son zamanlarda geniş çaplı kullanıldığı beliren sosyal medya dahil medyaya göre inceliyor.

5.3.1 Muhataba göre dil kullanımı

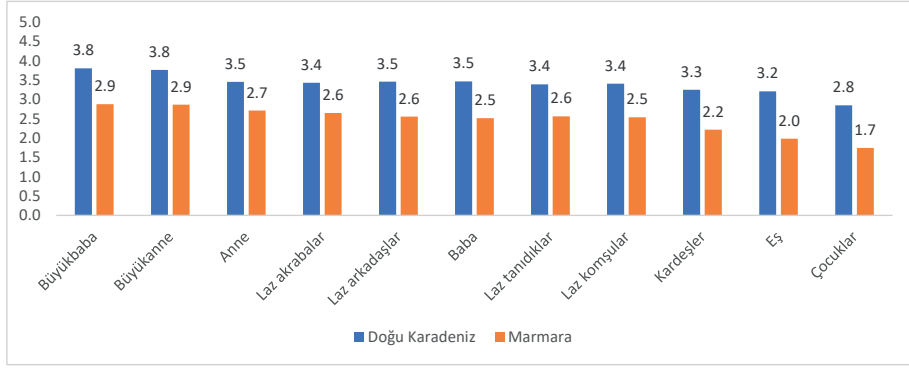
Önceki bölümlerde ele alındığı gibi, iki dilli ve çok dilli insanlar dillerini farklı amaçlar için hayatın çeşitli alanlarında diğer insanlarla kullanırlar. Gerekli olduğunda ise bir dilden diğer bir dile geçiş yaparlar. Bu projede Lazca konuşan topluluklardan toplanan veriler bu bakış açısıyla analiz edildi. Şekil 18'de görülebildiği gibi, en yüksek Lazca miktarı, yaklaşık 3.4 gibi bir oranla büyükanne-baba gibi eski kuşaklarla kullanılıyor. Bunun ardından ise (yaklaşık 3.0 oranla) ebeveynler, akrabalar ve Laz komşular gelmektedir. İlginç bir şekilde Lazcada en düşük iletişim miktarı kardeşler, eşler ve çocuklar arasında gerçekleşir (2.8, 2.7, 2.4). Genel olarak, Laz dili, yakın aile üyeleri arasında daha az kullanılmıştır.

Şekil 18. Muhataba göre dil kullanımı
(Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)

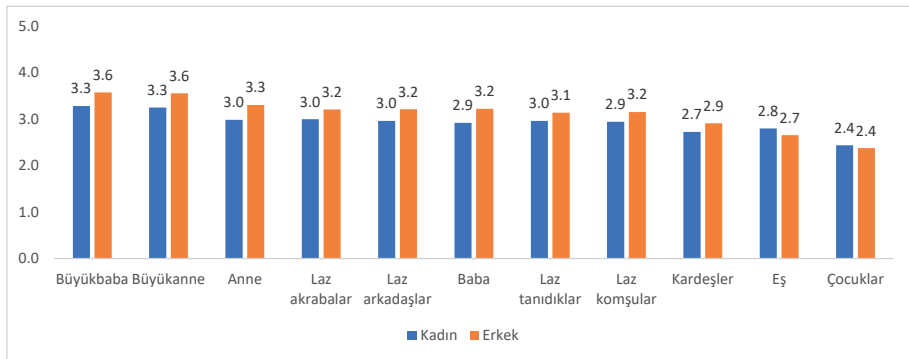
Veriler, iki coğrafi bölgede dil kullanımı açısından incelendiğinde, Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanların, Marmara Bölgesi'ndekilerden daha fazla Lazca kullanma eğiliminde oldukları anlaşılmıştır. Bağımsız grup t-testi, muhataplara göre Lazca kullanımının ortalamalarının, Karadeniz Bölgesi'ndeki katılımcılarda Marmara Bölgesi'nden çok daha yüksek olduğunu göstermektedir, $t(428) = 7.68$, $p < .05$, iki kuyruklu (serbestlik derecesi 447'den 428'e ayarlandı).Veri toplama döneminde, konuşmaların yarısından fazlası Karadeniz Bölgesi'nde Lazca yapılırken, Marmara Bölgesi'nde aile bireylerinin Lazca'yı konuşmayı en çok tercih ettikleri muhataplar olan büyükanne-babalarla bile durum kesinlikle böyle değildi.

Şekil 19. İkamet edilen yere göre dil kullanımı
(Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)

Şekil 20, tüm sayısal ölçekler birbirine yakın olduğundan, dilin muhatap ve cinsiyete göre kullanımı arasında anlamlı bir ilişki göstermemektedir.

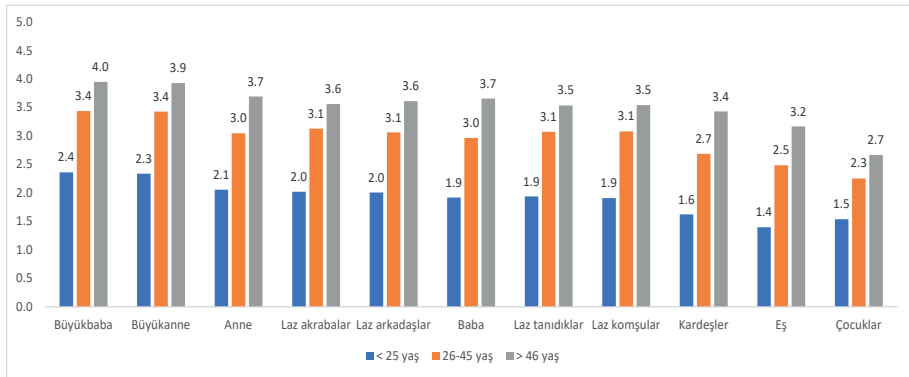
Şekil 20. Muhataba ve cinsiyete göre dil kullanımı
(Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)

Önceki bölümlerde ele alındığı gibi, yaş hangi dilin kiminle kullanılacağını belirleyen güçlü faktörlerden biri olarak ortaya

çıkmiştir. Bu amaçla, üç katılımcı grubu arasında belirgin farklılıklar vardı (Şekil 21). Yani, en genç grup, aile üyeleri ile yavaş yavaş azalan konuşma oranlarıyla, en düşük Lazca kullanım oranına sahipti. Öte yandan en yaşlı grup, yakın arkadaş ve aile üyeleriyle 4,0 ile 3,5 arasında olmak üzere en yüksek Lazca kullanım oranına sahipti. Tüm yaş aralıklarında, ebeveynler, eşler, çocuklar ve kardeşler gibi yakın aile üyeleri arasındaki Lazca kullanım oranı sistematik olarak azalmıştır. Bu radikal ve bariz düşüş, Lazcanın kuşaklar boyu aktarılmasının endişe verici olduğunu göstermektedir.

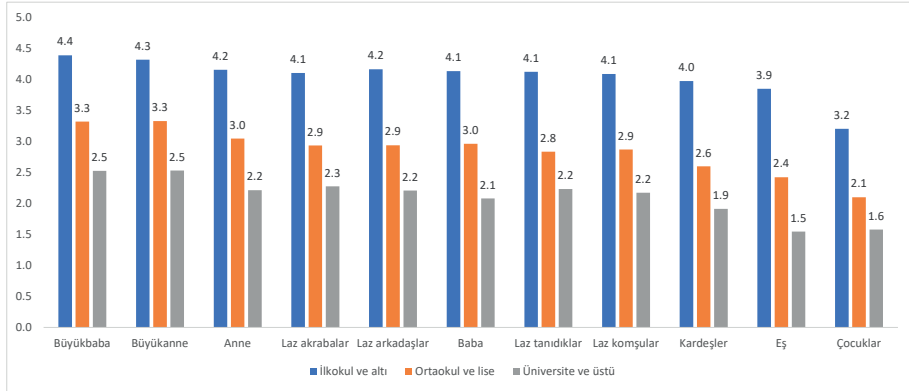
Şekil 21. Yaşa göre dil kullanımı
(Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)

Benzer şekilde, eğitim de kiminle hangi dilin kullanılacağını belirleyen önemli bir faktör olarak ortaya çıkmıştır (Şekil 22). En az eğitim düzeyine sahip olanlar, çevredeki tüm muhataplarla Lazcaı kullanmada en yüksek orana sahip olup, oranları (4.4 ve 3.2) arasında değişiyordu. Okullaşma ve eğitim yıllarındaki artışla, katılımcılar arasında Lazca kullanımında bir düşüş yaşanmış oranlar (2.5 ve 1.6). İlkokul mezunu olan katılımcılar sürekli olarak yaşlı insanlar ve aynı kuşaktaki akranlarıyla Lazca konuştuğunu bildirmiş olsa da (4.4 - 4.1), genç aile üyeleriyle iletişim kurduklarında, Lazca kullanım derecesi düşmüş, oran 4'ün altına kadar inmiştir.

Ortaokul veya lise mezunu olanlar içinse, veriler Lazcanın tüm muhataplarla nispeten daha az kullanımını ortaya koydu. Bu kategorideki katılımcılar Lazca'yı yaşlı insanlara veya arkadaşlarına hitap ederken, 5 üzerinden yaklaşık 3,3 ve 2.9 oranla kullandığını bildirdi. Bu sonuçlar, aile içinde, özellikle de yakın aile üyeleriyle (ebeveynler hariç) önemli miktarda Türkçe kullanımını ortaya çıkardı. Zaman zaman Türkçe daha yaygın olarak kullanılsa bile Lazcanın kullanımının az çok Türkçeye eşit olması dikkat çekiciydi. Son kategoride, en yüksek eğitim düzeyine sahip olanlar (üniversite derecesi ve üzeri), eski kuşak da dahil olmak üzere, başkalarına hitap ederken, eşit ölçüde Türkçe ve Lazca kullanmışlardır. Lazcanın kullanımı kardeşlere hitap ederken 5 üzerinden 1.9'a kadar düşmüştür.

Şekil 22. Muhataba göre dil kullanımı
(Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)

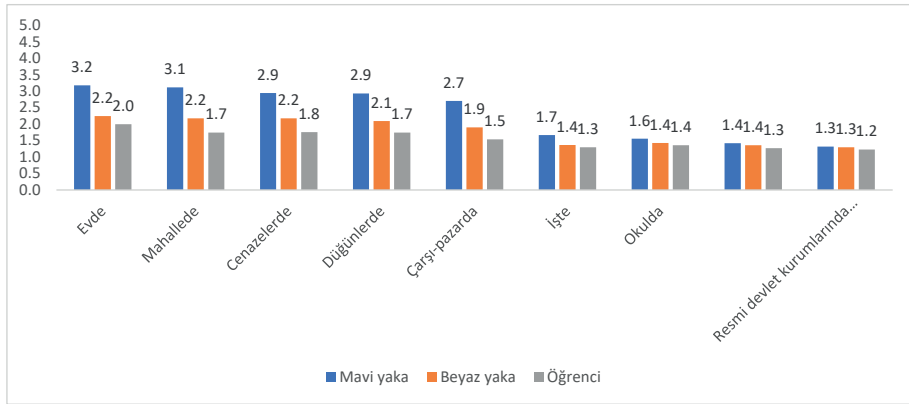
Katılımcıların yaşına ve eğitim geçmişine paralel olarak, mesleği de Lazca'yı kullanma şekillerini etkiledi (Şekil 23). Veriler, mavi yakalı katılımcıların Lazca'yı 5 üzerinden 4,9 ve 3,6 gibi oranlarla kullandığını ortaya koydu. Bu değerlendirme, çekirdek ailedeki kardeşler ve yakın aile üyeleri ile ortalama 3,4 ve 2,8'e düşmüştür. Topluluk içinde daha yüksek eğitim ve daha yüksek sosyal statüye sahip olan «beyaz yakalı» kategorideki katılımcılar, yaşlılarla ve akranlarıyla iletişimlerinde ortalama 3.1 ve 2.6 oranlarında olmak

üzere nispeten daha düşük düzeyde Lazca kullanmışlardır. Bu, bu kişilerin, kardeşleri ve yakın aile üyeleriyle yaptıkları konuşmalarında Türkçeyi de kullandıklarını gösterdi (5 üzerinden 2.4 ve 1.9).

Öğrencilik, meslek değişkeni içinde ayrı bir kategori olarak alınmamış olmasına rağmen, bu kategorideki tüm muhataplarla iletişimin en baskın aracı Türkçe olmuştur. Ebeveynlerle ve 5 üzerinden ortalama 2.0 oranla, yakın çevre ile nadiren konuşulan Lazca, Laz kardeşlerle iletişim kurarken neredeyse hiç kullanılmamaktadır (Ölçekte 1,6/5). Buradaki eğitim değişkenine paralel olarak, eğitim-öğretim ile Lazca kullanımı arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Bununla birlikte, meslek kategorileri arasındaki farklar, eğitim düzeyi değişkeninde gözlenenler kadar büyük değildir.

Şekil 23. Mesleğe göre dil kullanımı

(Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)

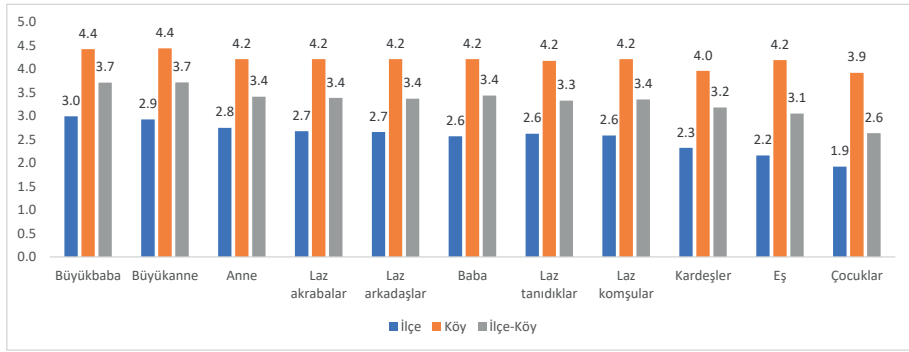

Şekil 24, üçlü yerleşimin türünün, yani köy, şehir ve ikili yerleşimin (hem köy hem de kent)⁵ günlük yaşamda konuşulan Lazca oranıyla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Burada da kırsal bölgelerde yaşayanların, Lazcanın çok konuşulduğunu gösteren ortalama oranı 4.4 ile 3.9 arasında değişen bir değeri vardı,

5 Bazı katılımcıların çift yerleşime sahip oldukları, yılın bazı bölümlerini köylerinde ve bazılarını şehirde geçirdikleri not edilmelidir.

şehir/kasabada yaşayan katılımcıların oranı, yaşlı aile üyelerinin ve yakın komşuların medyanından biraz daha yüksekti ve 2.3 ile 1.9 arasında bir ortalama değere sahipti; bu da kalan çekirdek aile üyelerinin çoğunlukla Türkçe konuştuğunu belirtir. Köy-şehir ikili yerleşimleri olan katılımcılar, bu iki uç noktanın ortasında yer almaktaydılar ve üst düzey aile üyeleri ve yakın çevreler ile 3,7'den 3,4'e kadar oranla Lazca konuşma derecelerine sahipken; kardeşleri, eşleri ve çocukları ile olan iletişimlerinde Lazcanın oranı nispeten düşüktü (3.2 ile 2.6 seviyesi).

Şekil 24. Yerleşim yerine göre Lazca konuşma eğilimi
(Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)

Şimdi gündelik hayatta dil kullanım oranlarını muhatabına göre inceliyoruz. Sunum kolaylığı için «sadece» ve «çoğunlukla» (Lazca veya Türkçe) seçenekleri birleştirildi. Genel olarak örnekleme, Lazcanın çoğunlukla konuşulduğu kişiler %52 ile büyükanne-baba idi. Türkçenin bu insanlar ile kullanım oranı yaklaşık %30 iken, Türkçe-Lazcanın iki dilli kullanımı %18 idi. Bu sonuçlar Türkçenin Laz topluluğunda en eski kuşakla iletişimde bile önemli bir yere sahip olduğunu gösterdiği için önemlidir. Lazcanın sıkça kullandığı ikinci grup ise anne (% 41), baba (% 41 9), Laz arkadaşlar (% 40), Laz tanıdıklar (% 37), Laz komşular (% 38) ve Laz akrabaları (% 38) içeriyordu. Bu grupta çoğunlukla Türkçe konuşan katılımcıların yüzdesi de %35 ile %40 arasındadır. Katılımcıların çoğu, kardeşler ve

eşler gibi yakın aile üyeleriyle iletişim kurarken, daha çok Türkçe (sırasıyla %47 ve %50) ve daha az Lazca (her ikisi de %33) konuşmaktadır. Bireyin sosyalleşmesinin en önemli bileşenleri arasında yer alan bu çekirdek aile üyelerinin günlük yaşamda temel olarak Türkçeyi kullanmaları, toplulukta Türkçeye doğru bir dil değişikliğinin işareti olarak alınabilir.

Son olarak, katılımcıların %60'ı çocuklara Türkçe hitap ederken, sadece %21'i çoğunlukla Lazca konuşmakta ve %19'u hem Lazca hem de Türkçeyi eşit olarak tercih etmiştir. Bu da, beş katılımcıdan üçünün çocuklarıyla Türkçe iletişim kurduğu, beş ebeveyninden sadece bir tanesinin çocuklarına Lazca hitap ettiği anlamına gelmektedir. Bu, çocuklarını yetiştirirken ailelerin çoğunun kullandığı baskın dilin Lazcanın yerine Türkçe olduğunu göstermektedir.

Tablo 15-1'de görüldüğü gibi, Marmara Bölgesi'nden katılımcılar diğer kişilerle olan görüşmelerinde, bölgedekilere göre yaklaşık %20 ila %40 daha az Lazca konuşmaktadırlar. Benzer şekilde, Lazcanın ve Türkçenin iki dilli kullanımı Marmara Bölgesi'nde sistematik olarak daha yüksektir. Örneğin, ebeveynlerle yapılan konuşmalarda Lazcanın oranı Karadeniz Bölgesi'nde %52 iken, Marmara'da %26 ve %23'tür; kardeşlerle yapılan konuşmalarda Lazcanın oranı Karadeniz'de %45, Marmara'da ise sadece %15'tir. Çocuklara yönelik yapılan konuşmalarda çok daha çarpıcı bir fark bulundu. Yani, çocuklarla Lazca konuşma oranı bölgede %32, Marmara'da %6'dır. Benzer şekilde, eşlerle Lazca kullanımı %46 iken, Marmara'da bu oran %12'dir. Buna karşılık, anne-baba, kardeş, çocuk ve eşlerle Türkçe konuşma oranı Marmara'da sırasıyla %44, %53, %63, %81 ve %70 iken, bölgede sırasıyla %29, %29, %36, %45 ve %36'dır. Tablo 15-1 ve 15-2'de görüldüğü gibi, bağımsız değişkenler olarak sosyo-demografik faktörler anlamlı farklılıklar göstermiştir. Cinsiyet değişkenine ilişkin, kadınlar erkeklerden daha çok Türkçe ve daha az Lazca konuşmaktadır. Örneğin, kadınlar ebeveynleriyle zamanın %37'sinde Lazca konuşurken, erkeklerde bu oran anneleriyle %45, babalarıyla %42'dir.

Tablo 15. Muhataba göre günlük hayatta Lazca kullanımı 1 (%)

		Topla m	D. Karadeniz / Marmara		Cinsiyet		Yaş		
			Regio n	Marmar a	Femal e	Male	<25	26- 45	> 46
Anne	Türkçe	35.1	28.6	44.1	42.3	27.7	69.6	35.2	19.1
	Laz-Tr ¹	23.9	19.7	29.8	21.1	26.8	23.5	29.6	20.9
	Lazca	40.9	51.7	26.1	36.6	45.5	6.9	35.2	60.0
Baba	Türkçe	38.8	28.8	52.7	45.5	32.0	75.5	37.4	22.5
	Laz-Tr	21.4	19.5	24.2	17.0	26.0	17.6	30.1	18.3
	Lazca	39.7	51.8	23.1	37.5	42.0	6.9	32.5	59.2
Kardeşler	Tr	47.2	35.9	62.6	50.2	44.0	86.1	51.6	26.8
	Laz-Tr	20.1	18.8	21.9	18.1	22.2	11.9	21.3	23.2
	Lazca	32.7	45.3	15.5	31.7	33.8	2.0	27.0	50.0
Eş	Türkçe	49.9	36.4	70.5	49.5	50.3	90.9	58.1	35.8
	Laz-Tr	17.3	17.3	17.3	14.8	19.9	9.1	16.3	19.8
	Lazca	32.9	46.3	12.2	35.7	29.8	0.0	25.6	44.3
Çocuklar	Türkçe	59.4	44.7	81.3	61.5	57.1	90.4	62.8	50.7
	Laz-Tr	19.3	23.6	12.9	15.1	23.8	5.8	23.1	21.2
	Lazca	21.3	31.7	5.8	23.5	19.0	3.8	14.1	28.1
Büyükanne	Türkçe	30.4	21.4	43.6	36.3	24.4	62.0	25.7	16.7
	Laz-Tr	18.0	18.5	17.2	16.2	19.8	19.0	26.6	12.5
	Lazca	51.6	60.1	39.3	47.5	55.8	19.0	47.7	70.8
Büyükbaba	Türkçe	29.5	19.8	44.0	34.8	24.2	59.4	25.2	17.1
	Laz-Tr	18.4	20.3	15.7	17.7	19.2	21.9	26.2	12.4
	Lazca	52.0	59.9	40.3	47.5	56.6	18.8	48.6	70.5
Laz arkadaşlar	Türkçe	36.9	27.3	50.6	42.7	31.0	70.0	36.3	21.4
	Laz-Tr	23.7	22.7	25.3	18.8	28.7	23.0	28.2	21.4
	Lazca	39.4	50.0	24.2	38.5	40.3	7.0	35.5	57.1
Laz tanıdıklar	Türkçe	35.9	27.1	48.4	40.2	31.5	70.0	33.3	21.7
	Laz-Tr	26.5	25.9	27.5	23.2	30.0	24.0	33.3	24.0
	Lazca	37.5	47.1	24.2	36.6	38.5	6.0	33.3	54.4
Laz komşular	Türkçe	36.8	27.3	50.0	41.0	32.4	71.0	35.0	22.0
	Laz-Tr	25.3	25.0	25.8	22.5	28.2	24.0	30.8	22.9
	Lazca	37.9	47.7	24.2	36.5	39.4	5.0	34.2	55.0
Laz akrabalar	Türkçe	34.9	26.3	46.7	39.1	30.4	69.4	32.2	20.9
	Laz-Tr	26.7	26.3	27.2	23.6	29.9	24.5	32.2	24.5
	Lazca	38.5	47.5	26.1	37.3	39.7	6.1	35.5	54.5

¹ Laz-Tr Lazca-Türkçenin kısaltılması için kullanılmıştır.

Öte yandan, kadınlar %42 ve %45 civarında anne-babalarına Türkçe konuşurlarken, erkeklerde bu oranlar bariz bir şekilde daha az olarak %28 ve %32'ye karşılık gelir. Ancak bu durum, eşler veya çocuklar ile tersine döner: Kadınların eşleri ve çocukları ile Lazca konuşma oranı %36 ve %23 iken, erkeklerin bu oranı %30 ve %19'dur.

Yaşın dil kullanımı ile ilişkisi çok daha belirgin ve tek yönlüdür. Tüm bireylerle iletişimde gözlenen genel örüntü aşağıdaki gibidir: 25 yaşın altındaki genç grup, baskın bir şekilde %60 oranında Türkçe konuşuyor ve büyükanne-babalarıyla iletişimleri dışında, çok sınırlı Lazca konuşuyorlar. 26-45 yaş arası orta yaş grubu, yaşlı kuşaklarla (ebeveyn, büyükanne-baba) Lazca, kardeşleri ve çekirdek aile üyeleri ile Türkçe ve arkadaşları ve akrabaları ile zamanın üçte birinde Lazca konuşuyor. Ek olarak, eşit oranda Lazca-Türkçe kullanımı en çok bu yaş grubunda gözlenmiştir. 46 yaş ve üzerindeki en yaşlı grup, çocukları ve eşleri hariç, diğer insanlarla yaptığı konuşmalarda çok daha fazla Lazca ve daha az Türkçe kullanır.

Benzer şekilde, Tablo 16'da görüldüğü gibi, farklı eğitim seviyelerine sahip kişiler de dilleri farklı oranlarda kullanmışlardır. Diğer insanlarla iletişimde bulunan ortak model şu şekildedir: İlkokul eğitimi alan veya hiç eğitim görmeyenler zamanın %42'sinde çocuklarla Lazca konuşurken, aynı zamanda Lazcayı büyük ölçüde kullanan ve Türkçeyi minimum derecede kullanan gruptur. Öte yandan, genel olarak, bu kişilerin Lazca kullanımı %60'a karşılık gelen oranla sistematik olarak daha yüksekti. Ortaokul ve lise eğitimi alan grup, ilkokul grubunun en az yarısından daha az Lazca konuşmuştur; örneğin, ebeveynlerle Lazca konuşma oranları %33 ve %32 civarındadır ve çocuklarla ve eşlerle sırasıyla %20 ve %11'lerde kalmıştır. Daha yüksek eğitim seviyesine sahip grup en az Lazca ve en çok Türkçe kullanan gruptu. Bu kişiler büyükanne-babalarına hitap ederken zamanın %25 ve %24'ünde Lazca kullanırken, diğerleriyle iletişimlerinde daha düşük seviyelerde Lazca kullanmakta ve kardeşleri, eşleri ve çocuklarıyla iletişimlerinde Lazcanın kullanımını %7'nin altında kalmaktadır. Burada görülen durum, eğitim seviyesinde artışa paralel olarak eşler, çocuklar ve kardeşlerle olan

iletişimlerde Lazca kullanımındaki net düşüş ve Türkçenin kullanımındaki artıştır. Bu durum tüm eğitim kategorilerinde gözlemlenmiştir.

Meslek değişkeni söz konusu olduğunda, Lazcanın kullanımının, özellikle beyaz yakalılar mavi yakalılar ve projede genç grubu temsil eden öğrencilerle karşılaştırıldığında, istisnasız her insanla iletişimde büyük ölçüde azaldığı açıkça görülmektedir. Çocuklar dışındaki tüm gruplarla iletişimde, mavi yakalılardaki Lazca oranı en az %50'dir; bununla birlikte, bu oran, beyaz yakalılarda büyükanne-babalarla iletişim dışında, radikal bir şekilde düşmektedir. Öğrenci grubunda bu düşüş her zaman daha gözlenebilir olmuştur.

Başka bir bağımsız değişken olarak ikamet yeri de bilgilendirici sonuçlar sunmuştur. Şehirlerden köye doğru, insanlarla Lazca iletişim kurma oranının en az 2 kat daha yüksek olduğu bulunmuştur. Diğer birçok değişkenin aksine, Lazcanın yakın aile üyeleri, eşler ve çocuklar ile kullanımı %55 oranını aşmıştır. Öte yandan, şehirlerde ve banliyölerde yaşayan kişilerle (büyükanne-babalar dahil) iletişimde, Türkçenin kullanımı %14'ü geçmeyen köylerin oranının aksine, %40 ile %74 arasında değişmektedir. İkili ikameti olanlar (hem şehirde hem de köyde) her zaman bu iki uç arasında kalmıştır.

Sosyo-demografik faktörlere ilişkin muhataplara göre Lazca kullanımı gösteren yüzdelerdeki anlamlı farklılıklar Pearson'ın Momentler Çarpımı testi ile de analiz edilmiştir. Cinsiyet değişkenine gelince, kadınların Lazcayı sadece anneleriyle ($r = .11$, $n = 447$, $p < .05$, iki kuyruklu), babalarıyla ($r = .10$, $n = 443$, $p < .05$, iki kuyruklu), büyük anneleriyle ($r = .10$, $n = 401$, $p < .05$, iki kuyruklu) ve büyük babalarıyla ($r = .10$, $n = 396$, $p < .05$, iki kuyruklu) iletişimlerinde kullanmaları erkeklerden anlamlı derecede yüksektir.

Tablo 16. Muhataba göre günlük hayatta dil kullanımı 2 (%)

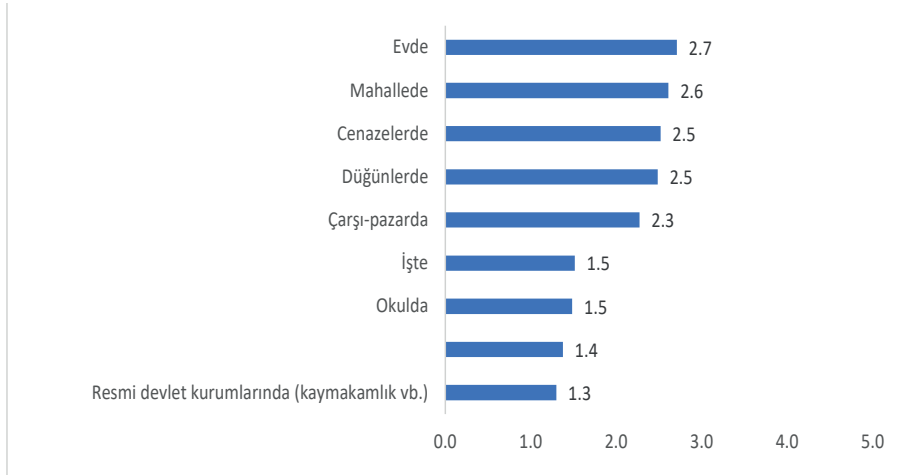
		Eğitim			Meslek			İkamet Yeri		
		İlkokul	Ortaokul-Lise	Üniversite/üzere	Mavi-yaka	Beyaz-yaka	Öğrenci	Şehir	Köy	Şehir/Köy
Anne	Türkçe	12.1	32.8	62.7	17.7	46	71.8	44.5	10.7	28.4
	Laz-Tr	11.4	33.3	23	25.5	23	20.5	27.5	7.1	22.4
	Lazca	76.5	33.9	14.3	56.8	31	7.7	28	82.1	49.3
Baba	Türkçe	12.9	38.8	66.7	20.7	50.8	75.6	53	7.1	28
	Laz-Tr	10.6	28.7	22	22	23.4	16.7	21.4	14.3	22.5
	Lazca	76.5	32.4	11.4	57.3	25.8	7.7	25.6	78.6	49.5
Kardeşler	Türkçe	14.4	52.4	73.8	28	59.5	85.9	60.2	14.3	37.7
	Laz-Tr	15.2	24.9	18.3	22.2	21.4	11.5	21.3	17.9	19.1
	Lazca	70.5	22.7	7.9	49.8	19	2.6	18.5	67.9	43.2
Eş	Türkçe	17.2	58.3	84.9	32.9	68.4	92.9	65.4	7.7	41.2
	Laz-Tr	17.2	21.6	10.5	17.4	21.4	7.1	17.3	15.4	17.6
	Lazca	65.6	20.1	4.7	49.8	10.2	0	17.3	76.9	41.2
Çocuklar	Türkçe	34.8	69.8	82.9	47.7	73	92.5	74.4	3.8	53.4
	Laz-Tr	23.5	18.7	13.2	21.1	22.5	2.5	16.9	34.6	19.3
	Lazca	41.7	11.5	3.9	31.2	4.5	5	8.8	61.5	27.3
Büyük anne	Türkçe	9.2	30.2	53.1	15.6	36.3	62.3	41.7	3.7	23
	Laz-Tr	9.2	21.3	22.1	15.6	22.1	18.2	18.7	11.1	18.2
	Lazca	81.5	48.5	24.8	68.7	41.6	19.5	39.6	85.2	58.8
Büyük baba	Türkçe	8.3	29.8	52.8	15.2	36	60.8	39.7	3.6	23.4
	Laz-Tr	8.3	22.6	23.1	15.6	22.5	20.3	19	14.3	18.5
	Lazca	83.3	47.6	24.1	69.2	41.4	18.9	41.3	82.1	58.2
Laz arkadaşlar	Türkçe	8.7	37	65.3	19.6	47.2	73.7	46.9	3.6	31.2
	Laz-Tr	13.5	32.1	21.8	22.1	30.1	18.4	28	14.3	20.6
	Lazca	77.8	31	12.9	58.3	22.8	7.9	25.1	82.1	48.2
Laz tanıdıklar	Türkçe	7.8	38.6	61.3	19.7	45.5	71.4	45.7	3.6	30.2
	Laz-Tr	17.8	33.7	25	24.7	33.9	20.8	30	17.9	24.1
	Lazca	74.4	27.7	13.7	55.6	20.7	7.8	24.3	78.6	45.7
Laz komşular	Türkçe	8.3	38.9	64.5	20.5	46.7	71.4	46.6	3.6	31.2
	Laz-Tr	17.4	32.4	23.1	23.8	30.3	22.1	30.3	14.3	21.8
	Lazca	74.2	28.6	12.4	55.6	23	6.5	23.1	82.1	47
Laz akrabalar	Türkçe	8.4	36.8	60.2	19.6	43.5	69.3	44.1	3.6	29.5
	Laz-Tr	17.6	33.5	26	23.8	34.7	22.7	31.3	14.3	23.5
	Lazca	74	29.7	13.8	56.7	21.8	8	24.6	82.1	47

Öte yandan diğer bütün sosyo-demografik değişkenlerin tüm muhataplarla önemli düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Yaş arttıkça, Lazcanın kullanımı tüm muhataplarla etkileşimde artar, en yüksek korelasyona sahip olan ise kardeşlerdir ($r = .50$, $n = 443$, $p < .05$, iki kuyruklu). Diğer yandan, katılımcıların eğitimi ne kadar yüksekse, sorulan tüm muhataplarla Lazcayı kullanma oranları o kadar düşüktür. Eğitime benzer şekilde, Lazcanın tüm muhataplarla birlikte kullanılması, katılımcıların meslekleri ile yüksek oranda ilişkili görünmektedir ve beyaz yakalılar Lazcayı daha az kullanmaktadır. Son olarak, meslek değişkeni gibi, kentsel bağlama doğru giderken Lazcanın tüm muhataplarla birlikte kullanımı azalır.

5.3.2. Sosyal alana göre dil kullanımı

Verilerin analizi ayrıca, muhatabın dil kullanımında belirleyici bir etkiye sahip olduğunu ortaya çıkardı. Yani, tekrar tekrar ifade edildiği gibi, eski kuşakla iletişimde kullanılan Lazca oranı, çekirdek aile üyeleriyle iletişime geçildiğinde açıkça düşmüştür. Bu “muhatap” etkisi çoğu zaman, dilin kullanıldığı daha geniş bir “sosyal alan” kavramıyla ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Çoğu durumda, sosyal alanın kendisi, kiminle konuşulduğundan bağımsız olarak, hangi dilin kiminle kullanıldığını belirleyebilir. Bu nedenle, bir sonraki bölümde sosyo-demografik özelliklere ilişkin olarak sosyal alan ve dil kullanımının genel durumu incelemektedir. Şekil 25’te görüldüğü gibi, ortalama oranları ile, Lazcanın en sık kullanıldığı sosyal ortamlar ev (5 üzerinden 2.7) ve yerel topluluklar ve mahalleler (5 üzerinden 2,6) idi. Bunu, Lazca ve Türkçenin eşit olarak kullanıldığı cenaze (2.5) ve düğün (2.5) gibi kültürel ritüeller izlerken, bunu da daha karmaşık ağlara sahip çarşı ve alışverişe dayalı sosyal ortamlar (2.3) takip eder. Son olarak, iş yeri, okul gibi çoğu yerel veya resmi kurumlarda, Türkçe baskın dil haline gelir; Lazca son derece marjinal ve sembolik kalırken, 5 üzerinden 1.5 ile 1.3 arasındadır.

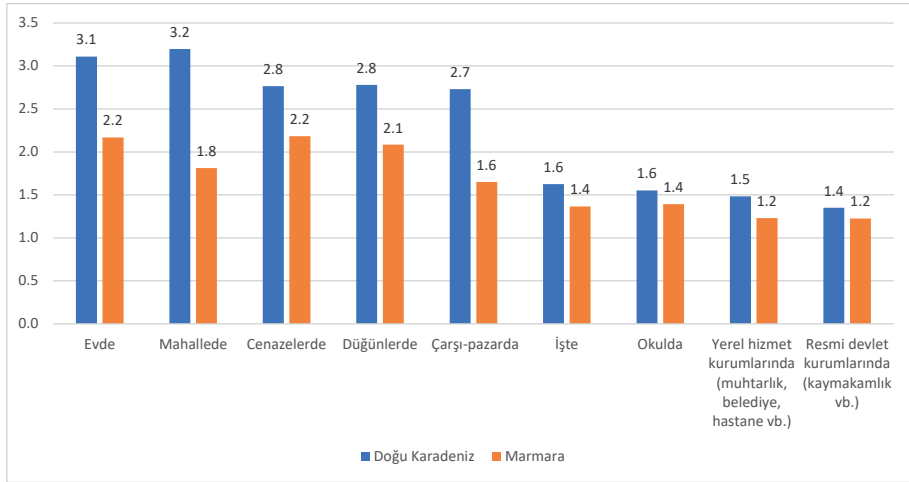
Şekil 25. Sosyal alana göre dil kullanımı
(Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)

Bir sonraki bölüm bu bulguları yüzdeler halinde sunmaktadır: Lazcanın kullanımı mahallede %28, evlerde %25, cenazelerde %20, düğünlerde %19 ile sınırlıyken, Türkçe bu küçük sosyal alanlardaki zamanın %50'sinde hâlâ hakimdir. Diğer bir deyişle, yalnızca dört veya beş kişiden birinde, bu sosyal toplantılarda Lazcanın kullanımı, Türkçeden daha fazlaydı. Özellikle, Lazcanın vazgeçilmez bir dil bakım unsuru olan evde sınırlı kullanımı, Lazca konuşan toplulukta dil kaybı derecesini gösterdi. Ortalama olarak, Lazca ve Türkçe kullanım eşitliği sadece katılımcıların %25'inde gözlenmiştir. Daha az güçlü sosyal ağlara sahip sosyal çevrelerde, Türkçe neredeyse kullanılan tek dildir: Türkçe, okullarda %88, iş yerlerinde %86, yerel birimlerde %91 ve resmi devlet kurumlarında %93 oranla kullanılmaktadır. Öte yandan, Lazcanın resmi ortamlarda kullanımı büyük ölçüde önemsiz ve %4 civarında gerçekleşmektedir. Raporun diğer bölümlerindeki bulgulara paralel olarak, sosyal alanlardaki Lazca kullanımı Marmara Bölgesi'nde de Karadeniz Bölgesi'nden daha düşüktü (bkz. Şekil 26). Lazcanın evde ve mahallede kullanımını ortalamanın üzerindeydi, Karadeniz'de 5 üzerinden 3.1 ve 3.2 iken; Marmara'da ortalamanın oldukça altında 2,2 ve 1,8 idi. Benzer şekilde, Lazcanın ev ortamının dışında kullanımı

(örneğin, alışverişte), Karadeniz bölgesinde %2.7 idi; Marmara'da kullanımı 5 üzerinden 1,6 ile oldukça marjinaldi. Yakın sosyal çevreler dışında, her iki bağlamda da Lazcanın neredeyse kullanımı hiç yoktur. Ekte verilen yüzde değerleri, Marmara'da Lazcanın kullanımı konusunda daha bilgilendiricidir. Karadeniz'de Lazca kullanımı %38 iken, Türkçe kullanımı % 39, Lazca ve Türkçenin eşit kullanımı %23'tür. Marmara'da Lazca kullanımı sadece %7, Türkçe kullanımı %61 ve iki dilli kullanım %32'dir. Oranlardaki bazı küçük değişikliklere rağmen, genel model veri boyunca kendini tekrar etmektedir. Karadeniz Bölgesi'ne kıyasla, Marmara Bölgesi'nde Lazcanın sosyal alanlardaki bu düşük kullanımı, önemlilik açısından test edilmiştir ve bağımsız örneklem t-testi, Lazcanın sosyal alanlardaki kullanımının, önceki ile kıyaslandığında, ikincisinde önemli ölçüde daha yüksek olduğunu göstermiştir, $t(435) = 8.67, p < .05$, iki kuyruklu (serbestlik derecesi 448'den 435'e ayarlandı).

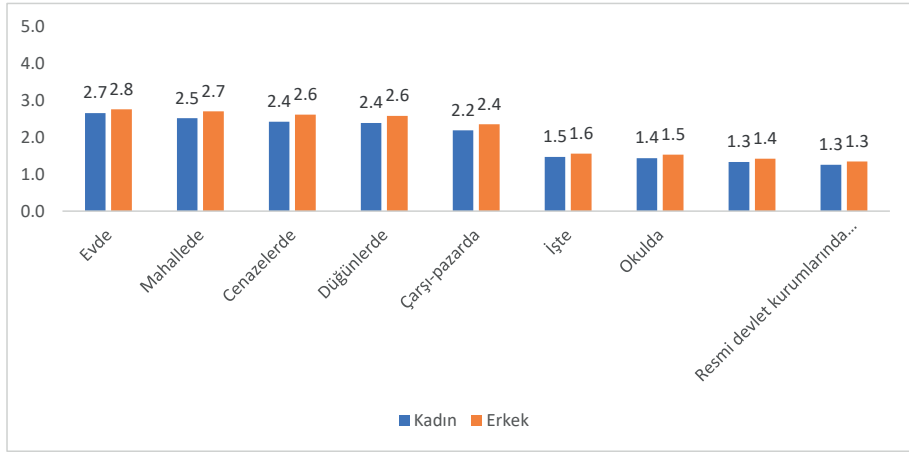
Şekil 26. Sosyal alanlardaki dil kullanımı (Karadeniz ve Marmara)
(Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)

Şekil 27'de görülebildiği üzere, sosyal alanlardaki dil kullanımı ile cinsiyet arasındaki ilişki sınırlıdır (Şekil 27). Her alanda, erkekler tarafından Lazca kullanımı, 0.05 ve 0.2 arası oranla,

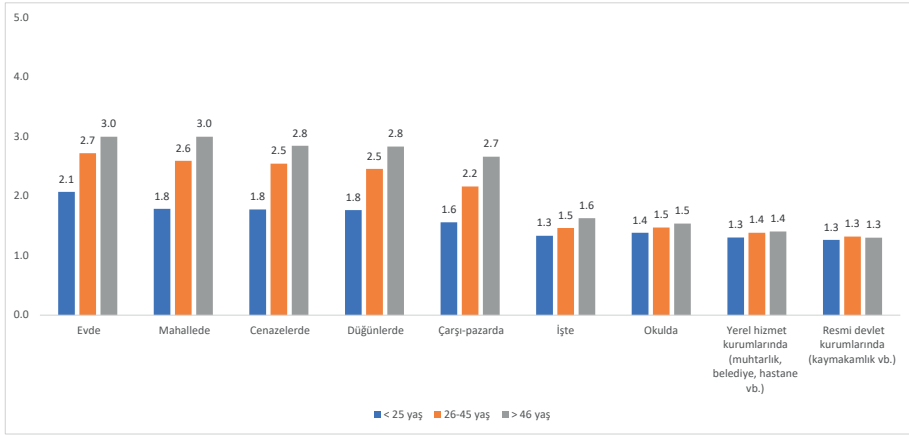
kadınlarınkinden daha fazladır. Sonuçlar, kadın ve erkekler arasında Lazcanın kullanımında, erkeklerin dil kullanımı marjinal olarak daha yüksek olmasına rağmen, önemli bir fark olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte, iki cinsiyet arasındaki bu farklılıklar istatistiksel olarak önemli değildir. Bu oranlar sadece kadınların Laz topluluğunda Türkçeyi kullanmaya daha eğilimli olduğunu gösteriyor.

Şekil 27. Cinsiyete göre sosyal alanlarda dil kullanımı
(Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)

Cinsiyetten farklı olarak, yaş faktörü Lazcanın sosyal alanlardaki kullanımında net farklılıklar olduğunu göstermektedir (Şekil 28). Daha güçlü sosyal ağlara sahip sosyal bağlamlarda, Lazcanın kullanımı yaşlı grupta ortalamanın (3.0 ila 2.7) üzerindedir, ancak orta yaşlı grupta orta dereceye (2.7 ila 2.2) düşmüştür. Bu oran genç grupta çok daha marjinal bir seviyeye düşmüştür (2.2 ila 1.6). Çalışma ortamı, okul, kamu alanları gibi yakın çevre dışındaki katılımcılar arasında pek fark yoktu çünkü Lazca, tüm yaş grupları arasında sınırlı bağlamlarda kullanılmaktaydı.

Şekil 28. Yaşa göre sosyal alanlardaki dil kullanımı
(Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)

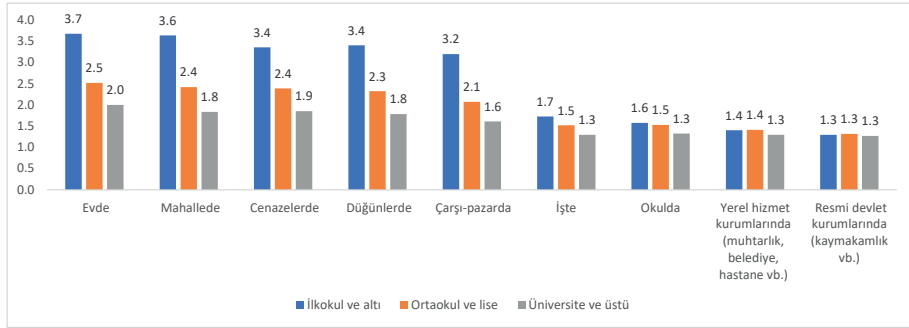

Yüzde sayıları, Lazcada kuşaklar boyunca dil kaybı belirtilerini göstermektedir. Yaşlı gruptaki komşuluk bağlamı hariç tüm sosyal alanlarda ve tüm yaş gruplarında Türkçe Lazcadan daha fazla kullanılmıştır. Örneğin, yaşlı grubun %35'i evde Lazca konuşurken, %40'ı Türkçe konuşmuştur ve geri kalan %25'i ise Lazca-Türkçe iki dilli konuşmuştur. Orta yaşlı grupta bu fark daha da belirginleşmiştir ve Lazca konuşanların yüzdesi %26'ya düşerken, Türkçe konuşanların oranı %54'e çıkmıştır. Genç yaş grubunda ise, evde Lazca konuşma oranı daha düşüktü, bu oran sembolik %7 düzeyinde kalırken, Türkçe konuşanlar bu grubun %70'ini oluşturuyordu.

Yaşlı grupta, özellikle ev ve mahalle bağlamlarında Lazca ve Türkçe oranları birbirine yakınken, alışveriş ve kültür ritüelleri gibi daha geniş bir ağ gerektiren bağlamlarda, bu oran daha da düşüktü. Son olarak, sosyal ilişkilerin gevşek bir şekilde yaşandığı iş yerlerinde ve resmi kurumlarda Lazca kullanımı sembolikti. Lazcanın kullanımında benzer bir azalma modeli tüm yaş aralıklarında gözlenmiştir. Genç grupta Lazca kullananların yüzdesi sadece ev ortamında %7'ye kadar çıkmıştır, iki dilli aynı düzeyde Lazca ve Türkçe kullananların oranı da %23 idi. Sonuç olarak, bütün yaş gruplarında tüm sosyal alanlarda sınırlı bir varlığı olan Lazcanın korunması sorgulanabilir bulunmuştur.

Eğitimde ve sosyal alanlarda dil kullanımı arasındaki ilişki, eğitimin diğer değişkenler üzerindeki etkisine benzerdir (Şekil 29). Genel olarak, düşük eğitim düzeyine sahip insanlar, sosyal uyumda önemli bir unsur olan Lazca kullanmada 3,7'den 3,2'ye kadar yüksek bir orana sahipken, ilk ve ortaokul eğitimine sahip olanlarda, Lazca kullanımı oran 2,5'e ve 2,1'e gerilemiştir. Son olarak, üniversite mezunu veya yüksek öğrenim gören katılımcılarda, bu oran daha marjinaldi ve 5 üzerinden 2.0 ila 1.6 arasındaydı. Genel olarak, eğitim seviyesinin Lazcanın kullanımında bu projede araştırılan yaş ve diğer bağımsız değişkenlerden daha belirleyici bir faktör olduğunu ileri sürmek mantıklı olur. Evde Lazca kullanan düşük eğitim düzeyine sahip katılımcıların oranı %54 iken, bu oran ortaokul eğitimi olanlarda %15, yükseköğretimde %9 idi. Bu eğilimin aksine, eğitim seviyesi arttıkça, Türkçenin kullanımı paralel bir şekilde büyük ölçüde artmıştır: yani, Türkçe kullanımı, eğitim düzeyi düşük olanlarda %17, ortaöğretimde %52 ve yükseköğretimde %74 idi.

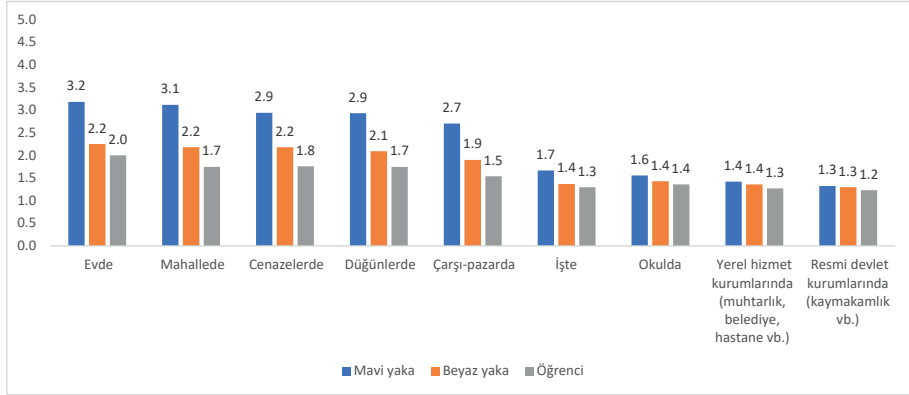
Şekil 29. Eğitim alanlarına göre sosyal alanlardaki dil kullanımı (Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)

Veriler ayrıca Lazcanın farklı sosyal alanlardaki kullanımının da insanların mesleği ile ilgili olduğunu ortaya çıkardı (Şekil 30). Önceki bölümlerde sunulan bulgulara benzer şekilde, ev, mahalle, çarşı vb. gibi daha güçlü ağlara sahip sosyal alanlarda, mavi yakalılar tarafından Lazcanın kullanım derecesi ortalamasının (2.2 ila 1.9) altında kalsa da çok daha yüksekti (5'ten 3,2 ila 2,7). Genç kategorisiyle büyük ölçüde örtüşen öğrenci kategorisinde, Lazca evde

düşük bir seviyede (2.0) kullanılmıştır ve çarşıda bu oran daha da düşük ve 5 üzerinden 1.5 ile son derece sembolik bir seviyede kalmıştır.

Şekil 30. Mesleğe göre sosyal alanlardaki dil kullanımı
(Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)

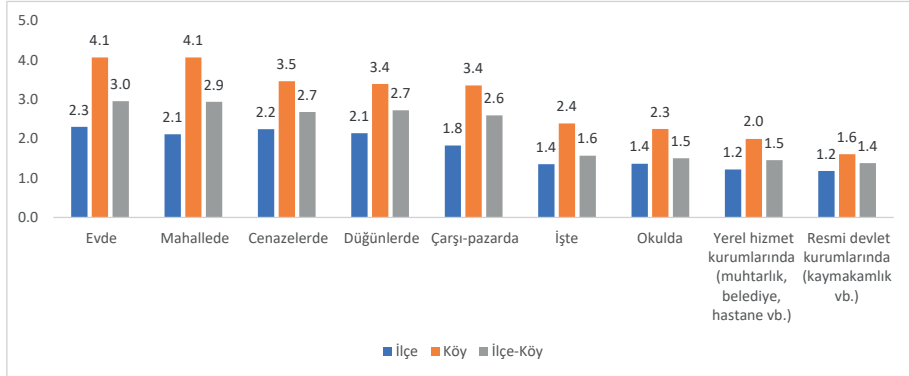

Yaş faktörüne benzer olarak, yüzdeler oranlarda, ev ve mahalle bağlamlarında Lazca kullanımının çoğunlukla mavi yakalı kesimde baskın olduğu açıkça görülmüştür. Bu bakımdan, mavi yakalı katılımcıların %39'u ve %44'ü daha çok Lazca'yı kullanırken, beyaz yakalı katılımcıların sadece %10-14'ü konuşmalarında Lazca kullanmıştır. Sosyal alandaki bazı değişkenlerde kanıtlandığı gibi, mahallede Lazca kullanımı ev ortamından biraz daha yüksek olmuştur. Türkçenin bu alanlardaki kullanımıyla ilgili olarak, beyaz yakalı katılımcıların %63'ü Türkçe kullanmıştır, bu oran mavi yakalı katılımcıların oranından iki kat daha yüksektir. Benzer şekilde, beyaz yakalı katılımcıların çarşıda Lazca kullanma oranı beyaz yakalı katılımcılarda %27'den %3'e düşmüştür. Öte yandan, Türkçe kullanımı karşıt bir resim ortaya çıkarır. Mavi yakalı katılımcıların %46'sı Türkçe kullanırken, beyaz yakalı katılımcı grubunun %71'i Türkçe kullanmıştır.

Benzer şekilde, sonuçlar kentleşmenin, katılımcılar arasında Lazcanın kullanım boyutu üzerinde de olumsuz bir etkisi olduğunu göstermektedir. Lazca kullanımı, 2,3-1.8 oranları arasında değişen

şehir sakinlerinin aksine, köylerde yaşayanlarda (5 üzerinden 4.1-3.4) oldukça yüksek bulunmuştur.

Şekil 31. Sosyal alanlarda ikamet yerine göre dil kullanımı (Lazca 5'e yakın, Türkçe 1'e yakın)

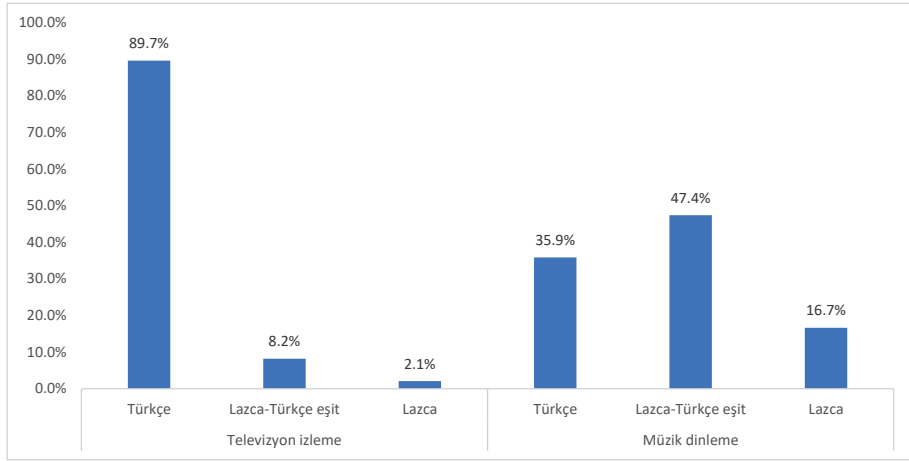
Lazcanın sosyo-demografik faktörlere ilişkin olarak sosyal alanlardaki kullanımı arasındaki korelasyonlar, Pearson'ın Momentler Çarpımı testi ile incelenmiştir. Cinsiyet değişkeninde, Lazcanın hiçbir sosyal alandaki kullanımının cinsiyetle anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu bulunmamıştır. Yaş değişkeni için, katılımcılar yaşlandıkça, Lazcanın kullanımı okul, yerel hizmet birimleri ve resmi devlet kurumları hariç tüm sosyal alanlarda önemli ölçüde artmaktadır. Katılımcıların eğitim düzeyleri arttıkça, yerel ve resmi devlet daireleri dışındaki tüm sosyal alanlardaki Lazca kullanımının azaldığı görülmektedir. Mesleğe gelince, beyaz yakalı katılımcıların okul, yerel hizmet birimleri ve resmi devlet kurumları hariç tüm sosyal alanlarda Lazcayı daha fazla kullandıkları görülmektedir. Son sosyo-demografik faktör, ikamet yerinin, diğer bütün sosyal alanlarla önemli bir düzeyde ilişkili olduğu belirtilmiş ve şehir bağlamlarının daha yüksek Lazca kullanımına sahip olduğu bulunmuştur.

5.3.3 Eğitimde ve Medyada Lazca kullanımı

Anketin ele aldığı diğer bir alan da Lazcanın eğitim, televizyon, müzik, sosyal medya vb. gibi çeşitli medya türleri ve eğitim alanındaki kullanımı ile ilgilidir. Lazcanın akademik durumuyla ilgili olarak, veriler, katılımcıların %97'sinin Lazca üzerine herhangi bir ders almadığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların geriye kalan %3'üne (toplamda 12 kişi) gelince, bu kesim bir Laz kültür enstitüsünde Lazca dersine katıldıklarını ya da okulda seçmeli ders olarak aldıklarını bildirmiştir. Bu 12 kişinin tümü, genç ya da orta yaşlı insanlardır. Eski kuşaktan hiç kimse Lazca üzerine ders almamıştır.

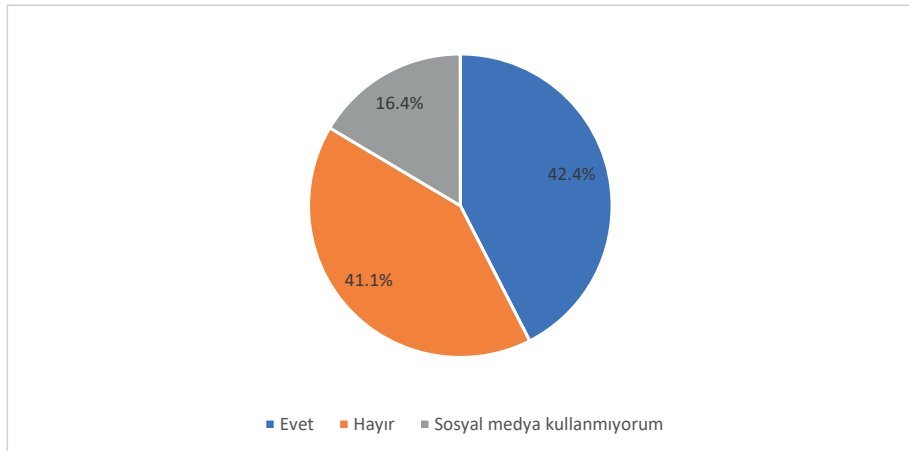
Şekil 32'de görüldüğü gibi, katılımcıların büyük çoğunluğu genelde Türkçe kanalları izlemektedir. Katılımcıların sadece %10'u Laz TV'yi izlemeyi tercih ediyor. Müzikte ise %36'sı Türk müziğini dinlerken, %17'si Laz müziğini dinlemeyi tercih ediyor. Her iki tür müzik dinlediklerini bildiren %47'lik bir grup var. Bu da katılımcıların TV izleme ve müzik dinleme tercihleri sorulduğunda ikisi arasında kayda değer bir fark olduğu anlamına geliyor (Şekil 32). Bunların %90'ı sadece Türk televizyonunu izlediklerini ve marjinal bir yüzde (%10) Laz televizyonu izlediklerini bildirmiştir. Oranlar müzikte daha dengeliydi: ankete katılanların %36'sı Türkçe, %17'si Lazca müzik dinlerken, her iki dilde de müzik dinleyenlerin oranı katılımcıların yarısına yakındır (%47). Bu durum, Laz kanallarını izlemeyi tercih eden katılımcıların oranında %10'da kalırken, müzikte %64'tür. Bu büyük farkın belki de en önemli sebebi internette ara sıra yayın yapmış olan Lazca kanalların dışında Lazca televizyon kanalının olmamasıydı. Lazca radyo istasyonu olmamasına rağmen, internet veya albümler aracılığıyla Lazca müziğe erişimin olması Lazca müziğine ulaşmayı daha kolay kılmıştır.

Şekil 32. TV izlerken ve müzik dinlerken dil tercihi (%)

Sosyal medyada Lazca kullanımı ile ilgili soruya ilişkin (Şekil 33), katılımcıların %42'si Lazca bir içeriği takip ettiğini, %41'i ise etmediğini belirtmiştir. Katılımcıların %16'sı sosyal medyayı hiç kullanmamıştır. Bu sonuçlar, katılımcıların neredeyse yarısının sosyal medyada Lazca tabanlı platformları takip ettiğini, bunun da sosyal medyanın insanların Lazca ile tanışmasında önemli bir rol oynadığını göstermiştir.

Şekil 33. Sosyal medyada Lazca içerik takip etme oranı (%)

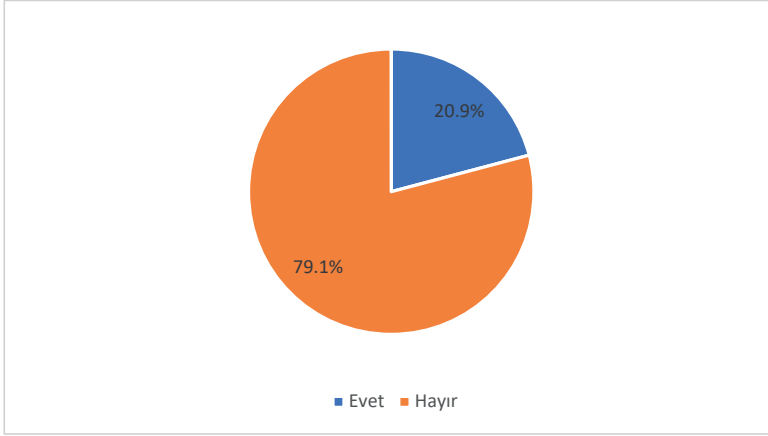
Sosyo-demografik değişkenlerin sosyal medyadaki Lazca kullanım oranlarına etkisinin incelenmesi, sosyal medya kullanımında eğitim, meslek ve ikamet yerinin belirleyici faktörler olduğunu ortaya koymuştur (Tablo 17). Eğitim ve sosyal medya kullanımı arasında pozitif bir ilişki vardır. Eğitim düzeyi arttıkça, Lazca içeriği takip edenlerin oranı da önemli ölçüde artmıştır. Eğitime paralel olarak, bir değişken olarak meslekte de pozitif bir ilişki bulunmuştur. Daha prestijli profesyonel grubu oluşturan beyaz yakalı katılımcılarda, sosyal medya kullanım oranı çok daha yüksektir. Son olarak, ikamet yeri de, sosyal medyadaki Lazca içerik takip edenlerin oranı çift yerleşimi olan katılımcılarda (hem şehirlerde hem de şehir / köy sakinlerinde) sadece köyde yerleşimi olanlara kıyasla daha yüksektir.

Tablo 17. Sosyal medyada Lazca içeriği takip etme oranı (sosyo-demografik değişkenler) (%)

		Sosyal medyada Lazca içeriği olan herhangi bir sayfa takip ediyor musunuz?			
		Evet	Hayır	Hiç sosyal medya kullanmıyorum	
Karadeniz / Marmara	Karadeniz	40.5	38.6	20.8	
	Marmara	45.0	44.5	10.5	
Cinsiyet	Kadın	38.9	41.5	19.7	
	Erkek	46.2	40.7	13.1	
Age	<25	60.8	36.3	2.9	
	26-45	60.8	29.6	9.6	
	> 45	23.8	49.8	26.5	
Eğitim	İlk okul düzeyi	9.8	56.8	33.3	
	Orta okul/ lise düzeyi	47.6	39.2	13.2	
	Üniversite/üzeri	68.2	27.9	3.9	
Meslek	Mavi yaka	29.2	45.7	25.1	
	Beyaz yaka	59.7	31.8	8.5	
	Öğrenci	55.1	42.3	2.6	
İkamet yeri	Şehir/Banliyö	43.2	42.3	14.5	
	Köy	25.0	39.3	35.7	
	Şehir-Köy	44.1	40.1	15.8	
Lazca yeterlik	Düşük	46.8	44.1	9.0	
	Orta	35.0	44.0	21.0	
	İleri	59.8	28.0	12.2	
Toplam		42.4	41.1	16.4	

Lazcanın okumada ne kadar kullanıldığını bulmak için, katılımcıların okumada kullandıkları Lazca miktarı hakkında bilgi vermeleri de istenmiştir. Sonuçlar, %79'unun Lazca herhangi bir kitap veya dergi okumamış olduğunu ortaya çıkardı. Lazca dergiler ya da kitaplar okuduğunu bildirenlerin oranı sadece %21 idi.

Şekil 34. Lazca dergi veya kitap okuma oranı (%)

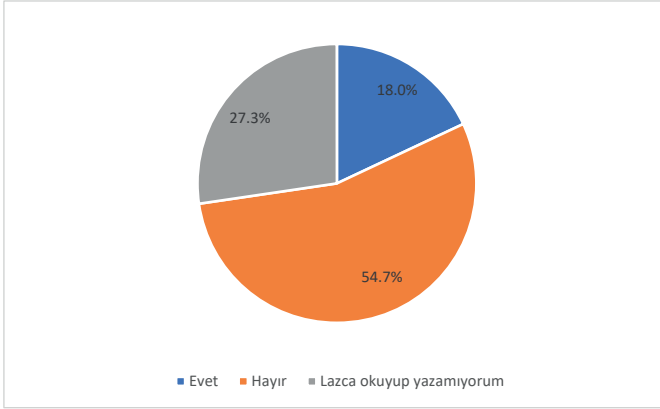
Sosyo-demografik özellikler ile Lazca kitap/dergi okuma arasındaki ilişki kıyaslandığında (Tablo 18), önemli roller oynayan belirleyici faktörler şöyledir: Karadeniz/Marmara, cinsiyet, eğitim, meslek ve dil yeterliği. Lazca bir şeyler okuduğunu bildirenler, Marmara'da (%25) Karadeniz'e kıyasla biraz daha yüksekken (%18); erkek katılımcının kadınlardan daha fazla okuduğu bulunmuştur (erkeklerde %25 ve kadınlarda %17). Yaş faktörü ile ilgili olarak, net bir resmin bulunmamasına rağmen, orta yaş grubunun %33'ü Lazca okuduğunu bildirmiştir ve bu diğer iki gruba göre daha yüksek bir düzeydir. Genel olarak Lazca okumalar ile eğitim, meslek ve Lazca dil yeterliği gibi sosyo-demografik değişkenlerin bazıları arasında pozitif bir korelasyon vardı. Daha önce diğer bölümlerde de bildirildiği üzere, daha yüksek eğitim düzeyinden beyaz yakalılara ve daha yüksek Lazca yeterlik düzeyine sahip olanlara doğru gidildikçe, Lazca kitap ve dergi okuduğunu bildiren katılımcıların oranı artmıştır.

Tablo 18. Lazca dergi veya kitap okuma oranı (%)

		Lazca dergi veya kitap okuyor musunuz?	
		Evet	Hayır
Karadeniz/ Marmara	Karadeniz	17.8	82.2
	Marmara	25.1	74.9
Cinsiyet	Kadın	16.6	83.4
	Erkek	25.3	74.7
Yaş	<25	14.7	85.3
	26-45	32.8	67.2
	> 45	17.0	83.0
Eğitim	İlkokul/altı	9.8	90.2
	Ortaokul/Lise	24.9	75.1
	Üniversite/üzeri	26.4	73.6
Meslek	Mavi yaka	17.7	82.3
	Beyaz yaka	30.2	69.8
	Öğrenci	15.4	84.6
İkamet Yeri	Şehir/Banliyö	23.2	76.8
	Köy	28.6	71.4
	Şehir/Köy	17.3	82.7
Lazca Yeterlik	Düşük	9.9	90.1
	Orta	17.5	82.5
	İleri	46.3	53.7
Toplam		20.9	79.1

Lazcanın yazılı olarak kullanıldığı alanları araştırmak için katılımcılara ayrıca Lazca'yı yazılı olarak ne kadar kullandıkları sorulmuştur. Katılımcıların yarısından fazlası (%55) Lazca'yı yazılı olarak kullanmadıklarını belirtmiştir. Burada olumlu yanıt veren katılımcıların yaklaşık %18'i olmuştur. Bu noktada, bunların %27'sinin Lazca okuryazarlık becerilerinin olmadığını ifade ettikleri belirtilmelidir (Şekil 35).

Şekil 35. Yazılı Lazca kullanım oranı (%)

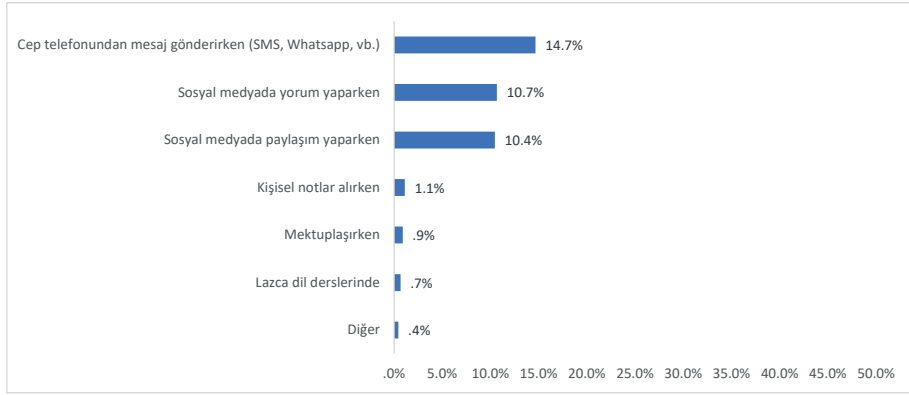
Sosyo-demografik değişkenlerin Lazcanın yazılı olarak kullanımına etkisine ilişkin (Tablo 19), en belirleyici faktörlerin yaş, eğitim, meslek ve Lazca dil yeterliği olduğu bulunmuştur. Lazca kullandığını belirtenlerin oranı en genç ve orta yaş gruplarında birbirine yakın olmasına rağmen (sırasıyla %23 ve %26) bu oran en yaşlı grupta (%11) azalmıştır. Eğitim ve meslek bağımsız değişkenlerine gelince, eğitimdeki artışla ve daha prestijli işlerde, Lazca kullandıklarını bildirenlerin oranı artmıştır. Öte yandan, Lazca yeterlik ve kullanımı arasında pozitif bir ilişki vardır. Lazca seviyesi arttıkça, bunu yazılı olarak kullananların oranının da arttığını görülmüştür.

Tablo 19. Yazılı Lazca kullanım oranı (%)

		Herhangi bir bağlamda yazılı Lazca kullanıyor musunuz?		
		Evet	Hayır	Lazca okuma-yazma becerisi yok
Karadeniz/ Marmara	Karadeniz	16.2	53.7	30.1
	Marmara	20.4	56.0	23.6
Cinsiyet	Kadın	13.1	54.6	32.3
	Erkek	23.1	54.8	22.2
Yaş	<25	23.5	52.9	23.5
	26-45	26.4	56.8	16.8
	> 45	10.8	54.3	35.0
Eğitim	İlkokul-altı	9.1	59.8	31.1
	Ortaokul-Lise	22.8	52.4	24.9
	Üniversite ve üzeri	20.2	52.7	27.1
Meslek	Mavi yaka	14.0	56.8	29.2
	Beyaz yaka	20.9	52.7	26.4
	Öğrenci	25.6	51.3	23.1
İkamet Yeri	Şehir/Banliyö	15.0	55.9	29.1
	Köy	10.7	64.3	25.0
	Şehir-Köy	22.3	52.0	25.7
Lazca yeterlik	Düşük	6.3	49.5	44.1
	Orta	16.0	55.6	28.4
	İleri	40.2	58.5	1.2
Toplam		18.0	54.7	27.3

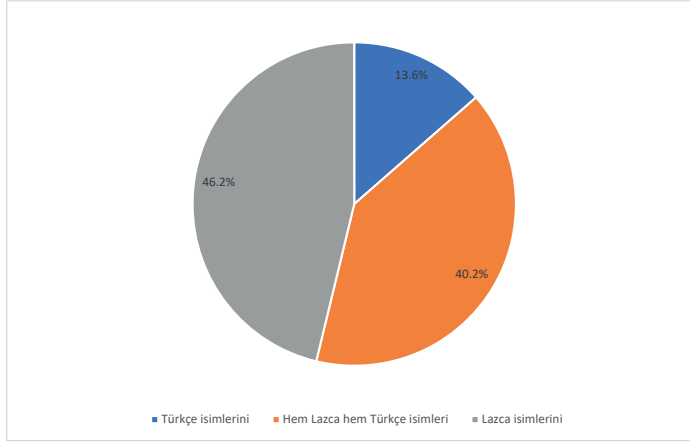
Lazcayı yazılı olarak kullandıklarını belirten katılımcıların %18'ine de hangi bağlamda kullandıkları sorulmuştur (Şekil 36). Bu soruya verilen en yaygın üç cevap (i) Lazcanın cep telefonlarında, (ii) sosyal medya yorumlarında ve (iii) sosyal medya paylaşımlarında kullanımınıdır. Teknolojinin ilerlemesi ile, bu üç cevabın günlük hayatımızın bir parçası olduğunu savunmak mantıklı görünüyor. Bu amaçla, teknolojik cihazlar söz konusu olduğu süreçte, yazılı dilin bu alanlara girdiğine dikkat çekmek önemlidir.

Şekil 36. Yazılı Lazca kullanım oranı (%)

Lazcanın kullanımına ilişkin son alan, coğrafi yerlerin isimleriyle ilgilidir (Şekil 37). Katılımcılara köylerin, şehirlerin veya dağların adlarını hangi dille kullandıkları sorulduğunda, hemen hemen yarısı (%46) Lazca isimlerini kullandıklarını belirtmiştir.

Şekil 37. Coğrafi yer isimlerinde dil kullanımı (%)

Tablo 20’de görüldüğü gibi, bu projede incelenen sosyo-demografik değişkenler arasında, bölge, eğitim, ikamet yeri ve Lazca dil yeterliği Lazcanın kullanımında belirleyici faktörler olarak ortaya çıkmıştır. Karadeniz’de yer isimleri için Lazca isimleri veya hem Lazca hem de Türkçe isimleri kullananların oranı %96 iken, bu oran Marmara’da %74 idi. Yaş değişkeni ile ilgili diğer soruların bulgularının aksine, daha genç katılımcılara doğru gidildikçe Lazca isimlerin kullanımında önemli bir azalma olmadığı görülmüştür. Eğitim seviyesi arttıkça ise Lazca isimlerini kullanma oranı azalmıştır. Meslek bağımsız değişkenine bakıldığında, sadece Lazca ve hem Lazca hem de Türkçe kullanımında bir fark yoktu. İkamet yeri ve Lazca dil yeterliğine gelince, daha önce bildirilen bulgulara paralel olarak, kırsal alanlarda ve köylerde ve Lazca yeterlik arttıkça, Lazca isimlerinin kullanımının da önemli ölçüde arttığı görülmüştür.

Tablo 20. Coğrafi yer isimlerinde kullanılan dil (%)

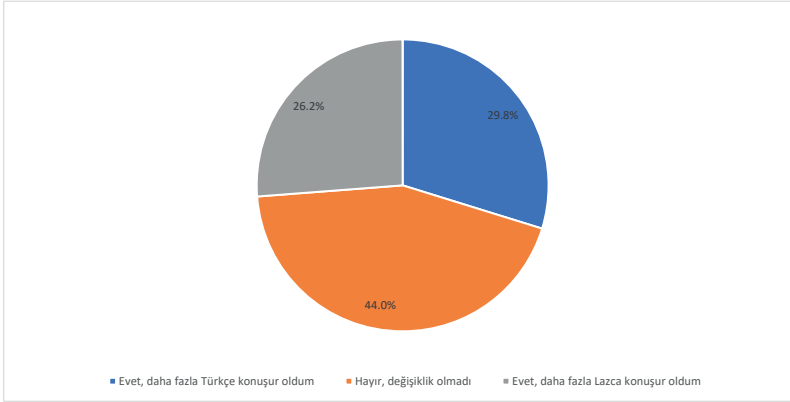
		Köyleri, şehirleri ve dağları hangi dilde adlandırıyorsunuz? Onların Lazca ¹ mı yoksa Türkçe isimlerini mi kullanıyorsunuz?		
		Türkçe isimlerini	Hem Lazca hem Türkçe isimleri	Lazca isimlerini
Karadeniz /Marmara	Karadeniz	4.2	42.9	52.9
	Marmara	26.2	36.6	37.2
Cinsiyet	Kadın	14.4	43.2	42.4
	Erkek	12.7	37.1	50.2
Yaş	<25	18.6	38.2	43.1
	26-45	12.8	40.8	46.4
	> 45	11.7	40.8	47.5
Eğitim	İlkokul-altı	9.8	25.8	64.4
	Ortaokul/Lise	13.2	48.1	38.6
	Üniversite/üzeri	17.8	43.4	38.8
Meslek	Mavi yaka	12.3	35.8	51.9
	Beyaz yaka	12.4	50.4	37.2
	Öğrenci	19.2	37.2	43.6
İkamet Yeri	Şehir/Banliyö	25.0	41.4	33.6
	Köy	3.6	25.0	71.4
	Şehir/Köy	2.5	41.1	56.4
Lazca yeterlik	Düşük	27.0	40.5	32.4
	Orta	9.3	41.2	49.4
	İleri	8.5	36.6	54.9
Toplam		13.6	40.2	46.2

¹ Burada Lazca "isim" ibaresi yer isimlerinin, kökeninin Lazca olup olmamasına bakılmaksızın, orijinal hallerinin kullanılıp kullanılmadığıyla ilgilidir.

5.3.4 Lazca sözel dil becerilerindeki değişiklikler

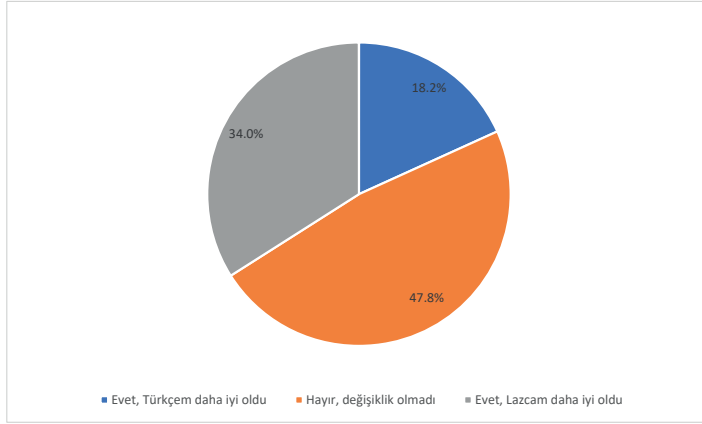
Katılımcılara, hayatlarında Lazca kullanma oranının çocukluklarından beri değişip değişmediği de sorulmuştur (Şekil 38). Katılımcıların %44'ü değişiklik bildirmemişken, %30'u zaman içinde daha fazla Türkçe ve %26'sı daha fazla Lazca kullanmaya başladıklarını belirtmiştir. Bu bulgular katılımcıların yarısından fazlasında (%56) dil kullanımında değişiklikler olduğunu göstermiştir.

Şekil 38. Çocukluktan beri Lazca sözlü dil becerilerindeki değişiklikler (%)

Katılımcılara ayrıca Lazca'yı konuşma ve anlama yeteneklerinde herhangi bir değişiklik gözlemleyip gözlemedikleri sorulmuştur (Şekil 39). Ankete katılanların yaklaşık yarısı (%48) hiçbir değişiklik olmadığını, %34'ü Lazcalarının ve %18'i Türkçelerinin daha iyi olduğunu belirtmiştir.

Şekil 39. Çocukluktan beri Lazca sözel ve anlama becerilerindeki değişiklikler (%)

Lazca sözel becerilere ilişkin sosyo-demografik değişkenler incelendiğinde (Tablo 21), sonuçlar zaman içinde Türkçe becerilerinde daha fazla yeterlik ve iyileşme belirtenlerin oranının Karadeniz bölgesinde (%31 ve %22), Marmara bölgesindekinden (%29 ve %13) daha yüksek olduğunu göstermiştir. Tabi ki, Marmara'daki Türkçe kullanım oranı Lazca kullanımından oldukça yüksektir. Bu iki mesele ile ilgili olarak cinsiyetin de belirleyici bir faktör olduğu unutulmamalıdır. Her iki soruda da, daha fazla Türkçe kullanmaya başlayan ve zaman içinde Lazca'yı geliştiren katılımcıların oranı erkeklerde (%35 ve %23) kadınlardan anlamlı olarak daha yüksekti (%24 ve %13). Dolayısıyla, erkeklerin hayatlarında zamanla Türkçenin daha fazla yer edinmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Benzer bir tablo, eğitim, meslek ve ikamet yeri gibi diğer değişkenlerde de bulunmuştur. Diğer bir deyişle, eğitim düzeyi arttıkça, katılımcıların meslekleri beyaz yakalı işlere doğru değişmiş, yerleşim alanları daha fazla kentsel yerleşime taşınmış ve sonunda Lazca kullanımı ve yeterliği de artmış gibi görünmektedir. Ancak, bu aslında bu insanların çoğunda çocukluk çağlarında baskın olan dilin Türkçe olduğunu ve Lazcanın zamanla yaşamlarında yer edindiğini göstermiştir.

Tablo 21. Çocukluktan beri Lazca sözlü dil becerilerindeki değişiklikler (%)

		Lazca konuşma becerilerinizin oranı çocukluğunuzdan beri değişti mi?			Çocukluğunuzdan beri Lazca konuşma ve anlama yetkinliğinizde herhangi bir değişiklik oldu mu?		
		Evet, daha çok Türkçe konuşmaya eğilimliyim	Değişiklik olmadı	Evet, daha çok Lazca konuşmaya eğilimliyim.	Evet, Türkçem gelişti	Değişiklik olmadı	Evet Lazcam gelişti
Karadeniz / Marmara	Karadeniz	30.5	49.4	20.1	22.4	52.5	25.1
	Marmara	28.8	36.6	34.6	12.6	41.4	46.1
Cinsiyet	Kadın	24	43.7	32.3	13.1	45.9	41
	Erkek	35.7	44.3	19.9	23.5	49.8	26.7
Yaş	<25	20.6	39.2	40.2	17.6	35.3	47.1
	26-45	26.4	44	29.6	14.4	44.8	40.8
	> 45	35.9	46.2	17.9	20.6	55.2	24.2
Eğitim	İlkokul/altı	26.5	57.6	15.9	16.7	65.9	17.4
	Ortaokul/Lise	34.9	38.1	27	20.6	41.3	38.1
	Üniversite/üzeri	25.6	38.8	35.7	16.3	38.8	45
Meslek	Mavi yaka	31.3	49.4	19.3	19.3	55.6	25.1
	Beyaz yaka	34.9	36.4	28.7	18.6	38.8	42.6
	Öğrenci	16.7	39.7	43.6	14.1	38.5	47.4
İkamet Yeri	Şehir/Banlıyö	27.3	40	32.7	15	41.4	43.6
	Köy	35.7	53.6	10.7	28.6	42.9	28.6
	Şehir/Köy	31.7	47	21.3	20.3	55.4	24.3
Toplam		29.8	44	26.2	18.2	47.8	34

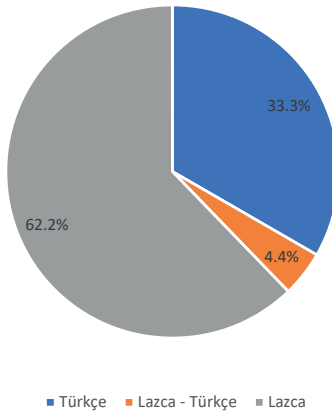
5.4. Laz Topluluğunda Lazcaya Yönelik İnanç ve Tutumlar

Dil yaşarlığı genel olarak dilin kendi kullanımı tarafından belirlenirken, bir topluluk içindeki dil kullanımı, çeşitli sosyo-politik faktörlerle birlikte dile yönelik tutum ve inanışlar tarafından belirlenir. Dil yaşarlığı, dil topluluğunun dilin kullanımını çeşitli alanlarda nasıl değerlendirdiğini şekillendirir. Dil kullanımına yönelik olumlu tutumları olan topluluklar, kendi canlılıklarını korumak için dillerini kullanmaya devam ederken, olumsuz tutumları olan topluluklar, toplumdaki statülerini aşamalı olarak kaybederler. Bu bölüm, dil korunması için çok önemli olan şu konuları inceliyor: (i) Laz topluluğunun Lazcanın kullanımına yönelik tutumları; (ii) katılımcıların ana dil anlayışı ve ana dili kullanma motivasyonuna ilişkin algıları, (iii) Lazcanın günlük kullanımına, dil kaybına ve Lazcanın korunmasına yönelik tutumları ve (iv) Lazcanın hatırlatıcıları.

5.4.1 Ana Dilin Algılanışı

Lazcanın kişiliklerindeki statüsünü ve algısını tanımlamak için, katılımcılardan ana dillerini belirtmeleri istenmiştir. Bu soruyu katılımcıların %62'si Lazca, %33'ü Türkçe, %4'ü Lazca ve Türkçe olarak yanıtlamıştır (Şekil 40).

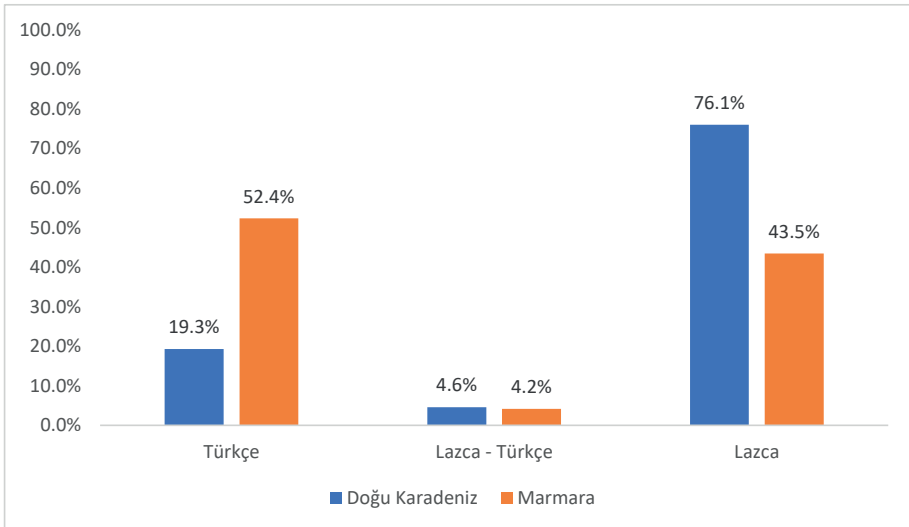
Şekil 40. Anadil algısı (%)

Genel resim dışında, katılımcıların cevapları bazı faktörlere bağlı gibi görünmektedir. Örneğin, Şekil 40'da görüldüğü gibi, iki bölgeden elde edilen verilerin karşılaştırılması, ana dili Lazca olan insanların, Karadeniz bölgesindeki %76'lık oranına kıyasla Marmara'da %43 ile bunun çok altında kalmıştır. Öte yandan, Marmara'da ana dilinin Türkçe olduğunu belirtenlerin oranı (%52), Karadeniz bölgesinde neredeyse 4 katına (%19) ulaşmıştır. Ayrıca, bu iki bölgeyi karşılaştıran bağımsız örneklem t-testi, Lazca'yı ana dili olarak algılayan katılımcıların sayısının, Karadeniz bölgesinde Marmara bölgesinden önemli ölçüde daha yüksek olduğunu göstermektedir, $t(359) = 7.60$, $p < .05$, iki kuyruklu (serbestlik derecesi 448'den 359'a ayarlandı).

Bu farklılık kısmen Marmara bölgesindeki Laz topluluklarının düşük dil yeterlik seviyesiyle açıklanabilir. Yani, Karadeniz'deki Lazca, kimlik algısına katkıda bulunan temel bir unsur iken, Marmara topluluğunda bu önemli rolünü kaybetmiş görünüyor.

Şekil 41. Anadilin Karadeniz'de vs. Marmara'da algılanışı (%)

Verilerin analizinde cinsiyet dışındaki tüm sosyo-demografik değişkenlerin ana dil algısı üzerinde bir etkisi olduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 22). Örneğin, artan yaşla birlikte, ana dili olarak

Lazca'yı ilan edenlerin oranlarında önemli bir artış vardı. 25 yaş ve altı katılımcıların sadece %42'si Lazcanın ana dili olduğunu belirtirken, bu oran 26-45 yaş grubunda %56'ya, 46 ve üzeri yaş grubundakilerde %74'e ulaştı.

Ancak eğitim ile Lazcanın ana dil olarak algılanması arasında olumsuz bir ilişki vardı. Eğitim seviyesi arttıkça Lazca'yı ana dili olarak belirtenlerin oranı azaldı. Daha az eğitim görmüş grupta bu oran %86 ile oldukça yüksek iken, en yüksek eğitim düzeyine sahip grupta bu oran neredeyse yarı yarıya azalmış ve %48'e ulaşmıştır. Benzer gerekçelerle, katılımcıların meslekleri de ana dilin algılanmasında eğitim seviyesiyle paralellik gösterir. Yani, genellikle fiziksel güce dayanan mavi yakalı işlerde, Lazcanın ana dil olarak algılanışı %72'ye kadar çıkarken, beyaz yakalı işlerde bu oran %55'e düşmüştür.

Araştırmada başka bir belirleyici faktör ikamet yeri idi. Kentlerdeki ve banliyö bölgelerindeki ana dil algısı az çok benzer ve hemen hemen Lazca ve Türkçe arasında (%48 ve %49) eşit iken, bu algı köylerde tamamen farklıydı ve katılımcıların %85'i Lazcanın ana dili olduğunu belirtti. İki yerde ikamet edenlerin de (hem şehirde hem köyde) geçiş aşamasında oldukları görüldü.

Ana dili kullanmanın ardındaki motivasyon faktörlerini ortaya çıkarmak için katılımcılara ana dillerini bilmeleri hakkında ne düşündükleri soruldu (Şekil 42).

Katılımcıların büyük çoğunluğu (%92) ana dillerini bilmenin önemli olduğunu belirtirken, %8'i ana dilini bilmenin ya da bilmenin bir fark yaratmayacağını belirtmiştir. Son olarak, küçük bir kısım (%0.4) ana dilin bilinmesinin önemli olmadığını beyan etmiştir. Katılımcılara ayrıca çocuklarının Lazca öğrenmesiyle ilgili tutumları soruldu. Çocuklarının Lazca'yı öğrenmesini isteyenler %84 iken, çocuklarının bilmesini istemeyenlerin oranı %4'tü. Herhangi bir tercih beyan etmeyenlerin oranı ise %7'dir.

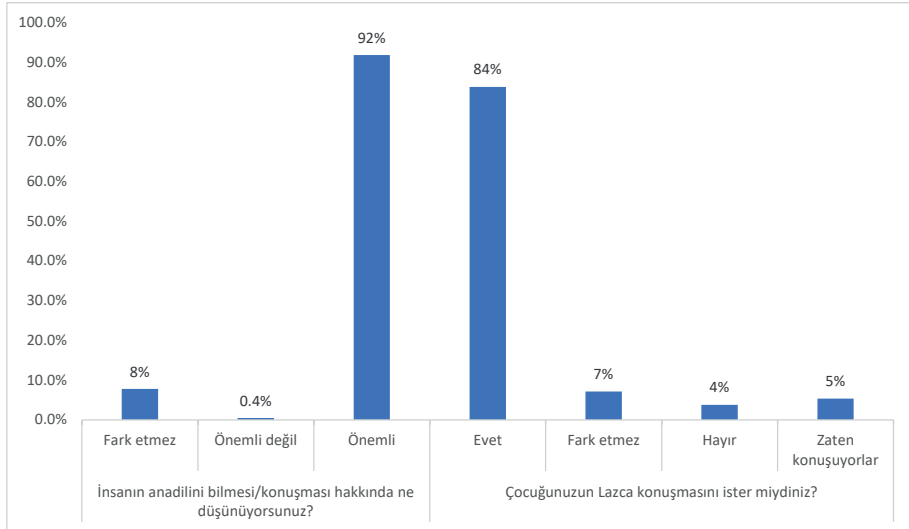
Tablo 22. Sosyo-demografik faktörlere göre anadilin algılanışı (%)

		Ana Dil		
		Türkçe	Lazca-Türkçe	Lazca
Karadeniz / Marmara	Karadeniz	19.3	4.6	76.1
	Marmara	52.4	4.2	43.5
Cinsiyet	Kadın	36.2	5.2	58.5
	Erkek	30.3	3.6	66.1
Yaş	<25	52.9	4.9	42.2
	26-45	36.0	7.2	56.8
	> 45	22.9	2.7	74.4
Eğitim	İlkokul-aşağısı	10.6	3.0	86.4
	Ortaokul-Lise	39.2	5.8	55.0
	Üniversite-yukarısı	48.1	3.9	48.1
Meslek	Mavi yakalı	23.0	4.9	72.0
	Beyaz yakalı	41.1	3.1	55.8
	Öğrenci	52.6	5.1	42.3
İkamet yeri	Şehir/Banliyö	48.2	2.7	49.1
	Köy	10.7	3.6	85.7
	Şehir-Köy	20.3	6.4	73.3
Lazca yeterlik	Düşük	65.8	2.7	31.5
	Orta	23.7	5.8	70.4
	Yetkin	19.5	2.4	78.0
Toplam		33.3	4.4	62.2

Bu iki soruya verilen cevaplar göz önünde bulundurulduğunda, katılımcıların çoğunun (%92) ana dili öğrenmenin önemli olduğunu düşündüğü ortaya çıkmıştır. Çocuklarının Lazcaı öğrenmeleri konusunda ise, küçük bir azalma olmasına rağmen, Lazcaı tercih edenlerin oranı hala yüksekti (%89).

Benzer şekilde, yukarıda da belirtildiği gibi, ana dilini konuşmanın önemli olmadığını ifade eden katılımcıların oranı sadece %0.4 iken, çocuklarının Lazca konuşmasını istemeyenlerin oranı %4 civarındadır. Bu sonuçlar genel anlamda ana dile karşı tutumun çok olumlu olduğunu göstermiştir. Fakat Lazcanın kuşaklar boyunca aktarılmasıyla ilgili olarak, katılımcıların yaklaşık% 3'ü fikrini değiştirmiştir.⁶

Şekil 42. Anadil kullanma motivasyonu (%)

Ana dili bilmeye yönelik tutumlar ve sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişki incelendiğinde (Tablo 23), cinsiyet ve

⁶ Burada, çocuklarının Lazcaı öğrenmesini tercih eden ve çocuklarının Lazcaı zaten bildiklerini ifade eden iki grup, her ikisinin de Lazcaya karşı olumlu tutumları olduğu için, bir grup olarak kategorize edildiğini belirtmek gerekir.

meslek dışında, diğer tüm bağımsız değişkenlerin farklı oranlarda belirleyici olduğu bulunmuştur. Örneğin, Karadeniz ve Marmara bölgelerinden elde edilen sonuçların karşılaştırılması, Lazcanın önemli olduğunu düşünen katılımcıların oranının %94 ile Marmara'da %90 oranıyla Karadeniz Bölgesi'nden daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Yaşın göz önüne alındığı sonuçlar, ana dili bilmenin önemli olduğunu düşünenlerin yüzdesinin 26-45 yaş grubunda en düşük (%88), 25 ve altında olanlarda %92 ve 46 yaş ve üzeri grupta %94'e yakın olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlar, daha yaşlı ve genç gruplarda ana dile karşı olumlu tutumların arttığını gösterirken, iş yaşamına daha entegre olmuş orta yaş grupta nispeten bir düşüş görülmüştür.

Eğitimin belirleyici bir faktör olmadığı tespit edilirken, üniversite mezunları arasında Lazcanın önemli olduğunu ifade edenlerin oranının %90'a kadar arttığı görülmüştür. Benzer şekilde, "fark etmez" diyenlerin oranı %9 ve "önemli değil" diyenler de %0,8 civarındaydı. Yerleşim yeri belirleyici bir faktör olmasa da, şehirde yaşayanlarda ana dili bilmenin önemli olduğunu düşünenlerin oranı (93%), köyde yaşayanlara göre (% 90.6) biraz daha yüksekti.

Bağımsız değişkenler arasında en belirleyici faktörler şüphesiz anadil ve Lazcadaki dilsel yeterlikti. Lazca bilgisini "önemli" olarak belirten katılımcıların yüzdesi %94'tü. Bu oran, ana dilini Türkçe olarak belirtenlerden de (%90), ana dilini hem Lazca hem Türkçe olarak belirtenlerden de (%89) daha fazladır. Lazca yeterlik düzeyi ile ana dili bilmek ya da konuşmak için verilen önem arasında pozitif bir ilişki vardı. Başka bir deyişle, Lazcada en düşük yetkinlik seviyesine sahip katılımcılardan sorularda Lazca bilgisine "önemli" olarak cevap verenlerin oranı %88'di. Bu oran, orta seviyedeki Lazca öğrenenlerde %92'ye ve ileri seviyede Lazca bilenlerde %95'e yükseldi. Benzer gerekçelerle, Lazca yeterliği arttıkça aynı soruya "fark etmez" ya da "önemli değil" diyenlerin oranı azalmıştır. Özetle, bu sonuçlar Lazcada ileri seviyede olan konuşmacıların ana dillerini bilmeye ve konuşmaya daha fazla önem verdiklerini ortaya koymuştur.

Tablo 23. Anadilin kullanımı ile ilgili görüşler (%)

		İnsanın ana dilini bilmesi/ konuşması hakkındaki ne düşünüyorsunuz?		
		Fark etmez	Önemli değil	Önemli
Karadeniz / Marmara	Karadeniz	10.0	0.0	90.0
	Marmara	4.7	1.0	94.2
Cinsiyet	Kadın	8.3	0.0	91.7
	Erkek	7.2	.9	91.9
Yaş	<25	6.9	1.0	92.2
	26-45	11.2	.8	88.0
	> 45	6.3	0.0	93.7
Eğitim	İlkokul-altı	7.6	0.0	92.4
	Ortaokul- Lise	6.9	.5	92.6
	Üniversite-üzeri	9.3	.8	89.9
Meslek	Mavi yakalı	8.2	0.0	91.8
	Beyaz yakalı	7.8	.8	91.5
	Öğrenci	6.4	1.3	92.3
İkamet yeri	Şehir/Banliyö	5.9	.9	93.2
	Köy	10.7	0.0	89.3
	Şehir-Köy	9.4	0.0	90.6
Ana dil	Türkçe	10.0	1.3	88.7
	Lazca - Türkçe	10.0	0.0	90.0
	Lazca	6.4	0.0	93.6
Lazca yeterlik	Düşük	10.8	.9	88.3
	Orta	7.4	.4	92.2
	İleri	4.9	0.0	95.1
Toplam		7.8	.4	91.8

Bunlara ek olarak, katılımcılara çocuklarının Lazca öğrenmesiyle ilgili tutumları hakkında da bir soru sorulmuştur. Tablo 24'te görüldüğü gibi, katılımcıların %84'ü için, çocuklarının Lazca öğrenmesi ve konuşması önemli, %4'ü için önemli değil, %7'si için çocuklarının Lazca öğrenmesi/konuşması çok önemli değildi ve son olarak, %5'i çocukları yetkin Lazca konuşmacıları/kullanıcıları olduğu için bu soruyu doğrudan yanıtlamadı. Genel olarak, Lazcanın genç kuşaklara aktarılmasının Lazca konuşan topluluk üyelerinin büyük çoğunluğu için önemli olduğu görüldü.

Bu soru, bu projede ele alınan tüm sosyo-demografik değişkenler açısından incelendiğinde, aşağıdaki faktörler çalışmada belirleyici olarak bulunmuştur: Karadeniz/Marmara bölgesi, yaş, eğitim durumu, meslek, ikamet yeri, anadil ve Lazca yeterlik. Bu soruda “zaten konuşuyor” seçeneğini seçen katılımcıların çoğunun olumlu bir tutum sergilediği ve “evet, Lazca önemli” seçeneğini tercih edeceği varsayımı üzerine, “zaten konuşur” seçeneği olumlu yanıtları düşürecektir. Bu nedenle, bu soruya verilen “fark etmez” veya “hayır” yanıtlarını incelemek daha iyi olacaktır. Karadeniz ve Marmara bölgeleri arasındaki büyük farklardan biri de “zaten konuşuyor” seçeneğidir. Bu oran Marmara'da %1 ile sınırlıdır ve Karadeniz bölgesinde %8,5'tir. Bu bulgular Lazcanın çocuklara Karadeniz bölgesinde daha yüksek oranda aktarıldığı görüşünü desteklemektedir. Her iki bölgedeki katılımcıların tutumları karşılaştırıldığında, Karadeniz'de “fark etmez” ve “hayır” cevabı veren katılımcıların oranı %11 ve %5 olup, Marmara'da bulunan oranların çok ötesinde yükselmiştir (%2 ve %2.6). Aslında, bu oranlar, Marmara bölgesindeki Laz topluluğunun Lazcanın kullanımına karşı daha olumlu tutumlara sahip olduğunu gösteriyor denebilir.

Yaş değişkenine gelindiğinde, yaş daha düşük olduğu zaman, “hayır” ve “fark etmez” olarak verilen cevaplarda azalma olduğu bulunmuştur. Bu soruya “hayır” ve “fark etmez” yanıtı veren katılımcıların oranı en yaşlı grupta %9 iken, orta yaşlı grupta %7'dir. İlginç bir şekilde, en genç grupta oran %18'e yükselmiştir.

Sonuçlar ayrıca, eğitim seviyesinin çocukların Lazca öğrenmesine yönelik tutumların üzerinde çok az bir etkisi olduğunu

göstermiştir. “Fark etmez” veya “hayır” seçeneklerini tercih edenlerin oranı, sırasıyla, en düşük eğitim düzeyine sahip grupta %10 ve %3; orta derecedeki öğretimde %6 ve %5, en yüksek eğitim grubunda %5,5 ve %3’tür. Bu oranların incelenmesi, genel olarak eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte, kayıtsız ve olumsuz tutumlu katılımcıların oranının azalmış olabileceğini düşündürmektedir. Öte yandan, orta derecede eğitime sahip gruplar, en iyi eğitilmiş gruptan daha yüksek oranlarla bir istisna oldular.

Veriler katılımcıların meslekleri açısından incelendiğinde, ebeveynleri mavi yakalı işlere sahip olan çocuklar (%9), ebeveynleri beyaz yakalı işlere sahip olanlara göre (%1.6) Lazcada daha ileri bir yeterliğe sahipti. Tutumlarında kararsız olan insanların oranı beyaz yakalı işlerde (%2), mavi yakalı işlerde (%8) olanlara göre daha yüksekti; beyaz yakalı işlerde çalışan insanların olumsuz tutumlarının oranı %5 daha yüksekti.

İkamet yerinin de Lazca yeterlik üzerinde etkisi vardı. Karadeniz’de çocuklarının Lazca bilgisine sahip olduğunu ifade eden katılımcıların oranı (%11), Marmara bölgesinde yaşayanlarından (%4) 3 kat daha yüksekti . Buna karşılık, köylerdeki kararsız katılımcıların oranı (%7), kentsel alanlardakinden (%3,6) iki kat daha fazladır. Köylerde nispeten çok sayıda kararsız katılımcıya rağmen, Lazcaya karşı tamamen olumsuz tutumları olan katılımcı yoktu. Kentsel bölgelerinde, çocuklarının Lazca konuşmasını istemeyen katılımcıların oranı %3 civarındaydı. Bu kişilerin daha güçlü olumsuz tutumlara sahip olmasının nedeni, bu insanların dil sorunlarıyla karşılaştıkları daha karışık topluluklardaki deneyimlerinden kaynaklanıyor olabilir.

Katılımcıların anadile olan tutumları ile bağlantılı olarak, anadili Lazca olan katılımcıların %7.5’i “fark etmez” ve %’si “hayır” dedi. Ana dillerinin Türkçe olduğunu ifade edenlerde, bu oranlar “fark etmez” seçeneğinde %5’e düşerken, “hayır” seçeneğinde ise %8’e yükseldiği görüldü. Bu, anadilinin Türkçe olduğunu belirtenlerin, çocuklarının Lazca bilmesine ilişkin diğer gruplardan daha olumsuz bir tutuma sahip olduklarını göstermektedir. Anadilini Lazca-Türkçe olarak belirten 5 kişiden 1’i kararsızken, geri kalanı

çocuklarının Lazca konuşmasını istediklerini ifade etti.

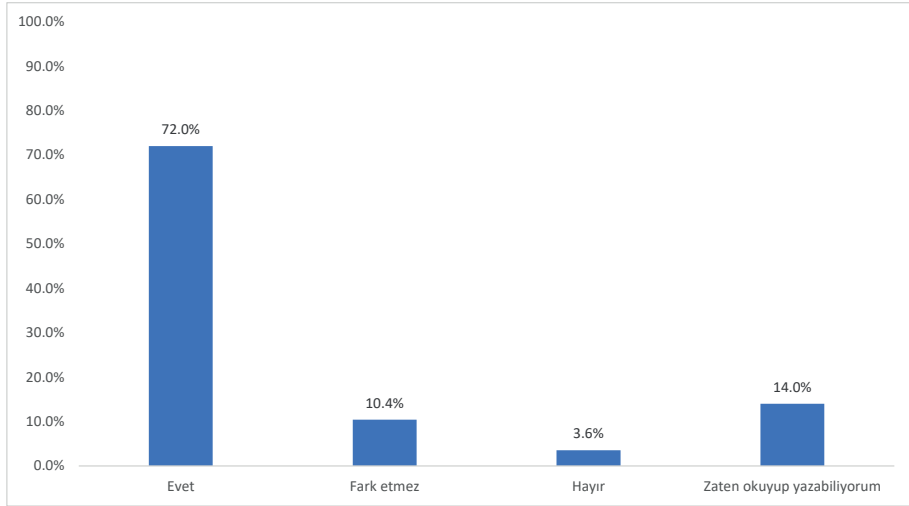
Bu sonuçlar, Lazcada dil yeterliğinin, katılımcıların çocuklarının Lazca bilmesine yönelik tutumlarını etkileyen en önemli değişken olduğunu göstermiştir. Katılımcıların Lazca farkındalığı arttıkça, çocuklarının Lazca bilmesini sorgulayan sorulara “fark etmez” veya “hayır” diyenlerin oranı azaldı. Örneğin, en az yetkin katılımcılarda “hayır” deme oranı %9, orta yeterliğe sahip olanlarda ise %3’tü. En ileri seviyeye sahip grupta, çocuklarının Lazca öğrenmesine karşı olumsuz tutumu olan hiçbir katılımcı yoktu.

Tablo 24. Çocuklarda Lazca öğrenimi (%)

		Çocuğunuzun Lazca konuşmasını ister miydiniz?			
		Evet	Fark etmez	Hayır	Zaten konuşuyorlar
Doğu Karadeniz / Marmara	Doğu Karadeniz	76.1	10.8	4.6	8.5
	Marmara	94.2	2.1	2.6	1.0
Cinsiyet	Kadın	83.0	7.0	4.4	5.7
	Man	84.6	7.2	3.2	5.0
Yaş	< 25 yaş	81.4	6.9	11.8	0.0
	26-45 yaş	91.2	5.6	1.6	1.6
	> 45 yaş	80.7	8.1	1.3	9.9
Eğitim durumu	İlkokul ve altı	74.2	9.8	3.0	12.9
	Ortaokul ve lise	85.7	6.3	4.8	3.2
	Üniversite ve üstü	90.7	5.4	3.1	.8
Meslek	Mavi yaka	81.5	7.8	1.6	9.1
	Beyaz yaka	90.7	4.7	3.1	1.6
	Öğrenci	79.5	9.0	11.5	0.0
İkamet yeri	İlçe	89.5	3.6	3.2	3.6
	Köy	82.1	7.1	0.0	10.7
	İlçe-Köy	77.7	10.9	5.0	6.4
Ana diliniz	Türkçe	86.0	4.7	8.0	1.3
	Lazca - Türkçe	80.0	20.0	0.0	0.0
	Lazca	82.9	7.5	1.8	7.9
Lazca bilme düzeyi	Düşük düzey	75.7	13.5	9.0	1.8
	Orta düzey	84.8	6.2	2.7	6.2
	İyi düzey	91.5	1.2	0.0	7.3
Toplam		83.8	7.1	3.8	5.3

5.4.2. Lazcanın Sözlü ve Yazılı Dilde Kullanılmasına Yönelik Algılar Daha önce tartışıldığı gibi, Lazca, yazılı formları toplulukta yaygın olarak kullanılmayan, sözlü olarak aktarılan bir dildir. Bu amaçla Lazcada okuma yazma becerileri oldukça düşüktür. Şekil 43'te gösterildiği gibi, katılımcıların sadece %14'ünün Lazcada okuma ve yazma becerilerinde yetkin olduğu bulundu. Katılımcılara, Lazcanın yazıda kullanılmasına yönelik tutumları sorulduğunda, %72'si olumlu yanıt vermiş, %10'unun okuma-yazma becerilerini geliştirmede hiçbir tercihi bulunmamış ve son olarak, geriye kalan %4'ü "hayır" yanıtını vermiştir.

Şekil 43. Lazca okuryazarlığa yönelik algılar (%)

Lazcada okuryazarlık becerileri ile sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi (Tablo 25) iki topluluk arasında net bir ayırım olduğunu ortaya koymaktadır. Marmara'da yaşayan pek çok insan Lazcada okuma-yazma becerilerine karşı daha olumlu bir tutum sergilemiş ve Lazcada okuryazar olma arzusunu dile getirmiştir.

Yaş faktörü ile ilgili olarak, okuryazar ve okuryazar olmayan

katılımcılar arasında çarpıcı bir fark vardır. Temel fark okuryazar katılımcılar içinde gözlenmiştir. Katılımcıların yaşları gençleştikçe, okuryazarlık konusunda istekleri daha fazlalaşmıştır. Lazca öğrenme ve yazma için 'hayır' diyenlerin oranı orta yaşlı grupta en düşük ve en yaşlı grupta en yüksekti. Lazca okuryazarlığa karşı yüksek oranda olumsuz tutumların sebebi en yaşlı grubun daha düşük okuma-yazma becerilerine sahip olmasıyla açıklanabilir.

Katılımcıların eğitim geçmişine gelince, normal olarak daha eğitilmiş katılımcıların daha yüksek okuryazarlık becerilerine sahip olması beklenirdi. Ancak, sonuçlar bu oranın üniversite mezunlarında ortaokul veya lise diplomasına sahip olanlardan daha düşük olduğunu ortaya koymuştur. Buna karşılık, katılımcıların meslekleri baz alındığında, beyaz yakalı işlere sahip olanlar Lazcada daha yüksek düzeyde okuma yazma becerilerine sahipti. Bu aynı zamanda Lazca için herhangi bir olumsuz tutum bildirmeyen gruptu. Meslek bölümü altında kategorize edilen, nüfusun en genç grubu olan öğrencilerin de, okuma yazma becerilerinin iyi olduğunu görüldü.

Öte yandan yerleşim yeri beklenmedik bir sonuç ortaya çıkardı. Normalde, olanaklara daha fazla erişim sebebiyle şehirlerde ve kentsel alanlarda daha yüksek düzeylerde okuryazarlık becerileri bulmayı beklerken, küçük bölgelerde yaşayanların %25'i Lazcada iyi derecede okuma becerisine sahipti. Grupların tutumları karşılaştırıldığında, köylülerin okuma yazma becerilerine ilişkin kararlarında tek bir "hayır" cevabı bile bulunmamıştır.

Genel olarak, Lazcada daha fazla yeterlik ile, hem okuma-yazma becerilerine karşı tutumlar hem de olumlu tutumlar artmış gibi görünmektedir. Lazcaya iyi derecede hakim olan grupta, katılımcıların yaklaşık %38'i okuma-yazma becerilerine sahipken, kararsız katılımcıların sayısı ve olumsuz tutumlar azaldı.

Tablo 25. Sosyo-demografik özelliklere göre Lazca okuryazarlığa yönelik tutumlar (%)

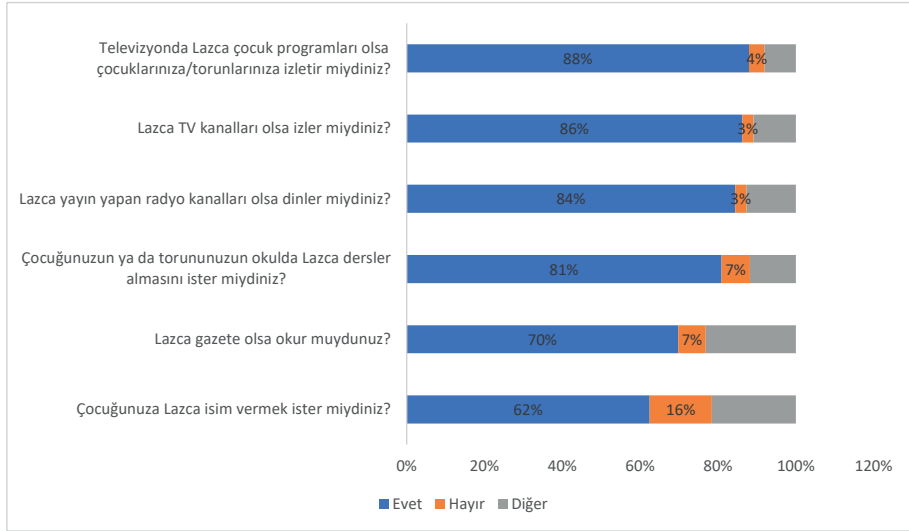
		Lazca'yı okuyup yazmak ister miydiniz?			
		Evet	Fark etmez	Hayır	Zaten okuyup yazabiliyorum
Doğu Karadeniz / Marmara	Doğu Karadeniz	69.9	13.5	3.9	12.7
	Marmara	74.9	6.3	3.1	15.7
Cinsiyet	Kadın	73.8	12.2	3.9	10.0
	Man	70.1	8.6	3.2	18.1
Yaş	< 25 yaş	61.8	6.9	3.9	27.5
	26-45 yaş	72.0	8.0	2.4	17.6
	> 45 yaş	76.7	13.5	4.0	5.8
Eğitim durumu	İlkokul ve altı	72.0	18.2	5.3	4.5
	Ortaokul ve lise	69.3	7.4	2.6	20.6
	Üniversite ve üstü	76.0	7.0	3.1	14.0
Meslek	Mavi yaka	72.8	13.6	3.7	9.9
	Beyaz yaka	76.7	6.2	3.1	14.0
	Öğrenci	61.5	7.7	3.8	26.9
İkamet yeri	İlçe	75.5	8.2	5.5	10.9
	Köy	57.1	17.9	0.0	25.0
	İlçe-Köy	70.3	11.9	2.0	15.8
Ana diliniz	Türkçe	71.3	10.7	4.7	13.3
	Lazca - Türkçe	80.0	15.0	0.0	5.0
	Lazca	71.8	10.0	3.2	15.0
Lazca bilme düzeyi	Düşük düzey	78.4	14.4	4.5	2.7
	Orta düzey	73.2	11.3	4.3	11.3
	İyi düzey	59.8	2.4	0.0	37.8
Toplam	1,00	72.0	10.4	3.6	14.0

Katılımcılara ayrıca Lazcanın günlük yaşamda, televizyonda, radyoda ve medyada genişlemesine yönelik tutumları soruldu. (Şekil 44). Soru, günlük hayatta, değişik bağlamlarda Lazcaya erişimleri olsaydı Lazcayı tercih edip etmeyecekleri, genç kuşaklara okullarda Lazca öğretilmesini isteyip istemeyecekleri, Çocuklarına Lazca isimler verip vermeyecekleriydi. Hayatın her aşamasında Türkçenin baskın doğası göz önüne alındığında, bu sorunun birincil amacı katılımcıların Lazcanın görünürlüğü ve günlük yaşamda daha fazla kullanımını destekleyip desteklemediklerini öğrenmekti. Sonuç, katılımcıların %85'inin televizyonda ve radyoda Lazca kullanımını destekleyeceğini ortaya koydu. Bu oran gazete kullanımında %70'e düştü. Bunun şöyle birçok nedeni olabilir: (i) TV ve radyo yayıncılığında farklı olarak, gazete okumanın doğrudan okuryazarlık becerilerinin gelişimine bağlı olması; (ii) Laz topluluğunun çoğunluğunun kırsal alanlarda yaşamakta ve günlük gazetelere erişimlerinin kısıtlı olması.

Lazcanın okullarda öğretimi ile ilgili soru, aldığı olumlu yanıt oranının televizyon ve radyolarda Lazca yayına verilen olumlu yanıt oranının altında kalsa da, katılımcılar tarafından iyi karşılandı (yaklaşık % 81). Ayrıca, katılımcıların %7'si, resmi eğitimde Lazca öğretme fikrini şiddetle reddetti. Bir açıklama, Laz topluluğunun, Lazcanın baskın dil olan Türkçenin gelişimini engelleyeceği ve nihayetinde çocuklarının okuldaki akademik başarısını etkileyeceği görüşüyle ilişkili olabilir. Lazcanın kullanımına karşı bir başka önemli bulgu, belki de müfredatta Lazcanın varlığından daha çarpıcı olan, ebeveynlerin çocuklarına Lazca isimler koymaya verdiği tepkiyle ilgilidir. Katılımcıların %16'sı bu fikre şiddetle karşı çıktı.

Katılımcıların Lazca isimler kullanma konusunda sahip oldukları olumsuz tutum, ismi kişinin kendi etnik kimliğini açığa çıkarabileceğinden, hissedebilecekleri korku ve potansiyel ayrımcılık ile ilişkilendirilebilir. Etnik isimleri kullanma konusunda önceki yasaklar da katılımcıların yanıtını açıklayabilir. Lazların çoğu için, Laz olmalarının onların Müslüman ve Türk kimliklerinden bağımsız olmadığı da dikkate alınmalıdır. Bu amaçla, orijinal Laz isimlerinin kullanımı, genellikle kimlikle ilgili güdülere sahip olan katılımcıların istenmeyen bir ayrılıkçı hareket yaratma korkusuyla ilişkilendirilebilir.

Şekil 44. Lazca'yı günlük hayatta kullanmayla ilgili görüşler (%)

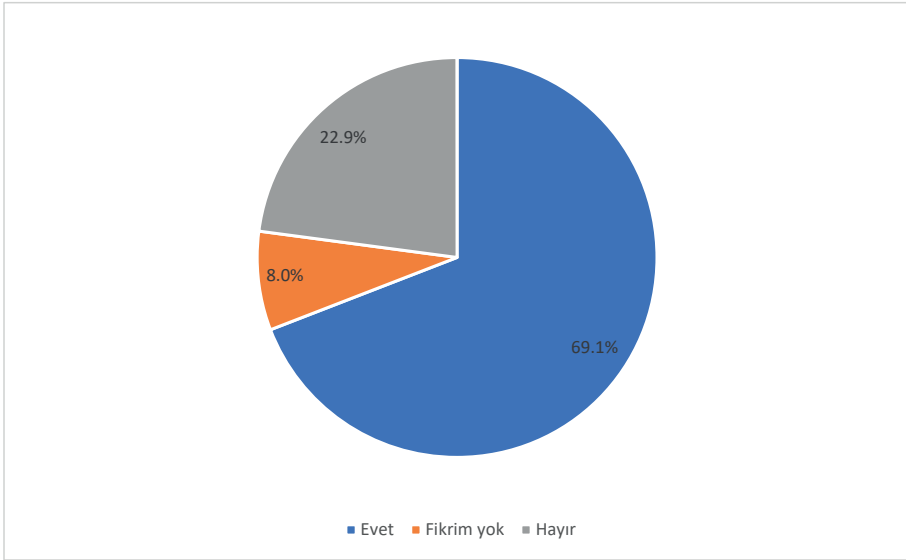

5.4.3 Lazcanın tehlike altındaki durumunu değerlendirme ve Lazcanın korunması

Anket çalışması ayrıca katılımcıların Lazcanın yok olma tehlikesinde olan doğası hakkındaki görüşlerini ve bakış açılarını incelemiştir. Bu bölüm, dilin yok olma tehlikesi ve bunun sosyo-demografik değişkenlerle olan ilişkilerine dair algıların sonuçlarını sunmaktadır.

Lazcanın yok olma tehlikesi altında olup olmadığı sorulduğunda (Şekil 45), katılımcıların yaklaşık %70'i endişelerini dile getirirken, %23'ü Lazcanın yok olma tehlikesi altında olmadığını ve %8'i bu konuyla ilgili herhangi bir görüşünün olmadığını belirtmiştir. Dört kişiden birinden de fazla gibi yüksek bir orandaki katılımcının Lazca'yı dil kaybıyla ilişkilendirmediği düşünüldüğünde, bunun sebebinin Lazca'yı günlük hayatta kullanmaları olduğu söylenebilir.

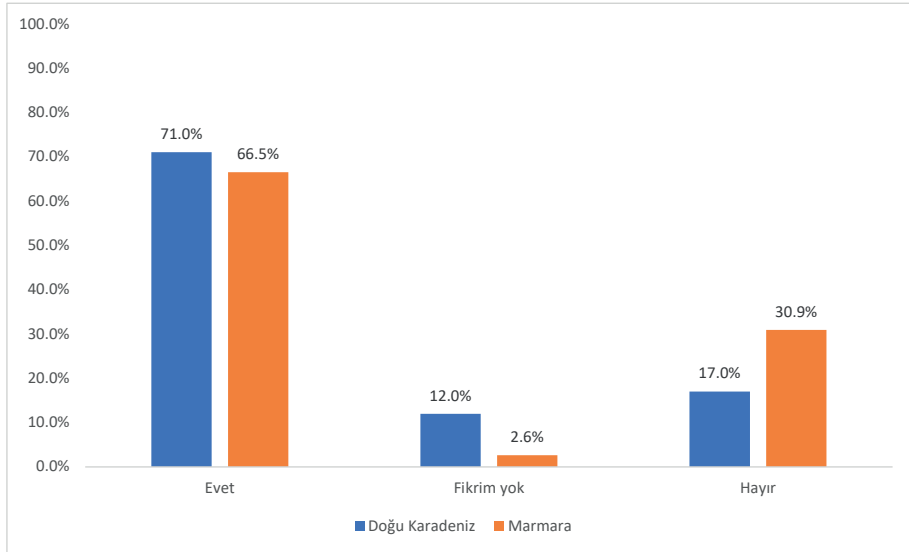
Şekil 45. Dilin yok olma tehlikesi ile ilgili algı (%)

Dil tehlikesi konusuna gelince, iki bölge arasındaki fark kayda değerdi. Karadeniz bölgesinde yaşayanların %71'i Lazcanın tehlike altında olduğunu düşünmüştür. Bu oran Karadeniz'in dışında yaşayanlarda çok daha düşüktü ve katılımcıların sadece %66'sı öyle düşünüyordu. Lazca için hiçbir tehdit hissetmeyenlerde daha çarpıcı bir fark bulundu. Karadeniz'deki katılımcıların sadece %17'si Lazcanın tehlike altında olmadığını düşünürken, bu oran Marmara bölgesindekiler arasında %31'e çıkmıştır. İnsanların dil yeterliği ile Lazcanın tehlike altında bir dil olan statüsüne ilişkin kararları arasında bir çelişki olduğunu bulmak ilgi çekicidir.

Önceki bölümden de hatırlanabileceği gibi, Marmara bölgesinde yaşayanlar hem okuma hem de yazma konusunda Lazcada daha az yetkin olmalarına rağmen, Lazcanın yok olması konusundaki tavırları neredeyse yarı orantılıydı.

Şekil 46. Karadeniz ve Marmara’da dilin yok olma tehlikesinin algılanışı (%)

Tablo 26’da görülebileceği gibi, bu projede incelenen sosyo-demografik değişkenlerin hepsi, cinsiyet, yaş, eğitim, meslek ve Lazcada dil yeterliği, belirleyici faktörler olarak ortaya çıkmıştır.

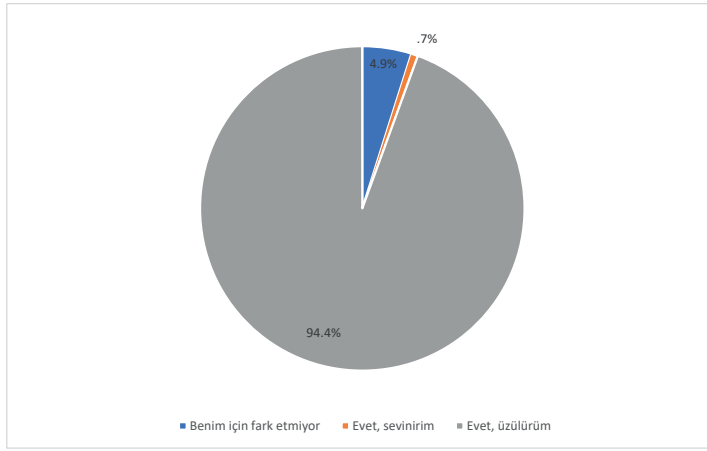
Kadın katılımcıların %64’ü Lazcanın tehlikede olduğunu düşünürken, erkek katılımcıların %74’ü bu şekilde düşünüyordu. Yaş faktörü açısından, yaş ile tehlike algısı arasında negatif bir ilişki vardı. Yaş ilerledikçe, daha az katılımcı Lazcanın tehlike altında olduğunu düşünüyordu. Meslek ve eğitim bağımsız değişkenler olarak incelendiğinde, yok olma kavramı ile ilişkilerinin birbirine paralel olduğu görülmüştür. Eğitim seviyesi ve beyaz yakalı işler arttıkça, Lazca’yı tehlike altındaki bir dil olarak görme de artmıştır.

Tablo 26. Sosyo-demografik özelliklere göre dilin yok olma tehlikesi (%)

		Sizce Lazcanın yok olma tehlikesi var mı?		
		Evet	Fikrim yok	Hayır
Doğu Karadeniz / Marmara	Doğu Karadeniz	71.0	12.0	17.0
	Marmara	66.5	2.6	30.9
Cinsiyet	Kadın	64.2	12.7	23.1
	Man	74.2	3.2	22.6
Yaş	< 25 yaş	80.4	6.9	12.7
	26-45 yaş	74.4	3.2	22.4
	> 45 yaş	61.0	11.2	27.8
Eğitim durumu	İlkokul ve altı	43.9	18.2	37.9
	Ortaokul ve lise	72.5	6.3	21.2
	Üniversite ve üstü	89.9	0.0	10.1
Meslek	Mavi yaka	60.1	10.7	29.2
	Beyaz yaka	79.1	3.9	17.1
	Öğrenci	80.8	6.4	12.8
İkamet yeri	İlçe	65.9	4.5	29.5
	Köy	60.7	25.0	14.3
	İlçe-Köy	73.8	9.4	16.8
Ana diliniz	Türkçe	72.0	4.7	23.3
	Lazca - Türkçe	85.0	0.0	15.0
	Lazca	66.4	10.4	23.2
Lazca bilme düzeyi	Düşük düzey	79.3	5.4	15.3
	Orta düzey	61.9	11.3	26.8
	İyi düzey	78.0	1.2	20.7
Toplam		69.1	8.0	22.9

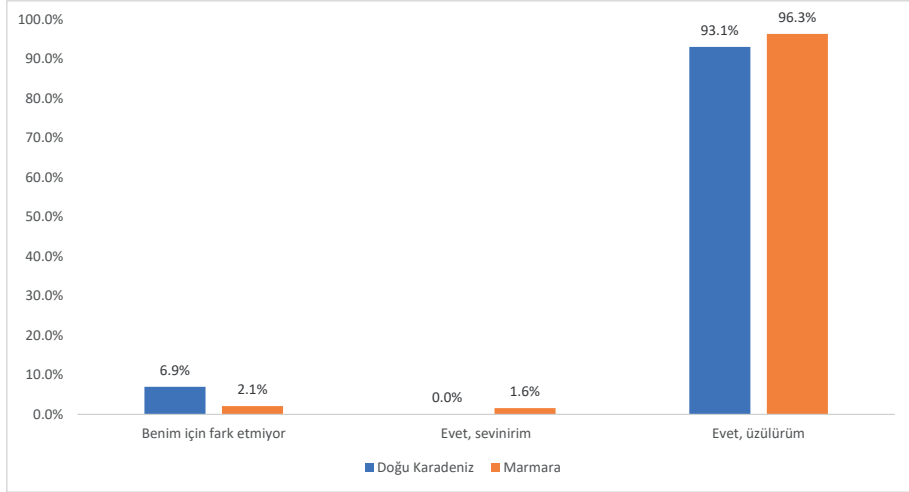
Şekil 47, katılımcıların Lazcanın yok olmasıyla ilgili görüşlerini sunmaktadır. Ezici bir çoğunluk, %94, herhangi bir kayıp durumunda üzüleceklerini dile getirdi. %5 kayıtsız kaldı. Yine de şaşırtıcı bir şekilde, katılımcıların %1'i, Lazcanın kaybolması durumunda mutlu olacaklarını belirtti. Ancak, genel çoğunluk Lazcaya duygusal olarak bağlıydı ve kaybedilirse açık bir şekilde hayal kırıklığına uğrayacaklardı.

Şekil 47. Lazcanın yok olmasına yönelik tutumlar (%)

İki topluluktaki katılımcıların dil kaybı algıları ile ilgili karşılaştırması, Marmara'da (%96) Karadeniz'den (%93) daha fazla insanın Lazcanın belirsiz ve yok olmakta olan doğası hakkında üzüntü duyduklarını ortaya koymuştur. Dil kaybına karşı kayıtsız kalanların yüzdesi Karadeniz bölgesinde Marmara bölgesine göre oldukça daha yüksektir (Marmara'da %2'ye karşılık %7). Marmara'daki insanların daha hassas olması, ana dillerine karşı kültürel ve dilsel bağlanmalara özlem duyma gibi duygusal faktörlerden kaynaklanıyor olabilir.

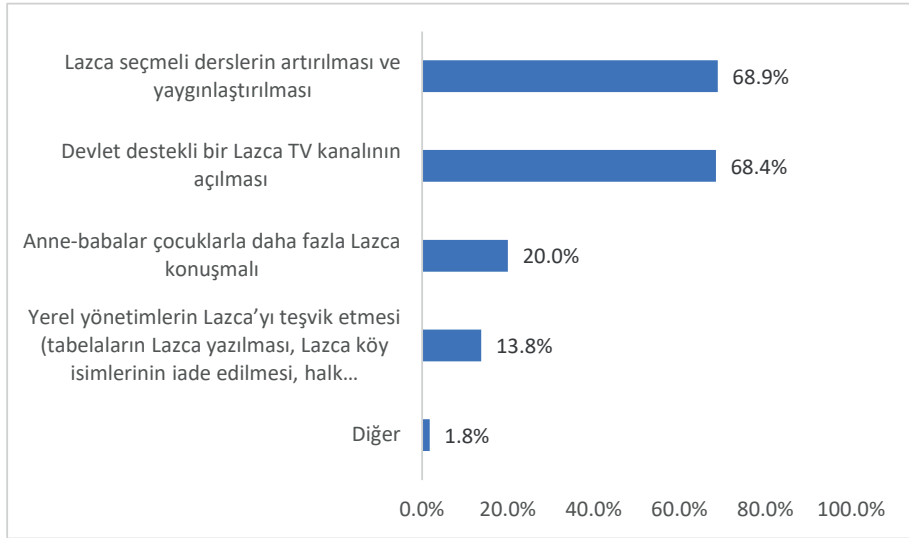
Şekil 48. Karadeniz ve Marmara’da Lazcanın yok olmasına yönelik tutumlar (%)

Lazcanın korunması için (Şekil 49), katılımcıların vurguladığı iki önleyici tedbir: (i) katılımcıların %69’unun desteklediği okullarda seçmeli Laz dersleri ve (ii) katılımcıların %68’inin önerdiği Lazca yayım yapan bir televizyon kanalıdır. Bu iki önerideki ortak payda, Lazcanın eğitim ve medyadaki sınırlı görünürlüğü ile ilgili olabilir. Katılımcıların Lazca’yı bu tür sosyal bağlamlarda kullanma arzusu, daha geniş çevrelerde Lazcanın canlılığına yönelik olumlu tutumlarını yansıtır.

Diğer ölçümler de bu iki önermeyi gündeme getirdi: Katılımcıların %20’si Lazcanın ebeveynler tarafından daha fazla kullanılmasını önerdi; bunların %14’ü, Lazca dilini teşvik etmek için yerel yönetimlerin ve belediye idarelerinin daha fazla katılımını istedi. Lazcanın evde aile üyeleriyle iletişimde daha fazla kullanılmasının Lazcanın canlılığına büyük ölçüde katkıda bulunacağından şüphe yoktur. Kuşaklar arası dil aktarımı bölümünde (Bölüm 3.5.1) ele alındığı gibi, verilerin analizleri, çocuklarına hitap ederken ebeveynlerde Lazca kullanım oranlarının düşük olduğunu göstermiştir. Lazcanın yerel otoriteler tarafından tanıtılmasına yönelik daha fazla çaba, Lazcanın günlük hayatta kullanımını arttırma potansiyeline sahiptir.

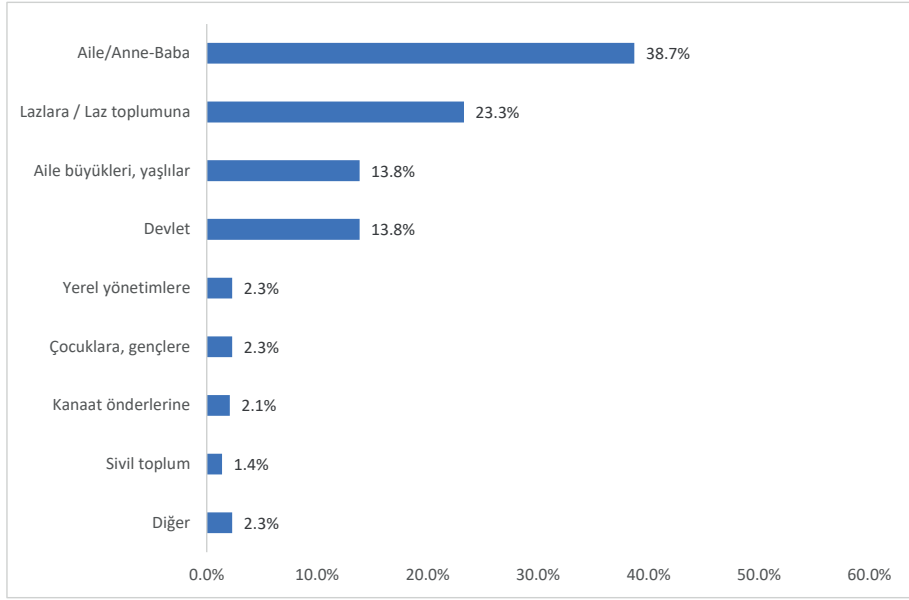
Şekil 49. Lazcanın korunması için önleyici eylemler (%)

Şekil 50'de görülebileceği gibi, katılımcıların Lazcanın korunması için kimin sorumlu olması gerektiği konusundaki tepkiler önceki bölümden biraz farklıydı. Diğerleri arasında, ebeveynlerin sorumluluğu en yüksek orana sahipti (%39). Buna ek olarak, Lazca konuşanlar ve Laz topluluklarının da 23'lük bir yüzdeyle sorumluluk taşıdığı düşünülüyordu. Ardından, %14 ile eski aile üyeleri geldi, devlet tarafından alınacak inisiyatifler ve potansiyel tedbirler de aynı orana sahipti. Bununla birlikte, genel olarak, katılımcıların çoğunluğu Lazcanın korunması için sosyal veya devlet düzeyinde bir sorumluluktan çok, bireysel ve aile düzeyinde bir sorumluluk hissediyordu. Bu sonuçlar, Türk toplumunda etnik dillerin genellikle damgalandığı ve ayrılıkçı hareketlerle ilişkilendirildiği genel atmosferi yansıtıyor olabilir (ör. Öpengin, 2012).

Lazcanın korunmasında devletin katılımı, makro düzeyde dil planlaması gerektirir. Katılımcıların %14'ü Lazcanın yaşarlığı için devlet eylemlerinin gerekli olduğunu ve bu nedenle bireysel sorumlulukların hükümet sorumlulukları ve önlemleri ile desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Sorumluluğun diğer paydaşları ise yerel yetkililer, STK'lar, kanaat önderleri, çocuklar ve gençler oluşturmaktadır.

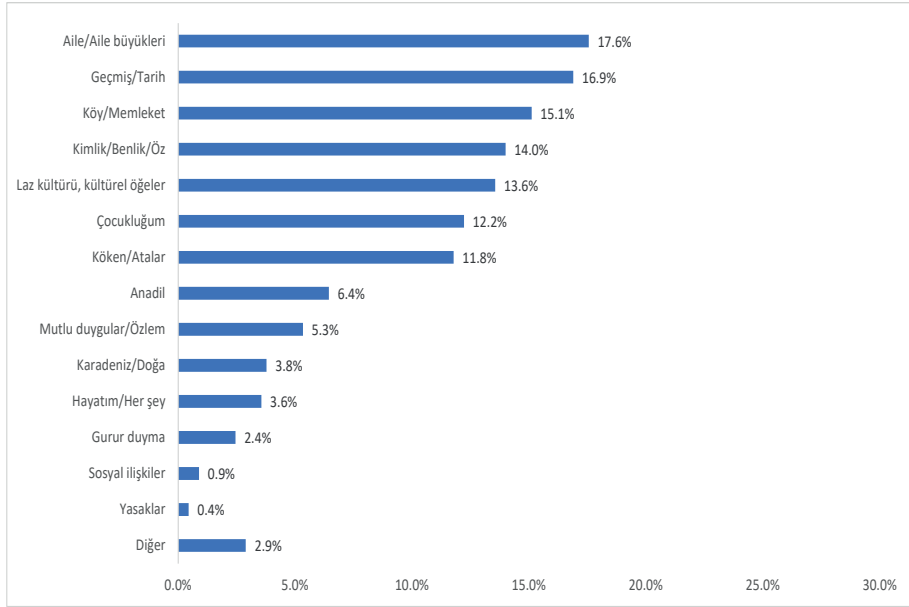
Şekil 50. Lazcanın korunması ve yaşarlığı için ilgili paydaşların sorumluluğu (%)

5.4.4. Lazcanın Katılımcılara Hatırlattıkları

Katılımcılardan ayrıca, Lazca dili ile ilgili görüş ve perspektiflerini sunmaları istendi. En çok alınan cevaplar arasında aile, geçmiş, ev, kimlik, çocukluk, kültür ve köken vardı (Şekil 49). Bu yanıtlar, Lazca dilinin genel olarak katılımcılara geçmiş deneyimlerini, ailelerini ve etnik kimliklerini hatırlattığını ortaya çıkardı. Ayrıca ana dil, memleket özlemi, Karadeniz bölgesi, hayat, gurur ve sosyal ilişkiler de Lazcanın anımsattığı unsurlar arasındaydı. Bütün bu unsurlar arasındaki ortak nokta, hepsinin olumlu özellikler olmasıydı. Özetle, katılımcıların kendi kültür ve dillerine güçlü ve duygusal bağları ve Lazcaya yönelik çok olumlu tutumları vardı.

Şekil 51. Lazcanın Katılımcılara Hatırlattıkları (%)

Bu noktaya kadar, anket çalışmasından elde edilen veriler detaylı olarak sunulmuştur. Verilerimiz temelinde, tartışmalarımız artık Lazcanın yaşarlığına ve Türk toplumunda Lazcanın kullanımını daha geniş bir bağlamda sürdürmeyi amaçlayan ileri araştırmalara odaklanıyor.

6. YÖNTEM: DERİNLEMESİNE GÖRÜŞMELER

6.1. Çalışmanın Coğrafi Kapsamı

Görüşmeler iki farklı zaman diliminde 50 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir: (i) İlk görüşmeler, Lazca konuşulan iki şehir olan Rize ve Artvin'de yapıldı. Görüşmelere Rize'nin dört ilçesinden (Pazar, Ardeşen, Çamlıhemşin, Fındıklı) ve Artvin'den (Hopa) katılımcılar katıldı. İkinci grup görüşmeler Şubat 2017'de Lazca konuşan bir başka il olan Artvin'den (Arhavi) katılımcılarla gerçekleştirildi. Raporun bu bölümü, derinlemesine görüşmelere dayanan bulguları sunmakta, durumun daha ayrıntılı betimlemelerini ve Lazcanın kullanımını açığa çıkartmaktadır. Sonuçlar sosyal politikalar ve eğitim politikaları çerçevesinde tartışılmaktadır.

Görüşmelerin idaresi karmaşık bir süreçtir ve bir çalışmayı orijinal planından ve niyetinden saptırabilecek bir dizi zorluk ve engel içermektedir. Bu, etkililik için derinlemesine görüşme çalışmalarının gözden geçirilmesini gerekli kılan bir gerçektir. Görüşme çalışmasının amacı, Lazcanın kullanımını daha ayrıntılı olarak incelemektir.

6.2. Katılımcılar

Derinlemesine görüşme çalışması için veri kaynağı Lazca konuşucularıyla yapılan görüşmelerdi. Yukarıda belirtildiği gibi, görüşmeciler 50 Lazca konuşucusundan oluşuyordu. Görüşmelerin yapılması için gerekli izin bireylerden alınmıştır.

Lincoln & Guba'ye (1985) göre, örnekleme neredeyse hiçbir zaman temsili ya da rastlantısal değil, amaca yöneliktir ve rekabetçi görüş ve yeni perspektiflerden mümkün olduğunca çok faydalanmak için tasarlanmıştır (s.216). Bu nedenle, görüşmelerin yapıldığı iller, verilerdeki maksimum çeşitlilik için seçilmiştir. Demografik faktörler bölgeden bölgeye farklılık gösterdiği için, çalışmada seçilen alanlar hem kentsel hem de kırsal illeri içermektedir.

Çalışma doğası gereği keşif yaptığı için, niteliksel bir yaklaşım seçilmiştir. Görüşülen kişilerin bakış açılarını ve kişisel deneyimlerini ortaya çıkarmak için yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Borg ve Gall'in (1983) belirttiği gibi, yarı yapılandırılmış görüşmeler, katılımcıların görüşlerini ve bunların arkasındaki nedenleri daha kapsamlı bir şekilde anlamamıza izin verirken makul derecede objektif olma avantajına sahiptir (s.442).

6.3. Derinlemesine Görüşmeler

Bir ön girişten sonra katılımcılar ile yapılan görüşmeler, özgeçmiş ve demografik bilgilerle ilgili sorularla başladı, daha sonra katılımcıların Lazcanın kullanımına yönelik tutumları, yeterlik düzeyleri, Lazcanın yaşarlığındaki rollerinin öz-değerlendirmesi, Lazca kullanımını kolaylaştıran ve/veya kısıtlayan faktörler, Lazcanın kullanımına olan bağlılık düzeyleri ve görüşlerinin nedenleri hakkındaki sorularla devam etti.

Her görüşme 30-60 dakika sürdü. Her görüşmenin tamamlanmasının ardından, görüşmeci kendi bölgesiyle kategorize edildi ve gizliliği sağlamak için bir sayıyla tanımlandı. Sonra görüşmeler kodlandı, her bir katılımcının verileri analiz edildi ve bunun ışığında kategoriler ve temalar geliştirildi.

6.3.1 Veri Toplama

Araştırmacıların hedeflediği 50 kişi Karadeniz bölgesinden geldi. Veri toplamanın Ağustos-Eylül 2016'da yapıldığı iller, Rize'nin dört ilçesi: Pazar, Ardeşen, Çamlıhemşin ve Fındıklı ve Artvin'in bir ilçesi Hopa idi. Röportaj verilerinin geri kalanı Şubat 2017'de Artvin'in Arhavi ilçesinden toplanmıştır.

Tüm veriler yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin yanı sıra Karadeniz bölgesinde doğmuş ve yetiştirilen antropologlar tarafından toplanmıştır. Bu sebeple, veri toplayıcıları bölgeyi iyi biliyordu. Farklı sosyo-ekonomik geçmişlere, farklı yaş aralığına, farklı

mesleklere ve cinsiyete sahip insanlardan daha geniş bir veri yelpazesi elde etmek için veri toplamada amaçlı bir örnekleme tekniği kullanılmıştır. Aşağıdaki tablolar katılımcıların yaş aralığı, cinsiyet, eğitim durumu ve meslekleri açısından demografik bilgileri sunmaktadır.

Tablo 27. Görüşülen kişilerin demografik bilgileri

Bölgeler	Katılımcı sayısı
Pazar	10
Ardeşen - Çamlıhemşin	10
Fındıklı	16
Arhavi	4
Hopa	10
Toplam	50

Cinsiyet	Katılımcı sayısı
Kadın	20
Erkek	30
Toplam	50

Yaş aralığı	Katılımcı Sayısı
15-19	1
20-29	13
30-39	5
40-49	8
50-59	15
60+	8
Toplam	50

Eğitim	Katılımcı Sayısı
Temel okuma yazma, örgün eğitim yok	7
İlkokul	9
Ortaokul	7
Lise	13
Bölge okulu/ Teknik Lise	3
Üniversite Mezunu	11
Toplam	50

Meslek	Katılımcı sayısı
Çiftçi	13
Emekli	5
Öğretmen	5
Serbest Çalışan	4
Devlet Memuru	3
İşçi	2
Ev Kadını	3
Üniversite öğrencisi	6
İşsiz	2
Diğer	7
Toplam	50

Yukarıda verilen tabloda da görüldüğü üzere, görüşülen 50 katılımcıdan 20'si kadın, 30'u erkektir. Katılımcıların yaşları 15 ila 60+ yıl arasında değişmektedir. Nicel çalışmaya paralel olarak Lazca konuşan topluluklardaki Lazların mevcut durumunu beş boyutta

incelemeyi amaçladık: (i) Anadil ve anadilde dil yeterlik; (ii) dilin sonraki kuşaklara aktarımı; (iii) Lazcanın çeşitli sosyal alanlarda kullanımı; (iv) Lazcaya yönelik tutumlar ve (v) Lazcanın tehlike altında bir dil olarak algılanması. 50 katılımcıdan elde edilen nitel veriler, aşağıdaki konulara ilişkin ayrıntılı bilgi vermeyi amaçlamıştır:

(i) Anadil ve anadilde dil yeterliği:

- a. Türkçe ve Lazca yeterlik,
- b. Lazca ve Türkçe öğrenimini destekleyen kaynaklar,
- c. Katılımcıların kendilerini en rahat ifade ettikleri dile atıfta bulunarak;

(ii) Gelecek kuşaklara dil aktarımı

- a. Ebeveyn dili
- b. Çocuklara hitap edilen dil
- c. Çocukların tercih ettiği dil

(iii) Lazcanın çeşitli sosyal alanlarda kullanımı

- a. Lazca konuşulan kişiler
- b. Lazcanın konuşulduğu bağlamlar
- c. Lazcanın tercih edilmediği bağlamlar
- d. Köy adlarında Lazca ve Türkçe kullanımı
- e. Sosyal medyada tercih edilen dil
- f. Lazcanın televizyon ve radyo yayıncılığında kullanımı
- g. Duygusal dil (öfkeli veya duygusalken)
- h. Rüyaların dili
- i. Lazca ve Türkçe kullanımının yoğunluğu

(iv) Lazcaya karşı tutumlar

- a. Memlekete döndüğünde kullanılan dil
- b. Eğitim Bakanlığı'nın onayı ile açılan seçmeli dersler

- c. Lazca çocuk isimleri
- d. Lazca mağaza adları
- e. Lazca konuşulmayan bir bağlamda Lazca konuşma
- f. Lazca anılar
- g. Laz ve Türk algısı
- h. Lazca röportajların yapılması

(v) Lazcanın tehlike altındaki bir dil olarak algılanışı

- a. Duygular ve bakış açıları
- b. Ya Lazca yok olursa?
- c. Yorumlar ve öneriler

Yukarıda sunulan uzun listeden de görülebileceği gibi, nitel çalışmanın amaca yönelik örnekleminin doğası, Laz Enstitüsü'ne Lazcanın durumu hakkında daha ayrıntılı bilgi sağlamış ve iki veri seti arasındaki karşılaştırmalara olanak sağlamıştır.

Bir sonraki bölüm, görüşme verilerini yukarıda sunulan beş ana başlıkta tartışmayı amaçlamaktadır.

7. SONUÇLAR: DERİNLEMESİNE GÖRÜŞMELER

7.1. Anadil

Görüşülen kişilerin çoğu ana dilinin Lazca olduğunu belirtmiştir. Bazıları hem Lazca hem de Türkçenin ana dilleri olduğu görüşündelerdir. Ancak, Lazcayı ana dili olarak belirtenler dahi, Türkçenin önemini vurgulamışlardır. Yirmili yaşlarındaki iki genç katılımcı Lazcaya ek olarak Türkçe de konuştuklarını belirtmiştir. Pazar'dan bir katılımcı, Zeki (20 yaşında): “ Bence ana dilim Lazca. Ama hangi dili konuştuğumu sorarsanız, Türkçe konuşuyorum” dedi. Bir başka katılımcı olan Aslı da: “Ana dilimiz tabi ki Lazca, ancak aynı zamanda Türkçeye de ihtiyacımız var. Bir iş arıyorsanız, aksanız önemli hale gelir” dedi. Ana dilinin ilk olarak Türkçe olduğunu belirten görüşmecilerden biri görüşmenin sonuna doğru Lazcasının olmamasına vurgu yaparak şunları ifade etti: “Dilinizi kaybettiğinizde kökeninizi de kaybedersiniz. Anadilimi sorduğun zaman Türkçe dedim, ama aslında Lazca. Lazcada bana çok şey sormuş olabilirdiniz ve ben de hiç cevap veremezdim.”

Yaşlı bir katılımcı (Halil, 91), eğitimin dile olan etkisine vurgu yaparak başka bir bakış açısı sağlamıştır:

“Benim ana dilim Türkçe. Lazcayı da biliyorum, ailemden öğrendim. Doğduğumda önce Lazca öğrendim ve onunla büyüdüm. Okula gittiğimde de Türkçeye geçtim. Ama anadilim o zamanlar Lazcaydı.”

Ana dilinin Türkçe olduğunu belirten bir diğer görüşmeci, ilk Türkçeyi öğrenmiş olup olmadığı sorulduğunda, şunları ifade etmiştir:

‘Tabii ki büyükanne-babamın yaşadığı köyde Lazca ile gözümü açtım. İlkokulda sıklıkla Lazca konuşurduk, ama öğretmenlerimiz Lazca konuştuğumuz için bizi azarlardı ve Lazca konuşmamamızı söylerlerdi.’

Bazı katılımcılar, anadillerinin hem Lazca hem Türkçe olduğunu

ifade etmişlerdir. Aşağıdaki örnekleri değerlendirelim:

Sevim (Çamlıhemşin, 53) 'Lazca ve Türkçe.'

Asya (Fındıklı, 83) 'Lazca ve Türkçe, ilk dilim Lazcaydı.'

Kazım (Fındıklı, 25) 'Ana dilim Lazca (.....) , hem Lazca hem de Türkçe oldu ama okulda çoğunlukla Türkçe konuştum, ama Lazca ile birlikte elbette. Lazcayı daha sonraları öğrenmedim.'

7.2. Lazca Yeterlik Seviyesi

Görüşülen kişilerin çoğu, Lazca konuşma ve anlama konusunda hiçbir sıkıntı yaşamadıklarına dair ortak bir görüşte olsa da, görüşmelerimiz, Lazcanın kullanımında kendine güvenen kişilerin de, Lazcanın kuşaklararası değişen doğasında sorun yaşadığını ortaya koymuştur. Lazcanın kullanımında en çok karşılaşılan beş sorun olduğu görülmüştür. Bunlar: (i)

Görüşmelerden bazı örnekler, bu dil değişikliği görüşünü ortaya koymuştur:

Dilek (Ardeşen, 40)

"Konuşma ve dinleme konusunda hiçbir sıkıntım yok, ama Lazcanın eski kullanımını anlamıyorum. Yaşlı insanlarla konuştuğumda, bazen ne dediklerini anlamıyorum."

Murat (Ardeşeni 36)

"İki nesil önce kullanılan kelimeleri bilmiyorum. En yeni olanları biliyorum."

Bazıları, özellikle, Lazca iyi konuşamadıklarını belirtti.

Fındıklı'dan ellili yaşların ortalarında olan Gürsel diyor ki:

"Lazcayı orta seviyede biliyorum çünkü bizim neslimizde bile Lazca zaten kaybolmaya başlamıştı. Aynı fikir yirmili yaşlarındaki gençlerin konuşmalarında daha belirgin hale geldi."

Volkan, Arhavi'den genç bir adam:

“Lazcayı biliyorum ama konuşamıyorum”

Aslı yirmili yaşlarındaki genç bir kadın (Pazar, 26)

“Lazcayı biliyorum ama konuşmakta iyi değilim”. dedi.

Bazı katılımcılar, Lazcada neden okuma yazma bilmediklerini de dile getirdiler.

Ayhan (44, Ardeşen) şunları söyledi:

“Lazca hakkında tam bir bilgiye sahip olmadığımız ve Laz alfabesini öğrenmediğimiz için bazı harfler uyuşmuyor ve okuma-yazma becerilerine sahip değiliz.”

Çamlıhemşin’den Yılmaz (54) da köyünün adını yazarak örnek vermek suretiyle benzer bir soruna işaret etti.

“Lazca farklı yazıldığı ve bazı Lazca harfler Türkçe alfabesinde bulunmadığı için bazı kelimeleri yazamıyoruz. Mesela köyümüzün adı Ğvandi’dir. Ğ ve h (glottal -h’), Türkçe alfabede bu harfler mevcut olmadığından yazamıyoruz. “Ç’ler” başka bir örnektir. Lazca alfabe bunlara sahip ama Türkçe alfabesi değil.”

7.3. Türkçe Yeterlik Seviyesi

Katılımcıların çoğu okuma, yazma ve konuşma bakımından Türkçe olarak hiçbir zorluk çekmediğini ifade etmedi. Lazcadaki yeterliklerinin aksine, sözlü ve yazılı dil becerilerinde Türkçe bağlamında önemli bir ayrım yapılmamıştır. Mesela, Aynur (32 yaşında Ardeşen’den), “Lazcada zorluk çektiğim zamanlar oluyor, ama Türkçede değil” demişti.

Öte yandan, bazı katılımcılar, Türkçelerinin de iyi olmadığını ifade etti. Gülhan (Pazar, 58) dedi ki:

“Türkçe biliyorum, ama tam olarak değil.”

Uğur (Pazar, 22) benzer fikirleri paylaşıyordu ve şunları söyledi:

“Dürüst olmak gerekirse, Türkçem iyi değil. Ben de Türkçe kitap okumayı sevmem. Ben ayrıca İngilizce konuşuyorum. İngilizceyi kullandığım için, Türkçeyi o kadar iyi konuşamıyorum”

Öte yandan, Adil (Fındıklı, 44), Türkçede yetkin olmamasının Lazcaı sürekli kullanması ile ilgili olduğunu düşünmektedir.

“Her zaman Lazca konuştuğumuz için, Türkçeyi düzgün konuşmıyorum. Belki de bunu anlayamıyoruz çünkü bizim çevremizde herkes Lazca konuşuyor, ama bizim ortamımızdan çıktığımızda Türkçe eksikliğimiz daha görünür hale geliyor ”.

Katılımcılara ayrıca, bir sonraki bölümde incelenen Lazca kullarımlarını destekleyen kaynak türleri de soruldu.

7.4. Lazcanın Öğrenildiği Bağlımlar

Lazca öğrenme sürecini destekleyen birincil kaynak kesinlikle ebeveynler, büyük ebeveynleri içeren yakın aile ortamıdır. Katılımcıların çoğu, Lazcaı annelerinden, babalarından, büyükanne ve büyükbabalarından, aile bireylerinden öğrendiklerini ifade ettiler. Bazıları Lazca öğrenmede daha yaşlı aile üyelerinin oynadığı rolü dile getirdi.

Örneğin, Ufuk (Arhavi, 30),

“Lazcaı büyük ebeveynlerimden öğrendim.” dedi.

Benzer şekilde İlhan (Fındıklı, 51) da şunları belirtmiştir:

“Çocukluğumda büyük ebeveynlerimle birlikte yaşadığım için, Lazcaı onlardan öğrendim, çünkü hep Lazca konuşurlardı. Tüm günlük konuşmalar ve işler Lazca olurdu. Türkçe o zamanlar daha az kullanılırdı.”

Yukarıda verilen doğrudan alıntılarda da görüldüğü gibi, hem anket çalışmasında hem de derinlemesine görüşme çalışmasında ortaya çıkan sonuçlar, Lazcanın evde ve toplulukta nasıl kullanıldığına, genç kuşaklara nasıl aktarıldığına, Lazca konuşan insanların kendilerini Lazca konuşmacıları olarak nasıl algıladığına ve ana dillerinin sürdürülmesine nasıl yaklaştıklarına dair görüşleri tamamlamaktadır.

Bir sonraki bölüm, Yaşayan Lazca projesi kapsamında yürütülen çalışmaların her birinde bildirilen bulguların genel bir değerlendirilmesini sunmakta, Lazcanın korunması için Lazca konuşmacılara, öğretmenlere ve politikacılara görüş ve önerilerde bulunmaktadır.

8. TARTIŞMA

Bu projede Lazcanın Türkiye'deki son hali ve Türkiye'de yaşayan Lazların başından geçen Lazca-Türkçe dil değişimi hakkında detaylı bir araştırma sunulmaktadır. Projenin başlıca amacı dil politikası ve dil planlamasında etkin kişiler için ilgi çekecek sonuçlar sunarak, Lazcanın hem toplumda hem de aile içinde nicel ve nitel değerler kazanmasını sağlamaktır. Lazcanın evde ve toplumsal ortamda kullanılmasına ilişkin yapılan anketlerden elde edilen sonuçlar, yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerle de desteklendi.

Bu proje, politika belirleyicileri bilgilendirecek daha fazla araştırmanın yapılmasını ve böylece Lazcanın sosyal ve eğitimsel dönütleriyle, Lazların kültürel, dilbilimsel ve sosyal kimliklerinin bir parçası olarak sürdürülmesine olanaklar sağlamayı amaçlamıştır. Son bölümde bulguların genel bir tekrarı yapılacak ve ardından daha fazla araştırma konusu olabilecek noktalar üzerinde durulacaktır.

8.1. Lazca Yeterlik Seviyesi

Lazca ve Türkçenin kullanımı üzerinden düşünüldüğünde, sonuçlar Türkiye'deki Laz topluluklarında Lazca-Türkçe konuşan iki dilli sayısının arttığını göstermektedir. Hangi dilde kendilerini daha rahat hissettikleri sorulduğunda, neredeyse 1/3 oranda (%67) kişi Lazcada (%35) ve Türkçede (%32) hemen hemen eşit yeterliliğe sahip olduklarını belirtti. Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanların %71'i kendilerini Lazca konuşurken daha rahat hissettiklerini ifade etti. Bu da araştırmadaki coğrafi farklılıkların bir göstergesi. Sadece coğrafyanın değil aynı zamanda yaş, ve eğitim düzeyi gibi sosyo-demografik faktörlerin de Lazcayı tercih etmede önemli rolünün olduğunu belirtmek gerekir. Mesela daha genç ve daha eğitilmiş insanlar Lazcayı daha az tercih etmektedirler. Aynı temelde, mavi yakalı çalışanlar neredeyse yarısı Lazcayı tercih ederken, beyaz yakalılarda bu oran %15'e düşer. Bu sonuç Laz topluluklarının yaşam alanlarının şehirleşmesi ile ilişkilidir. Daha geniş alanda Türkçenin kullanılması, Türkçeyi baskın dil yapmıştır. Geçen 40

yılda şehir nüfusundaki büyük artış ile sonuçlar Türkçeye doğru gerçekleşen dil değişiminin şehirleşme ile daha fazla oranda gerçekleştiğini göstermektedir. Şüphesiz Türkçe kullanımı Karadeniz ve Marmara arasında tüm ilişkilerde arttı ve Lazcanın zararına açıkça bir dil değişimi yaşandı.

8.2. Kuşaklararası Lazca Aktarımı

Daha önce de belirttiğimiz gibi UNESCO'nun Tehlike Altındaki Dünya Dilleri Atlası'nda Lazca 'açıkça yok olma' tehlikesi içindeki dillerden biri olarak sınıflandırılmaktadır. 3.5.1. bölümde tartışıldığı üzere, Fishman'ın Uluslararası Dil Aktarımı Skalası'nda Lazca 7. Adımda yer alır. Bunun anlamı ebeveynlerin kendi ebeveynleriyle Lazca konuştuğu ancak Lazca'yı kendi çocuklarına öğretme gereği duymadıklarıdır. Dilin sürdürülmesi adına, Fishman'ın, dilin tüm kuşaklarca kullanılıp evde çocuklara da aktarıldığı kritik bir dönem kapsayan 6. Adımı Laz topluluklarında geçerlilik kazanamamıştır. Katılımcıların %60'ı çocuklarıyla Türkçe iletişim kurarken sadece %21'i çoğunlukla Lazca, geriye kalan %19'u da hem Lazca hem de Türkçeyi tercih etmektedirler. Bu katılımcılardan her 3'ünden biri çocuğuyla Türkçe konuşurken her 5 kişiden sadece 1'i Lazca konuşmayı tercih eder. Bu durum çocuk olan evlerde baskın dilin Lazca yerine Türkçe olduğunu göstermektedir. Sonuçlar katılımcıların coğrafik özelliklerine göre de farklılıklar içermektedir. Marmara Bölgesi'nde yaşayanların Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanlara göre %20-40 civarında daha az Lazca konuştuğunu ortaya çıkarmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak da Marmara Bölgesi'nde iki dillilik sistematik bir şekilde daha fazladır. Daha çok göze çarpan bir sonuç çocuğa/bebeğe yönelik konuşmalarda ortaya çıktı. Karadeniz Bölgesi'nde çocuklara/bebeklere yönelik yapılan Lazca konuşma oranı %32 iken bu oran Marmara Bölgesi'nde %6'dır. Ailenin diğer fertleri göz önüne alındığında benzer bir sonuçla karşılaşılır. Eşlerle Lazca konuşma oranı Karadeniz Bölgesi'nde %46 iken bu oran Marmara Bölgesi'nde sadece %12'dir. Çocukların Lazca bilgileri de bizi aynı sonuçlara yönlendirir. İki bölge arasında yapılan karşılaştırmada Marmara Bölgesi'nde, çocuklarının Lazca

bilmediğini belirten katılımcı sayısının (%50) Karadeniz Bölgesi'ndekinden (%13) dört kat daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Bu Lazcanın Karadeniz Bölgesi'nde çocuklara Marmara Bölgesi'nden çok daha iyi aktarıldığını açıkça göstermiştir.

Tüm katılımcılarda genel eğilimler şöyledir: 25 yaşından küçük genç katılımcılar, %60 oranında baskın olarak Türkçe, Lazca'yı da çok kısıtlı bir ortamda büyükanne ve büyükbabalar ile konuşmaktadırlar. 26-45 arasındaki orta yaş grubu Lazca'yı zamanlarının üçte biri oranında, anne-baba ve büyükanne-büyükbabaları ile, Türkçeyi kardeşleri ve çekirdek aile bireyleriyle konuşurken kullanırlar. Buna ek olarak; Lazca ve Türkçenin eşit oranda kullanılması en çok bu yaş grubunda gözlemlenir. 46 yaş ve üzerindeki insanların oluşturduğu yaşlı grupta, bazı durumlarda eşleri ve çocukları hariç genel olarak Lazca'yı Türkçeden daha fazla kullandıkları ortaya çıktı. Genel olarak Türkçe tüm sosyal ortamlarda ve tüm yaş gruplarında Lazcadan daha fazla kullanılmaktadır.

Aslına bakarsak hem sosyolojik hem de eğitimsel nedenlerden ötürü, bu aşama kritiktir, çünkü bu aşamada dil, bazı yerel gazeteler ve dergiler dışında resmi hizmetlerde veya medyada kullanılması şöyle dursun, hükümet düzeyinde herhangi bir kamu desteği almamaktadır. Fishman'ın arka plan bölümünde ele alınan Kuşaklararası Dil Aktarım Skalası'nda verilen tanımlara benzer şekilde, Lazca kamu hizmetlerinde kullanılmamaktadır. Bir bakıma, tıpkı dünyanın her yerindeki diğer miras dillerinin çoğu gibi, Lazca "üç kuşak" kuralına tabidir: ilk kuşakta (aslında Lazcayla büyüyenler) Lazcada baskındır, ikinci kuşak (büyük oranda çoğunluğun dili ile büyüyenler) Lazca konuşur fakat Türkçede daha baskındır; üçüncü kuşak (büyükanne-babasının anadilleri Lazca olanlar) alıcı iki dilli veya tek dili Türkçe olanlardır (Haugen, 1953; Fishman, 1966).

8.3. Ailedeki dil kullanımı

Aile üyeleri arasındaki iletişim diline ilişkin, katılımcıların neredeyse yarısı, ailelerinin birbirlerine Lazca ve yaklaşık %38 oranla hem Lazca hem de Türkçe hitap ettiğini bildirmiştir. Karadeniz'deki %53'lük oranın aksine Marmara'da sadece %37'sinin evde Laz-

ca kullandığı bu iki bölgede net bir ayrım gözlenmiştir. Çocuklara yönelik konuşmaya gelince, çocuklarına %42'lik bir oranda Lazca kullanan Karadeniz'de ikamet edenlerle karşılaştırıldığında Marmara'da yaşayanlar Lazca'yı neredeyse zamanın yarısında kullanıyorlar (%24). Önceki bölümdeki gibi, bazı sosyo-demografik faktörler Lazca kullanımını etkilemektedir. Eğitim seviyesi arttıkça, insanlar evde daha çok Türkçe kullanmışlardır. Benzer şekilde, mavi yakalı katılımcıların ebeveynleri kendi aralarında %90 oranında Lazca kullanırken, beyaz yakalıların ebeveynleri Lazca'yı daha düşük bir oranda kullanmışlardır.

Genel olarak sonuçlar, ebeveynlerin birbirlerine çoğunlukla Lazca ve Lazca-Türkçe karışık hitap ederken, çocuklarına karşı daha çok Türkçe kullanma eğiliminde olduklarını göstermiştir. Lazca kullanımı mahallede %28, evlerde %25, cenazelerde %20, düğünlerde %19 iken, Türkçe bu tür küçük sosyal alanlarda zamanın %50'sinde hâlâ baskındır. Başka bir deyişle, yalnızca dört veya beş kişiden birinde, bu sosyal toplantılarda Lazca kullanımı, Türkçeden daha fazlaydı. Özellikle, dilin korunmasının vazgeçilmez bir unsurunu oluşturan evde sınırlı Lazca kullanımı, Lazca-konuşan toplulukta dil kaybı derecesini göstermiştir. Ortalama olarak, eşit Lazca ve Türkçe kullanımı sadece katılımcıların %25'inde gözlenmiştir. Daha az güçlü sosyal ağlara sahip sosyal çevrelerde, Türkçe neredeyse kullanılan tek dildir: Türkçe okullarda zamanın %88'i, işyerlerinde %86'sı, yerel birimlerde %91'i ve resmi devlet kurumlarında %93'ünde kullanılmaktadır. Lazcanın resmi ortamlarda kullanımını %4 civarı bir düzeyle, büyük oranda önemsizdir. Bölüm 3.5 ve 3.6'da tartışılan dil korunması ile dil değişimi arasındaki süreklilik açısından, Lazcanın yakın aile ve yakın çevre bağlamlarında gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılmadığı görülmektedir. Eğitim, işyeri, medya ya da yerel hizmetlerde ülke çapında kullanımını şöyle dursun, Lazca konuşan topluluklar içindeki tüm kuşaklar tarafından bile kullanılmamaktadır. Ebeveynler tarafından kendi aralarında kullanılsa bile, çocuklara hitap ederken Lazcanın yaygın olarak kullanıldığı görülmemektedir. Bu sonuçların Lazca dil becerilerindeki potansiyel değişiklikler için de taşıdığı anlamlar

vardır. Katılımcıların yarıdan fazlası (%56) çocukluktan beri dil kullanımında değişiklikler yaşamışlardır. Genel olarak, Lazca kullanımı ne okullarda ne de başka herhangi bir resmi ortamda desteklenmemektedir.

Yukarıda belirtilen yüzdeler, yakın (kişisel) etkileşimlerde bile düşüşü göstermektedir. Ebeveynlerin tercih ettiği Türkçenin kullanımı, ana akım toplum ile bütünleşme arzusuna karşılık geliyor olabilir. Röportaj çalışmasındaki bazı ebeveynler, çocuklarının etnik ayrımcılığın hedefi olduğunu görmek istemeyeceklerini açıkça belirtmişlerdir. Katılımcılardan Ekrem (Pazar, 56 yaşında) ve Ayhan (Ardeşen, 44 yaşında) düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

Ekrem

“Okulda nasıl sıkıntı çektiğimi bildiğimden, çocuklarım doğduğunda, onlara Türkçe kullandım; ama anadilleri Türkçe oldu, Lazca ikincil rolü aldı. Lazca konuştuklarında, hiçbir zaman düzgün değildi. Şimdi torunlarıma Lazca öğretiyorum. Bunu çok seviyorlar. Bir şey söyleyemedikleri zaman, “Büyük baba, bunun Lazcası ne?” diyorlar.”

Ayhan

“Çocuklarımla akademik çalışmada ya da arkadaşlarıyla okulda zorluk yaşamadıklarından emin olmak için zamanımın %80’i Türkçe kullanıyorum. Lazca’yı da %20 civarında kullanıyorum çünkü onların kültürel değerlerimizi kaybetmelerini istemiyorum. Köyümü ziyaret ettiğimizde, diğer oyuncular Lazca konuştuğu için öğlum, topun yuvarlanmasına “yuvarlanmak” yerine “gili gili” diyor.”

Başka bir katılımcı olan Hilal, (Pazar, 51 yaşında) benzer görüşlerini şöyle dile getirdi:

“Muhtemelen başkalarından etkilendik. Herkesin Türkçe konuştuğu göz önüne alındığında, sadece Lazca konuşan bizim çocuklarımız mı olacak? gibi hissettik. Bir şekilde okulda hayatta kalmanın kolay olacağını düşündük.”

İlhan (Fındıklı, 51 yaşında) aşağıdakileri vurgulamaktadır:

Hepimiz Türkçe konuşuyoruz. Dilimizi ve kültürümüzü inkar etmiyoruz, ama eğer erken yaşta öğrenmezlerse, çocuklar aksanlı konuşurlar, bu da onları büyük şehirlerde okula başladıklarında damgalarr. Şu anda Türkçe konuşuyorum ama bir Laz aksanıyla.”

Mesut (Fındıklı, 50 yaşında), Türkçenin baskın doğasını şu sözlerle vurgulamaktadır:

“Her zaman çocuklarımızla Türkçe konuşuyoruz, bunun nedeni Türkçenin toplumdaki baskın ve resmi dil olmasıdır. Konuşmak zorundaymışız gibi hissediyoruz. Ancak Lazca konuşmayı çok seviyoruz. Çocuklarımızın Lazca öğrenmelerini sağlamak için, çocuklarımızla, akrabalarımızla her zaman Lazca konuşmamız gerektiğini söylüyoruz ancak bu konuda pek başarılı olamıyoruz.”

Yukarıda verilen alıntılarda da görüldüğü gibi, Türk dili, entegrasyonun anahtarı olarak karşımıza çıkarken, Lazca bilgisi/edini mi onları her zaman ilişkilendirilecekleri Laz topluluklarına bağlayan bir işareti gerektirmektedir.

8.4. Lazcaya Yönelik İnanç Ve Tutumlar

Bölüm 3.6.1’de de daha önce belirtildiği gibi, dil yaşarlığı, bir topluluktaki kullanıcılarının tutumları ve algılarıyla belirlenmektedir. Bir dile yönelik olumlu tutumları olan topluluklar, onu canlı tutmaya ve korunmasına açıkça katkıda bulunacak şekilde kullanmaya devam edecektir. Anadili ile ilgili görüşleri sorulduğunda, Lazca anadili olanların yüzdesi Marmara’da %43’tü ve bu oran Karadeniz’deki katılımcıların (%76) oranından çok düşüktür. Yani bölgedeki kimlik algısına katkıda bulunan temel bir unsur olmasına rağmen, Lazca, Marmara topluluğunda bu önemli rolünü kaybetmiş görünüyordu. Yaşın ilerlemesiyle, Lazcanın ana dili olduğunu belirtenlerin oranlarında önemli bir artış olduğu da unutulmamalıdır. 25 yaş ve altı katılımcıların sadece %42’si Lazcanın anadilleri olduğunu belirtirken, bu oran 26-45 yaş grubunda 56’ya, 46 ve üzeri yaş grubunda % 74’e ulaşmıştır.

Lazcanın anadil olarak algılanması açısından eğitim altyapısı da önemli bir değişkendi. Eğitim seviyesi arttıkça Lazca'yı ana dili olarak belirtenlerin oranı azalmıştır. Daha az eğitilmiş olan grupta bu oran %86 ile oldukça yüksek iken, en yüksek eğitim düzeyine sahip grupta bu oran neredeyse yarı yarıya azalmış ve %48'e düşmüştür. Benzer şekilde, katılımcıların mesleklerinin anadil algısı üzerindeki etkisi eğitim düzeyine paralel olmuştur. Yani, genellikle fiziksel güce dayanan işler yapan mavi yakalılarda, Lazcanın ana dil olarak algısı %72'ye kadar çıkarken, beyaz yakalılarda bu oran %55'e düşmüştür.

Lazca kullanmanın motivasyonel faktörleri açısından, katılımcıların büyük çoğunluğu (%92) için anadillerini bilmek önemlidir. Sadece %8'i anadilini bilmenin ya da bilmemenin bir fark yaratmayacağını belirtmiştir.

Buraya bağlı bir faktör yaş ile ilgilidir. Ana dili bilmenin önemli olduğunu düşünenler, 26-45 yaş grubundakiler arasında en düşük (% 88), 25 yaş ve altındakilerde % 92 ve 46 yaş ve üstündeki grupta % 94'e yakındı. Bu sonuçlar, daha yaşlı ve genç katılımcılarda olumlu tutumlar artarken, orta yaş grubunun çalışma hayatına daha entegre olan tutumlarında göreceli bir düşüş olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, Lazcanın önemli olduğunu ifade edenlerin, üniversite mezunları arasında %90'a varan oranlara ulaştığı da dikkate alınmalıdır. Katılımcıların baskın bir çoğunluğu (%84) çocuklarının Lazca'yı öğrenmesini/korumasını önemli bulmuştur. Bu, ebeveynlerin miras dillerini koruma hevesini göstermektedir. Kendi ana dillerine kültürel ve ailevi bir ilişki hissederken, en etkili ve sık kullanılan dil, kendi topluluklarında baskın olan dildir. Tipik miras topluluklarında olduğu gibi, çocuklukta atalarının diline maruz kalmalarına rağmen, bu dil konusundaki ustalıkları ebeveynlerinin veya büyükanne-babalarının akıcılık düzeyine ulaşmamaktadır. Bu bulgular, daha önce tartıştığımız dar ve geniş miras dili anlayışları ile ilişkilidir. Miras dilinin geniş görüntüsü, kültürel miras ve dilsel miras arasındaki muhtemel bağları vurgular. Fishman'ın (2001) miras dilinin tanımı, dilin "özel aile ilişkisi"ni vurgular.

Benzer şekilde, Van Deusen-Scholl (2003), miras dil öğrenenlerin güçlü kültürel bağlarını aile etkileşimi yoluyla vurgulamaktadır. Ancak Polinsky'nin (2007) belirttiği gibi, miras motivasyonu ve aile ilişkisi dil öğreniminin ardındaki itici güçler olmasına rağmen, bunlar miras dil öğrenenlerin dil bilgisini karakterize etmek için yeterli değildir.

Buradaki en önemli nokta, miras dil Lazcanın ,dil edinme sırasında ilk olabileceği, ancak bireyin Türkçeye geçişinden dolayı tam olarak elde edilememesidir. Konuşmacılar kültürel ve dilsel olarak motive edilmişlerdir, ancak dışarıdan desteklenmeleri gerekmektedir.

Buradaki önemli nokta miras dili Lazcanın edinim sırasında ilk sırada yer alabilir olmasıdır fakat bireyin Türkçeye geçişinden dolayı tamamen edinilemez. O dili konuşanlar kültürel ve dilsel olarak güdülenmiştir fakat dışsal olarak desteklenmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Lazca, bilhassa Karadeniz bölgesindeki Lazca konuşan topluluklarda günlük gayri resmi iletişimde kullanılan bir dil olmasına rağmen Marmara bölgesindeki sadece genç insanların konuşmalarında değil aynı zaman orta yaşlı Lazca konuşan kesimin arasında da yerini kaybetmektedir. Genç neslin sadece %6'sınının (25 yaşın altında) Lazca konuşurken rahat hissettiğini Bölüm 5.1.1.'den hatırlıyoruz. Orta yaşlı insanların büyük çoğunluğu bile yüksek oranda Türkçeyi tercih ettiklerini bildirmişlerdir. Bu sonuçlar, politika belirleyicilerden hem okul hem de toplum bağlamındaki dil öğretmenlerine muazzam çıkarımlar yapmaları için olanak sağlamaktadır. Lazcanın her iki bölgede onu konuşanlar tarafından yaftalanmadığı ve sıcak karşılandığı göz önüne alınmalıdır. İki bölgedeki katılımcılarının büyük çoğunluğu Lazcanın korunmasına karşı olan pozitif tutumları onların kültürel ve dilsel korunmalarıyla derinden alakalıdır. Bu uğurda, dillerini korumak için, yerel ve ulusal düzeyde adımların atılması gerekir. Mevcut durumda Lazcanın ne ölçüde dil yitiminin özelliklerini gösterdiği bilinmemektedir. Eğer dil eksilmesi var ise Lazcanın hangi yönleri kaybın etkisi altındadır. Bölüm 3.5.2 ve 3.5.2'de belirtildiği gibi dil değişimi ve dil yitimi genellikle zamanla oluşmaktadır. İlk olarak tek dilli olan topluluğun etkile-

şimde bulunduğu diğer dili öğrenmesiyle birlikte iki dilli topluluğa dönüşür. Sonrasında, bireylerin sistematik teması olan baskın dil yaygınlaşır ve azınlık dilin işlevini devralarak sosyal alanlarda kullanılmaya başlanır. Bir sonraki adımda, topluluk baskın dil uğruna kendi dillerini kullanmayı bırakır ve bu sürecin sonunda topluluk tekrar tek dilli hale delir. Benzer şekilde, mevcut proje bilhassa Marmara bölgesindeki dil değişimine kanıtlar sunduğu görülmektedir. Bu yüzden, toplumsal ve eğitimsel çekincelere ek olarak, bütün bu dilsel ve sosyal meselelerin ileriki araştırmalarda ele alınması gerekir.

Bu anket çalışmasında konu edinilen meselelerle ailelerin Lazcanın korunması için yapmayı tercih ettikleri şeyler özellikle el alınmamakla birlikte, ebeveynlerin miras dillerini sürdürme konusundaki kararlılıklarını sürdürebilmeleri için hem yerel hem de ülke çapında çok fazla çalışma yapılması gerekmektedir. Lazcanın korunması açısından, katılımcıların vurguladığı iki önleyici tedbir, okullardaki seçmeli Lazca derslerini (katılımcıların %69'u) ve bir Lazca yayın yapan televizyon kanalını (katılımcıların %68'i) kapsamaktadır Belki, Lazca dersler ve Lazca yayın yapan televizyon kanalına ek olarak Lazcanın görünürlüğünü arttırmak için Lazca kursları açılabilir. Aktif ebeveyn ve toplum katılımı ile birlikte, amaç sadece Lazcaya ve kültürel değerleri öğretmek değil aynı zamanda ebeveynlerin evde sunmaları zor olabilecek çeşitli kültürel ders dışı etkinlikler vermek olabilir.

Topluluğun iki dilliğini sürdürmek için kesinlikle daha etkili yollar vardır. Bunlar miras dilinde eğitim yoluyla başarılabilir. Yani, iki dilli eğitim iki dilin de öğrencilerin aldığı branş derslerinde kullanılmalıdır (Cummins, 2010).

İki dilli eğitim modeli eşit yeterlikten sadece çoğunluk dilindeki tam yeterliğe kadar yayılmaktadır. Çift dilli yoğun pratik modeli altında, amaç dengeli iki dillilik ve iki dilde okuryazarlığı sağlamaktır. Böyle programlar ilkokulda erken ya da geç başlayabilir ve çocuk eşzamanlı ya da ardıl iki dilde okuryazarlık geliştirebilir (Baker, 2017).

Çoğunluğun dilinde ya da geçişken iki dilli eğitim, çocukları sa-

dece o dilde öğretim ile başa çıkmak için yeterli dereceye gelene kadar miras dilinde desteklemeyi amaçlamaktadır (Baker, 2017). Bu model çocukların aile dilinde eğitim aldıkları ilkokuldaki üç ya da dört yılın ardından İngilizce ve Fransızca gibi sömürge dillerine geçtiği Sahra altı Afrika'sındaki gibi göçmen olmayan bağlamlarda da bulunabilir. Son zamanlardaki çalışmalar bu modelin iki dilli konuşmacıları sadece geniş bir dil yelpazesinden mahrum bırakmadığını, aynı zamanda miras toplulukları üzerinde olumsuz etkilerinin olduğunu göstermektedir. İki dilliliğin bugünkü düşüncesindeki değişim, iki dilliliğin bir kaynak olarak alındığı dinamik çerçeveye bağlıdır, trans kültürel kimlikler pozitif olarak kabul edilir ve melez dilsel kültürel deneyimler kabul edilebilirdir (Garcia, 2009).

Türkiye dahil bir çok ülkede olduğu gibi, etnik azınlıkların ve göçmenlerin dilsel yetenekleri büyük ölçüde reddedilir ve miras dilinin sürdürülebilirliği genellikle politik sebeplerle etkin bir şekilde yıkılmaya çalışılır (bkz. Öpengin, 2012 Kürtçe için, Sarıgil Kürtçe ve Lazca için, ve Sofu, 2009 Arapça için). Bu adımların amacı çoğunluğun dili altında sosyal kaynaşmayı teşvik etmektir. Mevcut projede de belgelenmiş olan budur.

Yine de iki dilli eğitime eşlik eden birçok sosyal, psikolojik, ekonomik, idari ve eğitimle ilgili etken olduğunu belirtmek gerekir. Bu etkenlerden bazıları (Garcia, 2009, syf.137-157) öğrencilerin sosyal ve dilsel durumları, halk çeşitliliği, ülkenin dil politikası, okullar, dilin toplumdaki statüsü, iki dilli eğitimin ücretiyle alakalı durumsal etkenleri içerir. Bir de, müfredat ve konular, o dildeki materyaller, öğrencilerin başlangıç okuryazarlığı, değerlendirmeler, öğretmenler, aileler, toplulukla alakalı işlevsel etkenler vardır. Üçüncü etken, üst düzey yeterlik beklentileri, konu başarısı, sosyokültürel uygunluk tarafından belirlenen sonuç etkenleriyle alakalıdır.

Göçmen ya da etnik bir dili konuşmanın toplum dilini öğrenmenin önündeki bir engel olduğunu ileri süren yaygın ama yanıltıcı kanı tamamen yanlıştır. Bununla birlikte, çok dilli/iki dilli topluluklar üzerine yapılan son çalışmalara bakıldığında, bugün, iki dilli/çok dilli öğrencilerin, okuduğunu anlama, kelime dağarcığındaki ve matematikteki standart sınavlarda tek dilli akranlarından

daha iyi performans gösterdikleri kabul edilmektedir. Bölüm 3.2’de tartışıldığı gibi, bugün birçok çalışma iki dilliliğin çocukların bilişsel yeteneklerini artırdığı, okul performanslarında artış sağladığı ve iki kültürde de rahat hissetmeyi teşvik ettiğini göstermektedir. İki kültürlü uyum kesinlikle kendine güvenle birlikte okula dahiliyeti geliştirebilir. Evdeki miras dilini konuşmak, aile birlikteliğini teşvik etmek ve kuşaklar boyunca değerlerin ve kültürel normların iletilmesini kolaylaştırmak gibi avantajlara sahiptir. Fakat son zamanlardaki çalışmalar, miras dilinin ev bağlamında sınırlı kalırsa korunmasının garanti edilemeyeceğini göstermektedir. Bu uğurda bir çok Avrupa ülkesi son 25 yılda uzun süredir iki dilli eğitim modellerini tartışmaktadır (e.g. Beatens-Beardsmore, 1993). Aslında, Avrupa Birliğinin kurulduğu ilk günlerden beri, Avrupa’nın çok dilliliği koruma ve teşvik etmeye ihtiyacı olduğu vurgulanmaktadır. Avrupa’yla tarihsel, sosyal, ekonomik ve kültürel bağları olan bir ülke olarak Türkiye’nin de merkezindeki farklı dillerle birlikte iki dilli eğitimi önceleyen eğitim teşviklerini tartışmaya başlamasının zamanı gelmiştir.

Belirtmek gerekir ki, iki dilli eğitim programlarına ilişkin çok fazla çalışma, çocukların destekleyici bir sosyokültürel ortamda anadilinde okuryazarlığını sürdürmesinin ikinci/yabancı bir dilde başarılı olmalarını sağlayan kilit unsur olduğunu göstermiştir. (örn. Collier & Thomas, 2007, Carder, 2013). Collier & Thomas (2007) uzun vadeli kazanımlar açısından çocukların okul hayatları boyunca anadillerini devam ettirmelerinin ve ikinci dillerini akademik seviyede geliştirmelerinin önemli olduğunu tartışmışlardır. Bugün, okur-yazarlığın, etnik topluluklarda dilin korunması için çok önemli olduğu kabul edilmektedir. (e.g. Grenoble and Whaley, 1998). 40 yılı aşkın süredir bu konuyu savunan Fishman için, ‘yerli dil kaynaklarını boşa harcamak, havayı, suyu, mineralleri, hayvanları ve çeşitli dil-dışı insan kaynaklarını boşa harcamak kadar skandal ve yaralayıcıdır.’ (Fishman, 2004: 417). Fakat Bölüm 5.4.2’de belirtildiği gibi, bu araştırmadaki katılımcıların %79’u Lazca okuyamıyorlar. Tabii ki, Lazcada okur-yazar olmayanların yüzdesinin bu kadar yüksek olmasının ana sebebi, genel anlamda

Laz okuryazarlığının oldukça düşük olmasıdır. Son birkaç yılda Lazca seçmeli dil kursları şeklinde sınırlı çabalar dışında, Lazca eğitimin Türkiye eğitim sisteminde var olmaması Lazcanın sınırlı kullanımında oldukça etkilidir. İki dillilik üzerine güncel teoride, araştırmacılar arasında kullanım sıklığı, genel akıcılık ve kullanım alanları, edinme yaşı ve her iki dilde okuma ve yazma becerisinin iki dillilik yeterliğinin sağlanmasında önemli faktörler oldukları konusunda bir uzlaşma görülmektedir. (Grosjean, 2008)

Sonuç olarak, bu araştırmadaki çoğu bulgu, göçmenlerle ve etnik azınlık topluluklarıyla yürütülen önceki çalışmalardaki genel tablo ile örtüşmektedir. Bütün bu sonuçlar, Türkiye'deki Lazca konuşan insanların politik, sosyal ve eğitimsel ihtiyaçlarını ele almak için yetkililerin acilen eyleme geçmesini gerektirmektedir.

Mevcut proje Türkiye'de Lazların mevcut durumuna yönelik önemli sonuçlar sağlasa da, Lazlar hakkında daha fazla fikir sahibi olunabilmesi için hem akademik hem de akademik olmayan ortamlarda daha fazla katılımcı ile eğitim, dil, politik ve toplumsal konuları ele alacak daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu amaçla, genişletilmiş örneklerle ve örnek çeşitliliğine dayanan derinlemesine niteliksel ve niceliksel bir araştırmanın yapılması için aşağıdaki konularda çalışmalar gereklidir:

1. Dil değişiminin farklı kuşaklarda nasıl gerçekleşeceği,
2. Erken çocukluk dönemi Lazca öğreniminde hangi gelişimsel yörüngelerin olduğu,
3. Lazların miras dil kullanılabilirliğinin nasıl güçlendirdiği,
4. Miras dil yeterliğinin öğrenenlerin akademik performansını nasıl etkilediği, (örn. iki dil kullanımının Türkiye'de Laz çocukları için akademik avantajlara dönüşüp dönüşmediği),
5. Türkçe konuşanlar ve Türkçe konuşmayanlar olarak iki zıt kutba bölünmüş bir toplumda yaşarken, iki dilli gençlerin kendilerini

nasıl algıladıkları ve kimliklerini nasıl kabullendikleri,

6.Lazların miras dil yeterliklerinin etnik kimliğin gelişmesiyle nasıl bir bağlantısı olduğu,

7.Dilsel bir bakış açısından, yok olmakta olan bir dil olduğu göz önüne alındığında, Lazcanın hangi yönlerinin kaybolduğu ve Lazcada dil eksilmesinin dilsel özelliklerinin neler olduğu,

8. Lazca konuşulan toplulukta, iki dilli bireylerle yapılan çalışmalarda raporlanan kelime boşluğunun yetişkinliğe geçildiğinde devam edip etmediği,

9. Lazca öğretiminde çağdaş dil öğretim yöntemlerinden hangi yollarla yararlanılabileceği, dijital teknolojilerin ve elektronik platformların artan kullanımının Türkiye’de Lazcanın yayılımı ve kullanımını üzerinde ne gibi etkileri olduğu.

Genel olarak, genç kuşak Lazların miras dilini öğrenebilecekleri ve bu dilleri koruyacakları yolları belirlemek gerekiyor, Lazca konuşan öğretmenler dil öğretimindeki çağdaş yaklaşımları kullanarak Lazca öğretebilir ve okullar ile yerel kurumlar ve kamu kurumları daha etkin bir şekilde çalışabilir ve öğrencilerin dil becerilerini geliştirmeye, bu becerileri nasıl kullanacaklarına ve Lazca iki dilli kullanımından ne gibi yararlar sağladıklarına odaklanarak Lazca kursları sunabilirler. Şu anda, yerel belediyelerde Lazca dersleri müfredat dışıdır ve okullarda seçmeli bir ders olarak yürütülmektedir; bu da, bu raporda detaylı olarak tartışılan Lazca kullanımının azalmasına çare bulmak için kesinlikle yeterli değildir.

Dahası, Lazca konuşulmasıyla ilgili herhangi bir olumsuz imaj olup olmadığı bilinmemektedir. Bu nedenle, Lazcanın, Lazca konuşmayan topluluklar tarafından nasıl algılandığını anlamak için Türkçe konuşan tek dillileri de içeren daha ileri bir çalışma yapılmalıdır. Tüm araştırma projelerinde olduğu gibi, geride cevaplardan daha çok daha ileri araştırılmalarda keşfedilmeji bekleyen sorular kalmıştır.

SONSÖZ

Bu proje, Türkiye'nin Lazca konuşulan iki farklı bölgesinden nitel ve nicel veri toplama prosedürleri aracılığıyla toplanan büyük bir veri seti sunması açısından türünün ilk örneğidir. Raporda ele alınan bulgulardan bazı sonuçlar çıkarmak mümkündür. Temel amaç, Lazcanın aile ve toplum düzeyindeki kullanımları hakkında hem niceliksel hem de niteliksel açıdan bilgi sahibi olmaktır. Sonuçlar politika belirleyiciler ve dil planlayıcıları için ilginç sonuçlar veriyor. Kuşkusuz Lazca, literatürde en az çalışılan dillerden biridir. Bu, aslında araştırmacıların, öğretmenlerin ve politika belirleyicilerin Lazca kullanımındaki gerilemeye karşı önlem almalarını ve daha ileri araştırmalar konusunda daha fazla endişe duymalarını sağlayabilir.

Son olarak, aşağıdaki konular eylem planının bir parçası olarak dikkat çekmelidir:

• Son yıllarda özellikle üniversite seviyesinde yüksek lisans tezlerinde Laz dili ve kültürü üzerine yapılan bazı yeni çalışmalara tanık olunmuştur. 2011'den bu yana Boğaziçi Üniversitesi'nde ve 2015'ten bu yana İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde üniversite öğrencilerine yeni başlayanlar için seçmeli dersler veriliyor. 2016-2017 Eğitim-Öğretim yılı sonunda Lazca dersine yaklaşık 200 öğrenci katılmıştır. Bu çabalar, Lazca konuşan topluluklar için Lazca iki dilli öğretmenler için tasarlanan hazırlık kursu ile desteklenebilir. Bu girişimler, pedagojik pratiğe bağlı politik ve dilsel konular açısından özellikle önemlidir. Örneğin Lazca konuşan topluluklarda Lazca okuma ve yazma öğretimi yapılabilir. Amaç, Lazcada okumak ve yazmak isteyen insanlara fırsat sağlamaktır. Tartışma bölümünde belirtildiği gibi, ana dilde eğitim ikinci dilde olumlu sonuçlara yol açar.

• Benzer girişimler, Lazcanın sadece Karadeniz bölgesinde değil, aynı zamanda Türkiye'nin çok sayıda Lazca konuşmacı içeren diğer bölgelerinde korunması için yeni olanaklar ortaya çıkartabilir.

Ayrıca bunlar, Türkiyedeki azınlık dilleri için, en azından yerli Laz nüfusunun çoğunluk olduğu belediyelerde, yeni bir kentleşme modelinin ortaya çıkışını işaret eder.

• Düzce ve Sakarya gibi küçük şehirlerde yaşayan küçük azınlıkların bulunduğu Marmara bölgesinde ve aslında büyük çoğunluğu oluşturan Türkiye'nin en büyük metropol kenti olan İstanbul'da, stratejik dil politikalarının gelişmesi için olanaklar mevcuttur. Bu projede de sunulduğu gibi, Lazca dilinin hakkının tanınması ve Lazca konuşan toplulukların Türkiye'de kendi eğitim politikalarını oluşturma hakkı için hiçbir hibe yoktur. Lazcanın geleceğini korumak için, dil politikalarının temsilcileri olarak öğretmenlerin, toplulukların, derneklerin ve diğer kurumların kurulmasına acilen ihtiyaç vardır.

• Gençlerin dil tutumları, Laz dili tanıtımı için çok önemli bir rol oynayabilir. Gençlerin ve eğitimli kişilerin Lazcanın kullanımı ve öğrenimine yönelik olumlu tutumları olduğunu bilerek, onlara ihtiyaç duydukları dil becerileri ve bu becerileri kullanmaları için yeterli fırsat sağlanması, onlara planlama politikalarında söz sahibi olma olanağı sağlayabilir ve bu da düşük sayılarını arttırmalarına olanak verebilir. Bu süreç onların dilsel sınırlarını korumalarına ve genişletmelerine yardımcı olacaktır.

• Benzer şekilde, hem Lazca konuşan topluluklar hem de politika belirleyiciler, bu raporun daha önceki bölümlerinde tartışılan iki dilliliğin bilişsel, sosyal ve akademik avantajları hakkında bilgilendirilmelidir (Haznedar, 2015).

• Sosyal medyanın ve dijital teknolojilerin giderek daha önemli rolüne odaklanmak bu girişimleri destekleyebilir.

• Lazca konuşulan bölgelerde faaliyet gösteren ticari radyo veya TV istasyonlarında Lazca dilinin kullanılması olasılığını araştırmak.

Sonuç olarak, tüm veri seti Lazcanın kullanımı açısından incelendiğinde, bu çalışmanın sonuçları, güçlü bir şekilde, ağırlıklı

olarak Lazca konuşan topluluklarda bile Türkçenin kullanımında bir artış olduğunu göstermektedir. Türkçenin kullanımındaki artış, hem Karadeniz hem de Marmara bölgelerinde hemen hemen her tür etkileşim çeşidinde gerçekleşmektedir. Bu anlamda Türkçe, basın ve medya dilinin yanı sıra idari, sosyokültürel ve eğitimsel işlevlerin dilidir. Lazcanın mevcut durumunun belgelenmesi, Lazcanın değerinin farkındalığının artırılmasının yanı sıra, dil değişiminin durdurulmasına yönelik tedbirlerin alınmasının önemini vurgulamanın ilk adımıdır. Nihayetinde, çok sayıda göçmen ve etnik nüfusuyla, Türkiye'nin hem dil hem de kültürü tek dilli Türkçeden farklı olan hem çocukların hem de yetişkinlerin psikolojik, sosyal ve duygusal iyiliğine dikkat etmesinin zamanı gelmiştir. Uzun süredir devam eden geleneksel bir şekilde resmi ortamlarda zorunlu Türkçe kullanım politikasının ötesine geçilmesine acilen ihtiyaç vardır. Dünyadaki iki dilli eğitim modellerindeki son gelişmeler göz önüne alındığında, etnik azınlıkların veya göçmen popülasyonlarının hayatlarında başarılı olmak için sadece hakim dile ve eksiltici iki dilliliğe uyması artık makul değildir. Bu amaçla, bu projenin sonuçları, politika belirleyicileri iki dilliliğin/çok kültürlülüğün bilişsel, akademik ve sosyal avantajlarını düşünmeye teşvik etmeli, toplumda var olmadığını iddia etmek yerine dilsel çeşitliliği kutlamanın zamanıdır. Son ama bir o kadar da önemli olarak, yetişkinlerden çocuklara kuşaklar arası zayıf dilsel aktarım göz önüne alındığında, bir takip çalışmasında, yalnızca Lazcanın durumu açısından değil, diğer etnik/azınlık dilleri açısından da, Türkiye'nin makro politik ve dilsel durumunun analizini sağlama-ya ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

Allard, R. & Landry, R. (1994). Subjective ethnolinguistic vitality: A comparison of two measures. *International Journal of Sociology of Language*, 108, 117-144.

Andrews, P.A. (1992). *Türkiye’de Etnik Gruplar*. Çev. Mustafa Küpüşoğlu. İstanbul: Tüm Zamanlar Yayınları.

Austin, P., & Sallabank, J. (2011). Introduction. In P. Austin & J. Sallabank (Eds.), *The Cambridge handbook of endangered languages*, (pp. 1-24). Cambridge: Cambridge University Press.

Bankston, C. L. and M. Zhou. (1995). Effects of minority-language literacy on the academic achievement of Vietnamese youth in New Orleans. *Sociology of Education*, 68(1), 1- 17.

Baker, C. & Wright, W.E. (2017). *Foundations of bilingual education and bilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters. 6th Edition.

Baker, C. & Jones, S.P. (1998). *Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education*. Clevedon: Multilingual Matters.

Batibo, H.M. (2005). *Language decline and death in Africa: Causes, consequences and challenges*. Clevedon: Multilingual Matters.

Bayır, D. (2013). *Minorities and Nationalism in Turkish Law. Cultural Diversity and Law*. Farnham, Surrey, England; Burlington, VT: Ashgate.

Baetens-Beardsmore, H. (1982). *Bilingualism: Basic principles*. Clevedon: Multilingual Matters.

Bellér-Hann, I. and Hann, C. (2001). *Turkish Region: State, Market and Social Identities on the East Black Sea Coast* (Santa Fe, NM: School of American Research Press).

Benninghaus, R. (1989). The Laz: An Example of Multiple Identification. In P.A. Andrews (ed.), *Ethnic Groups in the Republic of Turkey*, pp.497-502. GoÄN ttingen: Hubert and Co.

Benninghaus, R. (2007). Turks and Hemshinli. In S. Hovann H. (ed.),

The Hemshin. History, society and identity in the highlands of Northeast Turkey. London: Routledge.

Bialystok, E. (2001). *Bilingualism in development: Language, literacy and cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bialystok, E. (2005). Consequences of bilingualism for cognitive development. In *Handbook of bilingualism: Psycholinguistic approaches*, J. F. Kroll and A. M. B. de Groot (eds) Oxford: Oxford University Press.

Bialystok, E. (1988). Levels of bilingualism and levels of linguistic awareness. *Developmental Psychology*, 24, 560-567.

Bialystok, E. (1986). Factors in the growth of linguistic awareness. *Child Development*, 57, 498-510.

Bialystok, E. (2005). Consequences of bilingualism for cognitive development. In J. Kroll & A. de Groot, *Handbook of bilingualism: Psycholinguistic approaches* (pp. 417-432). Oxford: Oxford University Press.

Bialystok, E. (2007). Cognitive effects of bilingualism: How linguistic experience leads to cognitive change. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 10(3), 210-223.

Bialystok, E. (2011). Reshaping the mind: The benefits of bilingualism. *Canadian Journal of Experimental Psychology*, 65(4), 229-235.

Bialystok, E. (2015). Bilingualism and the development of executive function: The role of attention. *Child Development Perspective*, 9(2), 117-121.

Bialystok, E. (2009). Bilingualism: the good, the bad and the indifferent. *Bilingualism: Language and Cognition*, 12(1), 3-11.

Bialystok, E. & Martin, M. (2004). Attention and inhibition in bilingual children: Evidence from the dimensional change card sorting task. *Developmental Science*, 7, 325-39.

Bialystok, E., & Craik, F. I. M. (2010). Cognitive and linguistic processing in the bilingual mind. *Current Directions in Psychological*

Science, 19(1), 19-23.

Bialystok, E., Craik, F. I. M., & Luk, G. (2008). Cognitive Control and Lexical Access in Younger and Older Bilinguals. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 34, 859-873.

Bialystok, E., Luk, G., Peets, K. F., & Yang, S. (2010). Receptive vocabulary differences in monolingual and bilingual children. *Bilingualism: Language and Cognition*, 13, 525-531.

Borg, W.R., & Gall, M.D. (1983). *Educational research (4th ed.)*. New York: Longman

Brendemoen, B. (1990). Laz influence on Black Sea Turkish? Bernt Brendemoen (ed.), *Altaicoa Osloensia. Proceedings from the 32nd Meeting of the Permanent International Altaistic Conference*, Oslo, June 12-16, 1989, 49-64. Oslo: Universitetsforlaget.

Britio, N., & Barr, R. (2012). Influence of bilingualism on memory generalization during infancy. *Developmental Science*, 15(6), 812-816.

Brendemoen, B. (2002). *The Turkish dialects of Trabzon: Their phonology and historical development. Volume I*. Wiesbaden: Harrassowitz.

Bucaklışı, İ. & Uzunhasanoğlu, H. (1999). *Lazca Sözlük (Laz Dictionary)*. Akyüz Publications.

Bucaklışı, İ.A., Uzunhasanoğlu, H. & Aleksiva, İ. (2007). *Büyük Lazca Sözlük*. İstanbul: Chiviyazıları Yayınları.

Ceyhan, A.C., & Koçbaş, D. (2009). *Çiftillilik ve Eğitim*. İstanbul: ERG Report

Cook, V. (1997). The consequences of bilingualism for cognitive processing. In A. M. B. de Groot & J. F. Kroll (Eds.), *Tutorials in Bilingualism: Psycholinguistic Perspectives* (pp. 279-299). New Jersey: Lawrence Erlbaum.

Costa, A., & Sebastian-Galles, N. (2014). How does the bilingual experience sculpt the brain? *Nature Reviews: Neuroscience* 15(5), 336-345.

Cuinet, V. (1891-1894). *La Turquie d'Asie. Geographic administrative, statistique descriptive et raisonnee de chaque province de l'Asie Mineure*. 4 vols. Paris: E. Leroux.

Cummins, J. (1983). Language proficiency, biliteracy and French immersion. *Canadian Journal of Education*, 8, 117-137.

Cummins, J. (2005). A proposal for action: Strategies for recognizing heritage language competence as a learning resource within the mainstream classroom. *The Modern Language Journal*, 89 (4), 585-592.

Çolak, Y. (2004). Language policy and official ideology in early republican Turkey. *Middle Eastern Studies* 40, 6, 67-91.

De Bot, K., & Clyne, M. (1994). A 16-year longitudinal study of language attrition in Dutch immigrants in Australia. *Journal of Multilingual & Multicultural Development*, 15, 17-28.

Dorian, N. (1981). *Language death: The Life Cycle of a Scottish Gaelic Dialect*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.

Edwards, J. (2010). *Minority languages and group identity: Cases and categories*. Amsterdam: John Benjamins.

Feurstein, W. (1983). *Untersuchungen zur materiellen Kultur der Lazen*. Yüksek Lisans Tezi, Freiburg Üniversitesi.

Filippi, R., et al. (2015). Bilingual children show an advantage in controlling verbal interference during spoken language comprehension. *Bilingualism: Language and Cognition*, 18(3), 490-501.

Filippi, R., Leech, R., Thomas, M. S., Green, D. W., & Dick, F. (2012). A bilingual advantage in controlling language interference during sentence comprehension. *Bilingualism: Language and Cognition*, 15, 858-872.

Fishman, J.A. (1991). *Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Clevedon: Multilingual Matters.

Fishman, J. A. (1972). Varieties of ethnicity and varieties of language consciousness. In Dil, A.S. (ed.), *Language and socio-cultural*

change: Essays by J. Fishman, (pp. 179-191). Stanford: Stanford University Press.

Fishman, J.A. (ed.) (1968). *Readings in the sociology of language*. The Hague: Mouton.

Fishman J.A. (1967). Bilingualism with and without diglossia. Diglossia with and without bilingualism. *Journal of Social Issues* 23,2, 29-38.

Garcia, E. (2002). *Student cultural diversity: Understanding and meeting the challenge* (3rd ed.). New York: Houghton Mifflin.

Genesee, F. (2015). Myths about early childhood bilingualism. *Canadian Psychology*, 56, 1, 6-15.

Genesee, F., Paradis, J. Crago, M.B. (2004). *Dual language development and disorders: A handbook on bilingualism and second language learning*. Baltimore: Brookes Publishing.

Giles, H. (Ed) (1977). *Language, ethnicity, and intergroup relations*. London: Academic Press.

Glaser, W. R., & Glaser, M. O. (1989). Context effects in Stroop-like word and picture processing. *Journal of Experimental Psychology*.118,1, 13-42.

Goetz, J. P. (2003). The effects of bilingualism on theory of mind development. *Bilingualism: Language and Cognition*, 6(1), 1-15.

Gollan, T. H., & Acenas, L. A. (2004). What is a TOT? Cognate and translation effects on tip-of-the-tongue states in Spanish-English and Tagalog-English bilinguals. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 30, 246-269.

Green, D. W. (1998). Mental control of the bilingual lexicosemantic system. *Bilingualism: Language and Cognition*, 1, 67-81.

Grosjean, F. (2008). *Studying bilinguals*, Oxford: Oxford University Press.

Grosjean, F. (2012). *Bilingual: Life and reality* (reprinted ed.). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Haig, G. (2004). The invisibilisation of Kurdish: The other side of language planning in Turkey. In S. Sonermann & G. Haig (ed), *Die Kurden: Studien Zu Ihrer Sprache, Kultur Und Geschichte*, pp. 121-150. Hamburg: EB-Verlag.

Haznedar, B. (2015). Cognitive and linguistic aspects of learning a second language in the early years: International Perspectives in Theory and Practice. In Mourao, S. & Lourenço, M. (eds.), *Early years second language education*. Abingdon: Routledge.

He, A. W. (2008). An identity-based model for the development of Chinese as a heritage

language. In A. W. He & Y. Xiao (Eds.), *Chinese as a heritage language: Fostering rooted world citizenry* (pp. 109-121). Honolulu: University of Hawaii Press.

Holisky, D. A. (1991). Laz. In A. C. Harris (Ed.), *The indigenous languages of the Caucasus, vol. 1: The Kartvelian languages* (pp. 395-472). Delmar/New York: Caravan.

<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/endangered-languages/atlas-of-languages-in-danger/>

Karimova, N., & Deverell, E. (2001). *Minorities in Turkey. Occasional Papers. No. 19*. Stockholm: The Swedish Institute of International Affairs.

Kim, S. Y., & Chao, R. K. (2009). Heritage language fluency, ethnic identity, and school effort of immigrant Chinese and Mexican adolescents. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 15, 27-37.

Kojima, G., & Bucaklışı, İ. A. (2003). *Lazca Gramer/Lazuri Grameri/Laz Grammar*. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.

Kovacs, A. M. (2009). Early bilingualism enhances mechanisms of false-belief reasoning. *Developmental Science*, (12)1, 48-54.

Kovacs, A. M. (2015). Cognitive adaptations induced by a multi-language input in early development. *Current Opinion in Neurobiology*, 35, 80-86.

Kutscher, S. (2008). The language of the Laz in Turkey: Contact-induced change or gradual language loss? *Turkic Languages*, 12, 1, 82-102.

Lacroix, R. (2007). Ditransitive Constructions in Laz. Paper presented at Conference on Ditransitive Constructions. Leipzig: Max Planck for Evolutionary Anthropology. December 23-25, 2007.

Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Enquiry*. Beverly Hills: Sage.

MacLeod, C. M. (1992). The Stroop task: The "gold standard" of attentional measures. *Journal of Experimental Psychology: General*, 121(1), 12-14.

Maloof, V. M., Rubin, D. L., & Niller, A. N. (2006). Cultural competence and identity in cross-cultural adaptation: The role of a Vietnamese heritage language school. *The International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 9, 255-273.

Michael, E.B., & Gollan, T.H. (2005). Being and becoming bilingual: Individual differences and consequences for language production. In J.F. Kroll & A.M.B. de Groot (Eds.), *Handbook of bilingualism: Psycholinguistic approaches* (pp. 389-407). New York: Oxford University Press.

Minorsky, V. and Lang, D.M. (1997). Laz. In P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs (eds.), *Encyclopaedia of Islam*. Leiden: Brill.

Miyake, A., & Friedman, N. P. (2012). The nature and organization of individual differences in Executive Functions: Four general conclusions. *Current Directions in Psychological Science*, 21, 8-14.

Miyake, A., Friedman, N. P., Emerson, M. J., Witzki, A. H., Howerter, A., & Wager, T. D. (2000). The unity and diversity of executive functions and their contributions to complex "frontal lobe" tasks: A latent variable analysis. *Cognitive Psychology*, 41, 49-100.

Nanez Sr., J. E. (2010). Bilingualism and cognitive processing in young children. In E. E. García & E. C. Frede (Eds.), *Young English*

language learners: Current research and emerging directions for practice and policy (pp. 80-99). New York: Teachers College Press.

Nielsen, F. and S. Lerner. (1986). Language skills and school achievement of bilingual Hispanics. *Social Science Research*, 15, 209-240.

Öpengin, E. (2012). Sociolinguistic situation of Kurdish in Turkey: Sociopolitical factors and language use patterns. *International Journal of the Sociology of Language*, 217, 151-180.

Paulston, C. B., Chen, P. C. and Connerty, M. C. (1993). Language re-genesis: A conceptual overview of language revival, revitalization and reversal. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 14, 4, 275-286.

Peal, E., & Lambert, W. (1962). The relation of bilingualism to intelligence. *Psychological Monographs*, 76, 1-23.

Polinsky, M. (2006). Incomplete acquisition: American Russian. *Journal of Slavic Linguistics*, 14, 161-219.

Portes, A. (2002). English-only triumphs, but the costs are high. *Contexts*, 1, 10- 15.

Prior, A., & MacWhinney, B. (2010). A bilingual advantage in task switching. *Bilingualism: Language and Cognition*, 13(2), 253-262.

Romaine, S. (2013). The bilingual and multilingual community. In T.K. Bhatia & W.C. Ritchie (eds), *Handbook of bilingualism and multilingualism* (pp.445-465). Malden, MA: Blackwell Publishing.

Rosen, G. (1844). *Über die Sprache der Lazen*. Lemgo/Detmold: Meyersche Hofbuchhandlung.

Rumberger, R. and K. A. Larson. (1998). Toward explaining differences in educational achievement among Mexican American language-minority Students. *Sociology of Education*, 7, 69-93.

Sarigil, Z. (2012). Ethnic Groups at 'Critical Junctures': The Laz vs. Kurds. *Middle Eastern Studies*, 48(2), 269-286.

Skutnabb-Kangas, T. (2015). Language rights. In W.E. Wright, S.

Boun. & O. Garcia (eds.), *Handbook of bilingual and multilingual education*, (pp. 186-202). Malden, MA: Wiley-Blackwell.

Simonton, D. K. (2008). Bilingualism and creativity. In J. Altarriba & R. R. Heredia (Eds.), *An introduction to bilingualism: Principles and processes* (pp. 147-166). Mahwah, NJ: Erlbaum.

Sofu, H. (2009). Language shift or maintenance within three generations: examples from three Turkish-Arabic-speaking families. *International Journal of Multilingualism*, 6,3, 246-257.

Stanton-Salazar, R. D. & S. M. Dornbusch. (1995). Social capital and the reproduction of inequality: Information networks among Mexican-origin high school students. *Sociology of Education*, 68 (2),116-135.

Tunçel, H. (2000). Türkiye’de ismi değiştirilen köyler. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 23-34.

Valdés, G. (2001). Heritage language students: Profiles and possibilities. In J. K. Peyton, D. A. Ranard and S. McGinnis (Eds.), *Heritage languages in America: Preserving a national resource*, (pp. 37-77). Washington, DC and McHenry, IL: Center for Applied Linguistics and Delta Systems.

Veltman, C. (2000). The American linguistic mosaic. In S. L. McKay & S. C. Wong (Eds.), *New immigrants in the United States* (pp. 58-93). New York: Cambridge University Press.

Westerveld, M. F. (2014). Emergent literacy performance across two languages: assessing four-year-old bilingual children. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 17 (5), 526-543.

Wong-Fillmore, L. (1991). When learning a second language means losing the first. *Early*

Childhood Research Quarterly, 6, 323-346.

Zhong, D. (2008). Between two generations: Language maintenance and acculturation among Chinese immigrant families. El Paso, TX: LFB Scholarly Publishin

(Footnotes)

1 Laz-Tr Lazca-Türkçenin kısaltılması için kullanılmıştır.

2 Burada Lazca “isim” ibaresi yer isimlerinin, kökeninin Lazca olup olmamasına bakılmaksızın, orijinal hallerinin kullanılıp kullanılmadığıyla ilgilidir.

